

Minna Heikura

”PELOTTAVIA AIKOJA”

Kaikukammiot, valeuutiset ja vihapuhe
poliittisesti aktiivisten nuorten puheessa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Minna Heikura: ”Pelottavia aikoja” – Kaikukammiot, valeuutiset ja vihapuhe poliittisesti aktiivisten nuorten puheessa

Pro gradu -tutkielma, 110 sivua ja 1 liite

Tampereen yliopisto

Journalistiikan ja mediatutkimuksen maisteriopinnot

Joulukuu 2019

Tutkielma tarkastelee sosiaalisen median roolia demokratian toiminnassa ja demokratiaa koskevissa mielikuvissa tarkastelemalla lähemmin kolmea usein tunnistettua ongelmaa: sosiaalisen median kuplia ja kaikukammiota, valeuutisia ja disinformaatiota sekä vihapuhetta. Teemat jäsentävät hyödyllisesti sosiaalisen median ja demokratian suhteesta käydyn keskustelun eri ulottuvuuksia. Niistä on käyty myös paljon ajankohtaista, tutkimukseen perustuvaa keskustelua.

Tutkimusta varten haastateltiin kahdeksaa suomalaisen poliittisen nuorisojärjestön edustajaa. Teemahaastatteluisia pohdittiin kolmea tarkastelun kohteena ollutta ilmiötä. Haastattelujen tavoitteena oli vastata kysymyksiin siitä, miten haastateltavat kuvaavat ja sanoittavat kaikukammioita, valeuutisia ja vihapuhetta, ja miten he ymmärtävät sosiaalisen median vaikutusten ja merkityksen näissä ilmiöissä. Näin piirtyy kuva siitä, millainen rooli sosiaaliselle medialle demokratian toiminnassa rakentuu.

Haastattelujen perusteella kaikkien kolmen tarkastellun ilmiön juurisyyt ulottuvat sosiaalisen median ulkopuolella. Sosiaalinen media ei siis olen niiden (pää)syy. Sosiaalinen media on kuitenkin mahdollistanut ilmiöiden leviämisen nykyisiin mittasuhteisiin. Sosiaalinen media näyttäytyi ennen kaikkea välineenä, jota voidaan käyttää demokratian tukemiseen tai heikentämiseen. Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että sosiaalinen media on usein valjastettu juuri demokratian kannalta haitallisten kehityskulkujen vahvistamiseen. Haastattelujen pohdinnoissa korostui myös yksilöiden vastuu. Yksilöisen katsottiin olevan osaltaan vastuussa siitä, mihin suuntaan hän omilla toimillaan vie sosiaalista mediaa.

Deliberatiivisen demokratian näkökulmasta tarkasteltuna vaikuttaisimme uskovamme, että olemme kyvyttömiä käymään päätöksenteon edellyttämää julkista keskustelua ja harkintaa. Vaativan dialogin käyminen näyttää vaikealta ja julkisen harkinnan olennaiset tavoitteet jäävät toteutumatta. Tässä tutkimuksessa esille nousevan käsityksen mukaan uskomme jakautuvamme ryhmiin, jotka eivät välttämättä kohtaa ja altista itseään yhteiselle dialogille ja toisten mielipiteiden kuuntelemiselle. Vaarana myös on, että käymme keskustelua erilaisista tiedollisista todellisuuksista käsin. Lisäksi julkinen keskustelu ja harkinta voi olla vaillinaista sikäli, että sitä saattavat käydä vain muutamat äänet.

Avainsanat: kaikukammio, valeuutiset, vihapuhe, sosiaalinen media, deliberatiivinen demokratia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	JOHDANTO	5
1.1	Tutkimuksen tavoite ja rakenne	7
1.2	Lyhyt katsaus julkisuuteen, mediaan ja sosiaaliseen mediaan	10
2	INTERNET HAASTAMASSA DEMOKRATIAA	16
2.1	Internetin demokraattiset ja antidemokraattiset voimat	16
2.2	Sosiaalisen median kuplat omia kaikuja toistamassa	22
2.3	Valeutiset häiriötä luomassa.....	30
2.4	Vihapuhe kansainvälisenä haasteena.....	37
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	45
3.1	Tutkimuksen tavoitteet ja metodologia	45
3.2	Tutkimukseen osallistujat.....	46
3.3	Aineiston keruu	48
3.4	Aineiston analyysi	52
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	61
4.1	Kuplien uusi tuleminen	61
4.2	Some – valehtelun tehokas koneisto	67
4.3	Vihapuheen hiljentävä voima.....	74
4.4	Internet ja some rajojen rikkojana	83
4.5	Yhteiskunta jatkuvan epävarmuuden kourissa	89
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	92
5.1	Sosiaalinen media – käyttöliittymä ilman käyttöohjeita	93
5.2	Julkisen harkinnan murtuneet edellytykset	96
5.3	Hyvä, paha, sosiaalinen media	99

6	POHDINTA	102
6.1	Tutkimuksen luotettavuus ja rajoitukset.....	103
6.2	Näkökulmia jatkotutkimukseen.....	104
	LÄHTEET	106
	LIITTEET.....	111

1 JOHDANTO

Ja ei sitä tiää vaikka joku päivä Suomessa taas yksinkertaisesti tapetaan joku poliitikko. Että viimeks on varmaan ministeri tuhatyheksäsataakaksyt luvulla murhattu, mut että...pelottavia aikoja.

- Lainausta tämän tutkimuksen aineistosta

Demokratian kriisi. Tämä on sanapari, jolta ei ole voinut välttyä yhteiskunnallista keskustelua seurattaessa. Brexit, populismin kannatuksen kasvu ja Donald Trumpin valinta Yhdysvaltojen presidentiksi on nähty merkkeinä liberaalin demokratian kriisistä ja demokratioiden perustusten murenemisestä. Demokratian kriisistä kirjoittaneen politiikan tutkijan Yascha Mounkin (2018, 2) mielestä avoimesti perustuslaillisia arvoja hyljeksivän Trumpin nousu Yhdysvaltojen presidentiksi on itse asiassa demokratian kriisin suurin manifesti. Ihmisten ihanteiden muuttuminen suuntaan, jossa liberaali demokratia ei enää näyttäydykään yksioikoisesti tavoittelemisen arvoiselta, huolestuttaa puolestaan niin ikään demokratian kriisistä kirjoittanutta, poliittiseen filosofiaan perehtynyttä yliopistonlehtori Teppo Eskelistä (2019, 9). Sekä Mounk että Eskelinen kirjoittavat siitä, kuinka demokratian ajateltiin jo voittaneen. Eskelisen mukaan demokratian voitto oli ”1990-luvun suuri yhteiskunnallinen kertomus”. Nyt olemme kuitenkin tilanteessa, jossa demokratia on ajautunut puolustuskannalle. (Eskelinen 2019, 7.)

Demokratian ensimmäisiltä perustuksilta on Mounkin (2018) mukaan on havaittavissa kolme asiaa, jotka ovat merkittävästi muuttuneet tähän päivään tultaessa. Ensimmäinen asia on kansalaisten elintason kasvun lupauksen taittuminen. Tämä on Mounkin mukaan johtanut ihmisten luottamuksen ja optimismin häviämiseen. Toinen asia liittyy enemmistön valtaan. Mounk kirjoittaa, kuinka demokratioissa valtaa on aina pitänyt hallussaan yksi rotu tai etnisyys. Vähemmistöt ovat kuitenkin rohkaistuneet vaatimaan oikeuksiaan, mikä huolestuttaa osaa kansalaisista ja herättää huomattavaa vastustusta. Kolmas demokratian alkuaajoista tähän päivään muuttunut asia on mediaympäristö. Tiedonvälitys pysyi pitkään poliittisten ja eliittisten voimien käsissä. Internetin ja varsinkin sosiaalisen median nousu on kuitenkin muuttanut tiedonvälityksen tasapainoa. Informaation levittämisen kustannukset ovat tulleet alas, ja tänä päivänä kuka tahansa voi jakaa sisältöä jopa miljoonille ihmisille. (Mounk 2018, 15-16.) Näistä Mounkin kolmesta teesistä huomio tässä työssä kiinnittyy erityisesti mediaympäristöön ja sosiaaliseen mediaan.

Päättäjiin kohdistuvan vihapuheen koetaan olevan kasvussa Suomessa, selviää Aleksi Knuutilan, Heidi Kososen, Tuija Saresman, Paula Haaran ja Reeta Pöyhtärin (2019) tutkimuksesta. Knuutilan

ym. tutkimuksessa selvitettiin vihapuheen vaikutuksia yhteiskunnalliseen päätöksentekoon kyselyn, haastattelujen ja Twitter-viestien avulla. Tutkimuksen mukaan suomalaisista kuntapäätäjistä noin kolmannes ja eduskunnassa työskentelevistä liki puolet on kohdannut luottamus- tai virkatehtäviin liittyvää vihapuhetta. Vihapuheella on monenlaisia vaikutuksia niin yksilöllisesti kuin laajemminkin. Knuutilan ym. tutkimukseen osallistuvat kuvasivat muun muassa, että vihapuhe on vähentänyt halua osallistua julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Vihapuhe oli myös saanut useamman jättämään politiikan tai harkitsemaan politiikan jättämistä. Poliittiseen osallistumiseen vaikuttaa jo pelkästään uhka siitä, että voi kohdata vihapuhetta. Yleisimmin vihapuhetta levitetään sosiaalisessa mediassa, ja kyselyn mukaan vihapuhetta kohdattiin etenkin Facebookissa. Näyttää myös siltä, että Twitteriä aktiivisesti käyttävät kansanedustajat saavat huomattavia määriä halventavia tai uhkaavia viestejä. (Knuutila, Kosonen, Saresma, Haara & Pöyhtäri 2019, 91-93.)

”Yksi vuoden viraaleimmista valeutisista väitti, että Paavi Franciscus oli ilmoittanut tukevansa Donald Trumpia USA:n presidentiksi” (Vehkoo 2016). Edellä oleva lainaus on peräisin Ylen Valheenpaljastaja-artikkelisarjasta vuodelta 2016. Se oli vuosi, jota leimasivat erityisesti kaksi tapahtumaa – Donald Trumpin nousu Yhdysvaltojen presidentiksi ja Ison-Britannian kansanäänestys EU-eron puolesta – joita puolestaan leimasivat valeutiset. Antto Vihma, Jarno Hartikainen, Hannu-Pekka Ikäheimo ja Olli Seuri (2018, 9) kirjoittavat, kuinka samana vuonna löi läpi termi *post-truth*, totuudenjälkeisyys.¹ Tätä totuudenjälkeiseksi kutsuttua aikaa leimaavat muun muassa valeutiset. Vihma ym. kirjoittavat, että valeutiset ovat merkittävä yhteiskunnallinen ja globaali ongelma, joka internetaikana on kasvanut aivan uusiin mittasuhteisiin. Sosiaalisessa mediassa sekä totuudelliset että valheelliset uutiset leviävät nopeasti. (Vihma ym. 2018, 32-33.) Soroush Vosoughi, Deb Roy ja Sinan Aral (2018) kuitenkin havaitsivat Twitteristä tekemässään tutkimuksessa, että valheet leviävät huomattavasti totuutta nopeammin ja laajemmalle joukolle ihmisiä. Tämä koskee tutkimuksen mukaan varsinkin poliittisia uutisia. Valheellinen tieto jaetaan eteenpäin Vosoughin ym. tutkimuksen mukaan jopa 70 prosenttia todennäköisemmin kuin paikkansapitävä tieto. (Vosoughi, Roy & Aral 2018, 2-4.)

Sosiaalisen median kaikukammioista kriittisesti kirjoittaneen Cass Sunsteinin (2018) mukaan kolme seikkaa viestintäympäristössä ovat demokratian kannalta erityisen olennaisia: 1) ihmisten pitäisi

¹ Vihma ym. (2018, 9, 12) huomauttavat, ettemme siirtyneet totuudenjälkeiseen aikaan hetkessä, vaan taustalla oli jo pidemmän aikaan kehittynyt ilmiöitä, jotka lopulta kasaantuivat ja loivat kokemuksen siitä, että olisimme siirtyneet uuteen aikakauteen. Vaihtoehtomedioita tutkineet Bauvois, Pyrhönen, Kazlauskaitė, Ylä-Anttila ja Horsti puolestaan ehdottavat, että unohtaisimme niin totuudenjälkeisen ajan kuin valeutisten käsitteen, ja siirtyisimme käyttämään käsitteitä *vastatieto* tai *reinformatio* (uudelleentiedottaminen). Nämä termit kuvaisivat heidän mukaansa ilmiöitä paremmin, sillä esimerkiksi valeutiset perustuvat yleensä *todellisiin* uutisiin, joista vaihtoehtomediat poimivat tarkoituksiinsa parhaiten sopivat faktat. (Gröning 2019.)

altistua tiedolle, jota he eivät olisi itse etukäteen valinneet, 2) kansalaisilla tulisi olla yhteisiä, jaettuja kokemuksia ja 3) ihmisten tulisi pystyä erottamaan totuus valheesta. Elämme kuitenkin Sunsteinin mukaan aikaa, jolloin nämä asiat ovat uhattuna laajemmin kuin koskaan ennen. Sosiaalisen median alustat antavat käyttäjille mahdollisuuden suodattaa tietoa helpommin kuin aiemmin ja seurata erityisesti niitä ihmisiä, jotka ajattelevat heidän kanssaan samalla tavoin. Vihma ym. puolestaan tuovat esille, kuinka ihmiset voivat tiedostamattaan joutua tiedon suodatuksen seurauksena kuplaan. Uutisten kulutus on siirtynyt yhä enemmän sosiaaliseen mediaan kuten Facebookiin.² Facebook puolestaan pyrkii algoritmien avulla tarjoamaan käyttäjilleen yhä personoidumpaa sisältöä, juuri sitä mitä ihmiset haluavat nähdä. Suodattipa tietoa algoritmi tai ihminen itse, vaarana on, että ihminen ajautuu kuplaan tai kaikukammioon, jossa hän ei kohtaa vastakkaisia mielipiteitä tai päätyy uskomaan esimerkiksi valheisiin. (Sunstein 2018, 85-87; Vihma ym. 2018, 27, 29.)

Nämä kolme ilmiötä, 1) sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot, 2) valeuutiset ja disinformaatio sekä 3) vihapuhe liittyvät olennaisesti siihen keskusteluun, jota sosiaalisen median ja demokratian suhteesta viime vuosina on käyty. Nämä kolme ilmiötä ja niitä koskevat käsitykset ovat tämän pro gradu -tutkielman kohde. Tarkoitukseni on paikantaa, miten tänä teemat ja niitä koskevat tulkinnat määrittävät sosiaalisen median paikkaa ja roolia suomalaisen demokratian toiminnassa.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja rakenne

Vielä 2010-luvun alussa valloilla oli optimistinen näkymä, jossa uuden teknologian ja sosiaalisen median uskottiin edistävän demokratiaa ja sen leviämistä (Mounk 2018, 141-142; Schriffin 2017, 117). Niin sanottu arabikevät vuonna 2011 näyttäytyi sosiaalisen median demokratisoivan voiman huipentumana ja Anya Schiffrinin (2017) mukaan ”sementoi ajatuksen siitä, että digitaalinen teknologia on poliittisen muutoksen voima”. Sosiaalisen median arveltiin auttavan muuttamaan vallan rakenteita. Schiffrin kirjoittaa, kuinka ”vuoteen 2016 mennessä oli selvää, että jotain on mennyt pahasti pieleen”. Positiivisuus on vaihtunut pessimismiin ja digitaalisen teknologian vaarojen alleviivaamiseen. Mounkin mukaan ei kuitenkaan voida yksioikaisesti vetää johtopäätöstä, että sosiaalinen media olisi joko hyvä tai huono. Lisäksi on liian aikaista sanoa, kumpaan suuntaan uusi

² Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraportista käy ilmi, että sosiaalista mediaa käytetään Suomessa keskimääräistä vähemmän uutislähteenä. Sen sijaan perinteisen uutismedian internetsivustot ovat Suomessa verkkouutisten käytössä huomattavan suosittuja uutislähteitä, mikä pätee myös Ruotsiin ja Norjaan. Perinteisen median verkkosivustojen suosio on näissä maissa korkeampaa kuin muissa tutkimuksen maissa. Tutkimukseen osallistui vuonna 2019 38 maata. Suomessa 76 prosenttia vastanneista seurasi verkossa perinteisen median verkkosivuja ja sovelluksia. Sosiaalisen median tai blogin uutislähteeksi mainitsi 41 prosenttia vastaajista, mikä on keskimääräistä vähäisempää kuin muissa maissa. (Reunanen 2019, 4, 8.)

teknologia lopulta maailmaa vie. Se on kuitenkin Mounkin mukaan selvää, että ainakin lyhyellä tähtäimellä luvassa on lisää kaoottisuutta. (Schiffrin 2017, 118-119; Mounk 2018, 146, 149.)

Tällä pro gradu -tutkielmalla osallistun tähän hyvän ja pahan tasapainon keskusteluun, jota sosiaalisen median ja demokratian suhteesta on viime vuosina käyty. Pyrin tässä tutkimuksessa kuvaamaan, millainen on sosiaalisen median rooli demokratian toiminnassa. Tarkennan tätä tehtävää tarkastelemalla lähemmin kolmea alateemaa: sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita, valeuutisia ja disinformaation leviämistä sekä vihapuhetta. Nämä kolme ilmiötä olen valinnut tarkastelun kohteeksi siksi, että teemat jäsentävät hyödyllisesti sosiaalisen median ja demokratian suhteesta käydyin viime aikaisen keskustelun ja tutkimuksen eri ulottuvuuksia. Niistä on käyty myös paljon ajankohtaista, tutkimukseen perustuvaa keskustelua

Tarkastelen näitä kysymyksiä laadullisella tutkimuksella. Olen haastatellut tätä tutkimusta varten kahdeksaa suomalaisen poliittisen nuorisojärjestön edustajaa. Heidän kanssaan tekemissani teemahaastatteluissa pohdimme edellä mainittuja kolmea teemaa. Pyrin tässä tutkimuksessa vastaamaan tämän haastatteluaineiston avulla seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten haastateltavat kuvaavat ja sanoittavat ”kaikukammiot”, ”valeuutiset” ja ”vihapuheen” sosiaalisessa mediassa?
- 2) Miten haastateltavat kuvaavat sosiaalisen median vaikutusta ja merkitystä näissä ilmiöissä?
- 3) Millainen rooli sosiaaliselle medialle demokratian toiminnassa haastattelujen perusteella piiryy?

José van Dijck (2013) tyypittelee erilaisia sosiaalisen median muotoja jakamalla ne neljään erilliseen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä ovat Facebookin ja Twitterin kaltaiset sosiaalisen verkostoitumisen sivustot (*social network sites*). Näillä van Dijck viittaa sivustoihin, jotka on tarkoitettu ihmisten, yksilöiden tai ryhmien, väliseen kanssakäymiseen. Toisen ryhmän muodostavat YouTube ja Wikipedian kaltaiset käyttäjien sisällöntuotantoon (*user-generated content*) pohjautuvat sivustot. Kolmas ryhmä ovat Amazonin tai eBayn kaltaiset sivustot, joilla vaihdetaan tai myydään tuotteita (*trading and marketing sites*). Neljäs ryhmä puolestaan ovat pelisivustot (*play and game sites*), joihin lukeutuvat muun muassa Angry Birdin tai FarmVillen kaltaiset alustat.³ (van Dijck 2013, 8.) Tässä

³ Van Dijck huomauttaa, että erilaisten sosiaalisen median alustojen välille on mahdoton vetää tarkkoja rajoja, ja erilaisten alustojen toiminta on myös levinnyt niiden alkuperäisestä käyttötarkoituksesta. Esimerkiksi Facebookissa ihmiset myös tuottavat sisältöä kuten videoita, joten siltä osin se pohjautuu myös käyttäjien sisällöntuotantoon sen lisäksi, että sivuston tarkoitus on yhdistää ihmisiä. Kattotermiä ”sosiaalinen media” parempi vaihtoehto kuvaamaan kaikkia sivustoja olisi van Dijckin mielestä ”yhdistävä media” (*connective media*). Van Dijckin mukaan tämä termi kuvaisi sivustoja paremmin, koska nämä sivustot pohjautuvat ennen kaikkea ihmisen sosiaalisuutta ohjaavaan automatisoituun teknologiaan. (van Dijck 2013, 8-9, 13.)

tutkimuksessa viitataan sosiaalisella medialla näistä kahteen ensimmäiseen: sosiaalisen verkostoitumisen ja käyttäjien omaan sisällöntuotantoon pohjautuviin sivustoihin.⁴

Tämän tutkimus rakentuu siten, että pääluvussa kaksi tarkastelen ensin yleisemmin internetin, sosiaalisen median ja demokratian suhteesta käytyä viimeaikaista akateemista keskustelua. Sen jälkeen syvennyn tarkemmin kolmeen ydinteen omissa alaluvuissaan. Käyn läpi kaikukammioiden, valeutisten ja vihapuheen määrittelyä ja niistä käytyä keskustelua. Tutkimuksen kolmannessa pääluvussa puolestaan luon vielä katsauksen tutkimusasetelmaan sekä kuvaan tarkemmin tämän tutkimuksen aineistoa, sen hankintaa ja aineiston analyysiä. Pääluvussa neljä käyn läpi tutkimuksen tulokset, ensin kunkin teeman osalta ja sen jälkeen niiden välisiä suhteita ja kokonaiskuvaa pohtien. Viidennessä pääluvussa puolestaan teen johtopäätökset tämän tutkimuksen tuloksista. Tarkastelen siinä myös tutkimuksen empiirisiä tuloksia erityisesti deliberatiivisen demokratiateorian näkökulmasta. Tämän pohjaksi luon samalla yleistajuisen katsauksen deliberatiiviseen demokratiaan. Tuon tämän teoreettisen kehyksen mukaan vasta empiiristen tulosten tulkinnan kehyksenä. Sen sijaan, että olisin lähtenyt laajasti taustoittamaan deliberatiivista demokratiateoriaa tämän tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä, katsoin ajankohtaisemmaksi, olennaisemmaksi ja hyödyllisemmäksi rakentaa tutkimuksen empirialle teoreettisen viitekehyksen käsittelemällä erityisesti sosiaalisen median ja demokratian *suhteesta* käytyä tuoretta keskustelua – yleisemmän demokratiateorian sijaan. Tätä erityisempää keskustelua käydään nyt ahkerasti akateemisissa piireissä. Uutta tutkimustietoa tuotetaan jatkuvasti, mikä onkin olennaista ottaen huomioon, kuinka uutta sosiaalinen media ja ilmiöiden laajuus ovat. Laajempia pohdintoja deliberatiivisen demokratian piirteistä ja luonteesta on tarjolla paljon, myös pro gradu -töissä (esim. Erkkilä 2017; Pajari 2013).

Eskelinen näkee demokratian määrittelyyn kaksi keskeistä lähestymistapaa. Demokratia voidaan määritellä valtiojärjestykseksi tai hallitusmuodoksi, joka perustuu kansanvaltaan. Demokratia voidaan nähdä myös järjestelmänä, ”jossa ihmiset ottavat vastuun johtajiensa valinnasta ja puolustavat tarvittaessa oikeuksiaan valitsemaansa hallitusta vastaan”. (Eskelinen 2019, 11.) Deliberatiivinen demokratia puolestaan Rousiley C. Maian (2012) karkean määritelmän mukaan

⁴ Sanastokeskus TSK:n (2010) laatimassa sosiaalisen median sanastossa sosiaalinen media määritellään seuraavasti: ”tietoverkkoja ja tietotekniikkaa hyödyntävä viestinnän muoto, jossa käsitellään vuorovaikutteisesti ja käyttäjälähtöisesti tuotettua sisältöä ja luodaan ja ylläpidetään ihmisten välisiä suhteita”. Sosiaaliseen mediaan liittyvää toimintaa ovat muun muassa kollektiivinen sisällöntuotanto, blogien kirjoittaminen ja lukeminen, kuluttajien välinen sähköinen kaupankäynti sekä verkkopelaaminen. Sosiaalinen media voidaan Sanastokeskuksen mukaan myös määritellä ”vuorovaikutteisuuteen ja käyttäjälähtöisyyteen perustuviksi viestintävälineiksi, viestintäkanavaksi tai -ympäristöksi”. (Sanastokeskus TSK 2010, 14.)

takaa keskeisen tilan harkitulle keskustelulle. Deliberatiivisessa demokratiassa poliittisille päätöksille haetaan oikeutusta tasa-arvoisten kansalaisten julkisessa keskustelussa ja pohdinnassa. Tämän julkisen keskustelun ja pohdinnan on puolestaan määrä johtaa yleisen mielipiteen ja poliittisen tahdon muodostumiseen. (Maia 2012, 15.) Käyn seuraavassa alaluvussa läpi deliberatiivisen demokratiateorian kannalta olennaista *julkisuus*-käsitettä. Teen tiiviin katsauksen käsitteen historiaan, median rooliin julkisuudessa sekä keskusteluun, jota julkisuudesta ja sosiaalisesta mediasta ja sen roolista julkisuuden muodostumisessa on käyty.

1.2 Lyhyt katsaus julkisuuteen, mediaan ja sosiaaliseen mediaan

Deliberatiiviseen demokratiaan olennaisesti kuuluva käsite *julkisuus* tai *julkinen sfääri* (*public sphere*; *Öffentlichkeit*) nojaa vahvasti Jürgen Habermasin alun perin saksankielisessä alkuperäisteoksessaan *Strukturwandel der Öffentlichkeit* esittelemään käsitteeseen. Maija Setälän (2003, 140) määritelmä ja Hartmut Wesslerin (2018, 11) tulkinta Habermasin käsitteestä yhdistäen julkisuuden voi katsoa tarkoittavan tilannetta tai areenaa, jossa yksilöt keskustelevat yhteistä etua koskevista asioista, ”joiden ratkaiseminen saattaa vaatia poliittisia toimia, ja muodostavat näistä julkisen mielipiteen”. Tämän julkisen mielipiteen puolestaan on määrä vaikuttaa päätöksentekoon. Jarna Petman (2010, 308) puolestaan kuvailee deliberatiivisen demokratian ideaalia puhetilannetta seuraavasti: ”ideaalissa puhetilanteessa, jossa kaikki osallistujat ovat tasa-arvoisia, arvoväittämien julkinen harkinta johtaa konsensukseen parhaasta poliittisesta päätöksestä, yhteisestä hyvästä”.

Teoksessaan *Strukturwandel der Öffentlichkeit* Habermas kuvaa julkisuuden rakennemuutosta 1600-luvulta nykypäivään (Setälä 2003, 140). Julkisuus syntyi, kun Euroopan valtioissa siirryttiin feodalismista kapitalismiin, jossa valtaa pitivät aristokraattien sijaan talousjärjestelmässä toimivat yksityisomistajat (Wessler 2018, 13). Poliittisesti toimiva julkisuus muodostui Habermasin mukaan ensimmäisestä kertaa 1700-luvun alussa Englannissa, ja Ranskassa puolestaan 1700-luvun puolivälissä. Poliittisesti toimivassa julkisuudessa tavoiteltiin tukea kriittisesti keskustelevilta kansalaisilta vaatimuksille, joilla pyrittiin vaikuttamaan valtaa pitävien päätöksiin. (Habermas [1962] 2004, 99, 111.)

Poliittisesti toimivaa julkisuutta edelsi varhaisjulkisuus, joka oli Habermasin mukaan ”harjoituskenttä julkiselle järjenkäytölle”. Habermas kytkee julkisuuden syntymisen erityisesti porvarillisen luokan nousuun. Porvarillinen julkisuus (*bourgeois public sphere*) kehittyi, kun yksityishenkilöistä muodostunut julkiso ryhtyi vaatimaan, että julkisuus irrotetaan esivallan eli hovin säätelystä. Tällöin julkiso saisi mahdollisuuden haastaa valtaapitävät julkiseen väittelyyn. Porvarillisen julkisuuden muodostuminen liittyy Habermasin mukaan (kansalais) yhteiskunnan eriytymiseen valtiosta.

Habermas on teoksessaan selittänyt porvarillisen julkisuuden ”pohjapiirrosta”. Tässä jäsennyksessä valtio kuuluu julkisen vallan alueelle ja kansalaisyhteiskunta puolestaan yksityisyyden alueelle. Koska julkisuudessa valtaapitäviä haastava julkiso muodostuu yksilöistä, kuuluu julkisuus yksityisyyden alueelle. Yksityisyyden *alue* puolestaan voidaan jakaa *julkisuuspiiriin* ja *yksityispiiriin*. Yksityispiiriin kuuluvat tavarankierto ja yhteiskunnallinen työ sekä perhe. Julkisuuspiiriin puolestaan kuuluvat muun muassa poliittinen julkisuus, kirjallinen julkisuus kuten lehdistö sekä kaupunki, jonka kahvilat, salongit ja pöytäseurueet edustivat puolestaan varhaisjulkisuutta. Habermasin mukaan ”poliittinen julkisuus kumpuaa kirjallisesta ja välittää julkisen mielipiteen kautta yhteiskunnan tarpeita valtioon”. (Habermas [1962] 2004, 57, 59-61, 191.)

Varhaisjulkisuuden kahviloista ja salongeista muodostui Habermasin mukaan aluksi kirjallisen ja myöhemmin poliittisen kritiikin keskuksia, joissa kokoontuivat aristokraattiset seurapiirit ja porvarillinen älymystö. Varhaisjulkisuuden kriittinen keskustelu syntyi taiteesta ja kirjallisuudesta, mutta laajeni pian koskemaan myös taloutta ja politiikkaa. Kun kahviloiden määrä ja sitä mukaa keskusteluun osallistuvien joukko laajeni, tarvittiin yhteydenpitoon sanomalehti, jonka avulla pystyttiin pitämään yllä laajan keskustelijajoukon yhteyttä. Lehtiartikkeleista tuli olennainen osa itse keskustelua, kun lehtiartikkeleiden lukijat osallistuivat myös niiden tuottamiseen kirjoittamalla lukijakirjeitä, joita lehdet julkaisivat. Suullinen keskustelu siis vaihtui sanomalehdessä kirjoitettuun muotoon ja sieltä takaisin puhemuotoon ihmisten keskusteluihin kahviloihin, salonkeihin ja pöytäseurueisiin, joissa artikkeleista keskusteltiin.⁵ (Habermas [1962] 2004, 64-65, 78.)

Porvarillisen julkisuuden rappeutumista ja häviämistä edesauttoivat yhteiskunnan valtiollistuneiden ja valtion yhteiskunnallistuneiden alueiden yhteen kietoutuminen, 1830-luvulla käynnistynyt median kaupallistuminen sekä 1800-luvulla poliittisten järjestöjen valvoman puoluelehdistön syntyminen. Sanomalehdistön muuttuessa mainosrahoitteiseksi mediaksi, porvarillisen julkisuuden ”kynäilevät” yksityishenkilöt vaihtuivat ammatilliseen journalistiseen toimintaan ja palkattuihin toimittajiin, joiden odotettiin Habermasin mukaan työskentelevän ”liikeyrityksen yksityisetujen viitoittamalla tavalla”. Julkisen vallan ja yksityisyyden *alueen* yhdyttyessä puolestaan poliittisesti tärkeä valta jakautui yksityissektorin valtaelinten, yhdistysten, puolueiden ja julkisen vallan kesken. Kun porvarillisessa julkisuudessa yhteiskunnan tarpeita valtioon välitti yksityishenkilöistä koostunut julkiso, nyt niiden tehtävän korvasi yhdistysten ja puolueiden kaltaiset elimet. Sen sijaan, että yksityishenkilöt osallistuisivat julkisuuden tuottamiseen porvarillisen julkisuuden tavoin, yleisöstä

⁵ Habermas on myös saanut kritiikkiä luomastaan ideaalista kuvasta porvarillisesta julkisuudesta, sillä tähän julkisuuteen osallistuivat vain tietyn ryhmät miehet, kun taas esimerkiksi naiset jäivät julkisuuden ulkopuolelle (Wessler 2018, 24-25.)

tuli yksityistyneen joukkoviestinnän jatke, jolle tuotetaan julkisuutta ylhäältä päin. (Habermas [1962] 2004, 258-260, 270, 272-273.) Muun muassa näiden kehityskulkujen seurauksena yksityishenkilöistä muodostunut julkiso hävisi ja ihmisistä tuli tiedotusvälineiden jatke, jossa yleisö ei osallistu keskusteluun vaan toimii yksisuuntaisesti viestin vastaanottajana, kuluttajana. Kun aiemmin lehdistö toimi *välittäjänä* yksityishenkilöistä muodostuneen julkison kriittiselle ja pohtivalle keskustelulle, nyt julkinen keskustelu saa muotonsa vasta viestimissä ja niiden luomilla areenoilla (Habermas [1962] 2004, 276).

Jostein Grønsrud, Hallvard Moe, Anders Molander ja Graham Murdock (2010) näkevät ”julkisella” (*public*) neljä ulottuvuutta, jotka kaikki liittyvät olennaisesti ”julkisuuteen” (*public sphere*). Julkinen tarkoittaa ensinnäkin kaikille avoimia julkisia *tiloja* kuten puistoja. Toisekseen voidaan erottaa julkinen ja *henkilökohtainen*. Julkiseen kuuluvat asiat, jotka ovat yhteisiä kaikille hallinnon alaisille jäsenille. Henkilökohtaiseen puolestaan kuuluvat muut elämän osa-alueet, jotka ovat ihmisten henkilökohtaisen päätännän vallassa. Kolmas julkiseen kuuluva ulottuvuus liittyy Grønsrudin ym. mukaan *sosiaalisuuteen*. Tämä pitää sisällään julkisiin tapahtumiin tai mielipiteen ilmaisuihin osallistumisen. Lisäksi sosiaalisuus kuvaa ihmisiä kollektiivisesti. Julkisuuden neljäs ulottuvuus liittyy puolestaan *julkiseen mielipiteeseen*, joka muodostuu ihmisten kesken heidän henkilökohtaisten näkemyksiensä pohjalta. (Grønsrud, Moe, Molander & Murdock 2010, xiv.)

Myös muun muassa Alan McKee (2005) on tuonut esille, kuinka julkisuus käsitteenä pitää sisällään laajan kirjon asioita, kuten esimerkiksi ystävien kanssa keskustelun tai ideoiden ja ajatuksien vaihtamisen ryhmien kesken sähköpostiviesteissä tai kuppiloissa. Julkisuudessa median rooli on kuitenkin olennainen, sillä vain mediassa suuret määrät ihmisiä voivat vaihtaa keskenään ajatuksia. McKee mainitseekin, kuinka arkisessa kielessä viittaamme julkisuudella yleensä nimenomaan mediaan. (McKee 2005, 5.) Myös deliberatiivisen demokratian näkökulmasta median roolia tarkastellut Maia (2012) korostaa median kykyä tavoittaa yhtä aikaa suuria määriä ihmisiä. Maian mukaan medialla, kuten johtavilla kansallisilla sanomalehdillä ja tv-uutisilla, onkin merkittävä rooli demokratian toiminnassa, sillä ne tukevat julkista keskustelua toimimalla tiedonvälittäjänä niiden erilaisten areenoiden ja tilanteiden välillä, joissa ihmiset käyvät julkista keskustelua ja harkintaa. Media muun muassa nostaa keskustelun keskiöön yhteiskuntaa koskettavia asioita. Kun jossain ”julkisuuden periferiassa” keksitään uusia asioita, media pystyy myös tuomaan ne julkisesti esille laajoille yleisöille. (Maia 2012, 72.)

Myös Jane Mansbridge ym. (2012) näkevät median roolin deliberatiivisessa yhteiskunnassa eri areenoiden yhdistäjänä. Medialla on tärkeä tehtävä välittää ihmisille tietoa muiden kansalaisten ajatuksista sekä hallinnosta, koska harva ihminen tutustuu itse esimerkiksi hallinnollisiin

asiakirjoihin. Mansbridgen ym. mukaan medialla on deliberatiivisessa demokratiassa sekä episteeminen, eettinen että demokraattinen tehtävä. Median tehtävä on muun muassa välittää luotettavaa tietoa ja auttaa ihmisiä ymmärtämään tätä tietoa sekä toimia valtaa käyttävien instituutioiden vahtikoirana (episteeminen). Media myös vaikuttaa siihen, millainen äänensävy liittyy kansalaisten keskinäiseen kanssakäymiseen (eettinen). Lisäksi medialla on tärkeä osa demokratiassa politiikan osana, joka yhdistää eri areenat ja tuo yhteen erilaisia ääniä (demokraattinen).⁶ (Mansbridge ym. 2012, 20-21.)

Niin julkisuuden – tai median – muutos muun muassa tyhjänpäiväiseksi, heikkolaatuiseksi ja viihteelliseksi kuin myös esimerkiksi mediavallan keskittyminen ja median voiton tavoittelu sekä monimuotoisten äänten, kuten vähemmistöjen puuttuminen mediasta ovat aiheuttaneet kritiikkiä (McKee 2005, 205; Maia 2012, 73). Vaikka mediaympäristön kritiikkiä aiheuttaneet ominaisuudet voivat olla haitallisia demokratialle, uskoo Maia, että media voi myös edistää monia demokraattisia arvoja. Se voi suojella kansalaisten oikeuksia tai valvoa niin valtiota, markkinoita kuin voittoa tavoittelematonta sektoria sekä tarjota alustan keskustelulle. Media voi myös muun muassa nostaa aihioita poliittiseen keskusteluun tekemällä näkyväksi asioita, jotka muuten uhkaisivat jäädä vaille huomiota. (Maia 2012, 3-4.) Wessler (2018) käyttää termiä syvä mediademokratia (*deep media democracy*). Tällä hän kuvaa Habermasin näkemystä perustasta, jolla demokratian keskiöön kuuluva media ja julkisuus voi toimia hyvin. Syvään mediademokratiaan liittyvät edellytykset siitä, että media saa toimia vapaasti ilman rajoituksia, että median pitää saada päästä käsiksi hallinnollisiin asiakirjoihin, ja että median täytyy olla avoin niille kansalaisille, jotka haluavat saada äänensä kuuluviin sekä torjua vaikuttamisyrietykset. (Wessler 2018, 58-59.)

Sosiaalisen median nousu ja suosio on kirvoittanut puheenvuoroja puolesta ja vastaan siitä, mahdollistaisiko sosiaalinen media paluun habermasilaisen ideaalin kaltaiselle kriittispohtivalle julkisuudelle, johon yksityishenkilöt osallistuvat (Gil de Zúñiga 2015, 3153; Kruse, Norris & Flinchum 2018, 62). Sosiaalisessa mediassa periaatteessa kuka tahansa yksittäinen kansalainen voi päästä ääneen ja kertomaan mielipiteensä asioista vapaasti. Sosiaalinen media rakentuu suuresta käyttäjäjoukosta, eikä se esimerkiksi jaa yleisöä tiedon tuottajiin ja tiedon vastaanottajiin toisin kuin perinteinen media (Kreide, 2016, 481). Toisaalta taas esimerkiksi sosiaalisen median algoritmit muokkaavat sitä, mitä ihminen näkee sosiaalisen median uutisvirrassaan (Kruse ym. 2018, 66). Grisprud ym. (2010) kirjoittavat, että myönteisimmissä näkökulmissa internetin laajentumisen on muun muassa juurikin arveltu avaavan uusia mahdollisuuksia yksilöiden osallistumiselle. Sen sijaan

⁶ Maia (2012) käyttää englanninkielistä termiä *mass media*, kun taas Mansbridge ym. (2012) kirjoittavat poliittisesta mediasta (*political media*). Itse käytän tässä julkisuus-katsauksessa joko pelkästään termiä media tai perinteinen media.

negatiivisemmin suhtautuneet ovat nähneet internetin laajentumisen mahdollisuutena muun muassa propagandan levittämiselle sekä huomion viemisen poliittisilta asioilta viihteeseen ja kohujen saadessa tilaa. Ideaalien julkisuuteen positiivisemmin suhtautuvat Grisprudin ym. mukaan näkevät, että julkisuuden ideaali on mahdollista tavoittaa elävässä elämässä tai ainakin se tarjoaa tavoitteen, mitä kohti pitäisi pyrkiä. Ideaalien julkisuuteen negatiivisemmin suhtautuville se on puolestaan ”liian hyvää ollakseen totta”. He myös uskovat, että sosiaalisuuden sijaan internet edistävää ennemminkin ihmisten henkilökohtaisuuksien esille tuomista. (Grisprud ym. 2010, xvi, xxvii.)

Lisa M. Kruse, Dawn R. Norris ja Jonathan R. Flinchum (2018) toteavat, että sosiaalisen median alustoilta puuttuu habermasilaisen ideaalin julkisuuden edellytykset: sosiaalinen media ei ole edistänyt rajoittamattoman tiedon saantia, se ei ole taannut tasa-arvoista osallistumista kaikille, eikä sosiaalinen media ole vapaa ulkopuoliselta vaikuttamiselta. Esimerkiksi tiedon saanti sosiaalisessa mediassa rajautuu monin tavoin. Lisäksi, vaikka sosiaaliseen mediaan liittyminen on ilmaista, sen käyttämistä varten tarvitaan esimerkiksi laite, jonka kustantaminen ei välttämättä ole kaikille mahdollista. Sosiaalisen median alustat ovat myös talouden lainalaisuuksien vaikutuksen alaisia, mistä kertoo sosiaalisen median yhtiöiden tekemä valvonta kaupallisiin tarkoituksiin. Krusen ym. tekemä haastattelututkimus myös vahvistaa näkemystä, jonka mukaan sosiaalinen media ei ”elvytä” habermasilaista ideaalia julkisuutta. Tutkimuksen mukaan sosiaaliselta medialta puuttuu yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua tukevat edellytykset, eikä sosiaalista mediaa tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa ylipäätään koettu sopivaksi paikaksi käydä poliittista keskustelua. (Kruse ym. 2018, 64-66, 81.)

Wessler (2018) puolestaan on vertaillut laatusanomalehteä, tv-uutisia, Twitteriä ja poliittisia blogeja tarkastelemalla neljän kriteerin avulla, miten niissä toteutuu deliberatiivisen demokratian edellyttämä julkinen keskustelu ja harkinta (*media deliberativeness*). Neljä tarkasteltua kriteeriä olivat osallisuus (*inclusiveness*), vastavuoroisuus (*responsiveness*), perustelu (*justification*) ja kohteliaisuus (*civility*). Wesslerin mukaan vertailu torppaa ajatuksen siitä, että sosiaalinen media olisi perinteistä mediaa parempi vaihtoehto deliberatiivisen demokratian edellyttämälle julkiselle harkinnalle. Wessler toteaaakin, että teknisten ominaisuuksien sijaan olisi ensisijaista katsoa, miten näitä medioita oikeasti käytetään. Parhaat edellytykset julkiselle harkinnalle tarkastelluista kohteista tarjosi Wesslerin mukaan laatusanomalehti, jossa toteutuvat perustelun ja kohteliaisuuden kriteerit. Twitterissä ja blogeissa keskustelu puolestaan rajautui muutamaankin osallistajaan, mikä ei tue ajatusta kaikkien tasavertaisesta osallistumisesta. (Wessler 2018, 85-88, 107-108.)

Edellisiä puheenvuoroja positiivisempia näkemyksiä edustavat muun muassa Homero Gil de Zúñiga (2015) ja Christian Fuchs (2014). Fuchs näkee, että sosiaalisessa mediassa on potentiaalia

habermasilaisen julkisuuden elvyttäjäksi, mutta tuon potentiaalin pilaavat muun muassa sosiaalista mediaa kontrolloivat yhtiöt. Fuchs kuitenkin uskoo, että sosiaalisen median potentiaali vuorovaikutteisena julkisuutena olisi mahdollista lunastaa vapauttamalla sosiaalinen media yhtiöiden ja valtioiden kontrollista ja luomalla julkisen palvelun sosiaalinen media. Gil de Zúñiga puolestaan huomauttaa, että habermasilainen julkisuus on ”epärealistinen ja saavuttamaton”, ja siksi juuri esimerkiksi sosiaalisen median tarkastelu julkisuutena tätä ideaalia vasten saa sosiaalisen median näyttämään turhan negatiiviselta. Hänen mukaansa perinteinen media, internet ja sosiaalinen media yhdessä voivat tarjota julkisen tilan ja sfäärin yhdistelmän, jossa ”ihmiset voivat oppia, osallistua ja keskustella politiikasta”, mikä näin monin tavoin heijastaisi habermasilaisen ideaalin julkisuuden piirteitä. (Gil de Zúñiga 2015, 3155; Fuchs 2014, 89, 97.)

Näiden näkemysten valossa voi todeta, että

- 1) Sosiaalisen median haasteet, mutta myös potentiaali tunnistetaan yleisesti, mutta tulkinnat ja kokonaisarviot vaihtelevat.
- 2) Aiheeseen voidaan saada jäsentyneempi ote tarkastelemalla ongelmia, joita sosiaalisen median ja demokraattisen julkisuuden suhteeseen on ilmestynyt, kun sosiaalisen median kehitys ja sen kytkeytyminen poliittiseen toimintaan on edennyt.

Seuraavassa pääluvussa siirryn tarkastelemaan internetin ja sosiaalisen median sekä demokratian suhteesta käytyä keskustelua laajemmin.

2 INTERNET HAASTAMASSA DEMOKRATIAA

Tämä luku jakautuu neljään alalukuun, joista ensimmäisessä tarkastelen internetin ja erityisesti sosiaalisen median ja demokratian suhteesta käytyä keskustelua yleisemmällä tasolla. Kolmessa seuraavassa alaluvussa puolestaan tarkastelen työni kannalta kolmea oleellista ilmiötä; sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita, valeuutisia ja disinformaatiota sekä vihapuhetta. Aloitan kunkin ilmiön tai teeman tarkastelun käymällä ensin läpi ilmiön käsitteen määrittelyä. Sen jälkeen luon katsauksen muun muassa siihen, miten ilmiö tulee näkyväksi, minkä tai kenen siihen ajatellaan vaikuttavan ja miten sen on katsottu vaikuttavan yhteiskuntaan ja demokratiaan. Lisäksi tarkastelen, millaisia vastatoimenpiteitä tai keinoja ilmiöiden torjumiseksi on ehdotettu. Jokaisen neljän alaluvun lopuksi kiteytän ydinteemat tai -kysymykset, jotka kustakin aiheesta ja siitä käydystä keskustelusta nousevat esille.

2.1 Internetin demokraattiset ja antidemokraattiset voimat

Internetin piti alun alkaen olla demokratisoiva voima. Muun muassa Raphael Cohen-Almagor (2015) on verrannut internetiä painokoneeseen: samalla tapaa kuin painokone mahdollisti tiedon monopolin rikkomisen ja tiedon leviämisen kaiken kansan pariin, on internet puolestaan rikkonut perinteisen median vallan. Internet on mahdollistanut tiedon leviämisen ympäri maailmaa ja auttanut lisäämään ymmärrystä esimerkiksi erilaisten kansallisuuksien ja kulttuurien välille. Samalla internet on antanut äänen niille, joiden pääsy perinteiseen mediaan on aiemmin eväty häiritsevä, poikkeavana tai inhottavana. Helen Margetts (2019) kirjoittaa, kuinka puolestaan sosiaalisen median alustat ovat antaneet tavallisille ihmisille ympäri maailmaa mahdollisuuden haastaa ja taistella yhteiskuntien epäoikeudenmukaisuuksia vastaan pienillä teoilla kuten tykkäämällä tai uutisia jakamalla. Nämä teot puolestaan ovat toisinaan kasvaneet suuriksi liikkeiksi, jotka ovat tuoneet mukanaan isoja muutoksia niin autoritäärisissä kuin demokraattisissa maissa. (Cohen-Almagor 2015, 5, 35-36; Margetts 2019, 108-109.)

Samat mekanismit, jotka vaikuttavat positiivisesti, voivat kuitenkin johtaa myös demokratian kannalta haitalliseen kehitykseen (Margetts 2019, 111). Mounkin (2018) ja Schiffinin (2017) tavoin myös esimerkiksi Roberto Simanowski (2016) on tuonut esille, kuinka internetin alkutaipaleella leimannut innokkuus sen vapauttavasta ja demokratisoivasta voimasta on kaikonnut. Nyt katse on tarkentunut internetin varjoisaan puoleen. Sieltä huomion ovat kiinnittäneet useat haitalliset ilmiöt, kuten esimerkiksi kaupallistuminen (*commercialization*) tarkkailu ja valvonta (*surveillance*), ajanhukka (*waste of time*), keskittymiskyvyn menettäminen (*loss of deep attention*) ja pelko siitä, että jää jostain paitsi (*fear of missing out*). (Simanowski 2016, 10.) Margetts puolestaan tiivistää viisi

ilmiötä, joiden on viime aikaisessa keskustelussa arvioitu nousseen sosiaalisesta mediasta haastamaan demokratiaa: kaikukammiot (*echo chambers*), valeuutiset (*fake news*), voimakkaasti kohdennettu poliittinen mainonta (*highly targeted political advertising*), koneellisesti laskelmoitu propaganda (*computational propaganda*) ja vihapuhe (*hate speech*). (Margetts 2019, 111-112.)

Margetts vertaa sosiaalisen median ja demokratian suhteesta viime vuosina käytyä keskustelua surun käsittelystä tuttuihin viiteen vaiheeseen.⁷ Hänen mukaansa sosiaalisen median vaikutuksesta demokratiaan käyty keskustelu mukailee samaa kaavaa, johon kuuluu torjunta (*denial*), neuvottelu (*bargaining*), viha (*anger*), masennus (*depression*) ja hyväksyntä (*acceptance*). Ensimmäisessä eli torjunnan vaiheessa sosiaalisen median vaikutus demokratiaan nähdään vähäisenä ja digitaaliset teknologiat neutraaleina työkaluina, jotka joskus parantavat asioiden toimivuutta. Tämä näkökulma on Margettsin mukaan edelleen merkittävä, vaikka samaan aikaan sosiaalista mediaa syytetäänkin huomattavasta haitallisesta vaikutuksesta. Neuvottelun vaiheessa puolestaan nähdään, että internet muuttaa nykyistä poliittista järjestelmää ja ratkaisee politiikan perinteisiä ongelmia. Tämän vaiheen pisimmälle vievät ajattelevat Margettsin mukaan, että voisimme elää suoran demokratian maailmassa, jossa byrokraattinen valtio saisi hajota. Neuvottelunäkökulmassa vastustetaan kaikenlaista internetin ja sosiaalisen median rajoittamista ja sensuuria. Neuvottelua on seurannut viha, tämän hetken vallitseva tunnetila, jossa Margettsin mukaan teknologiaa, ja viimeisen vuosikymmenen aikana varsinkin sosiaalista mediaa, syytetään kaikista demokratian näkyvistä varjopuolista. Kolmea ensimmäistä vaihetta seuraa masennuksen vaihe. Siinä sosiaalinen media on Margettsin mukaan johtanut meidät totuudenjälkeiseen aikaan, jossa emme voi erottaa oikeita uutisia valeuutista. Tämän näkökulman mukaan olemme menettäneet kyvyn kontrolloida sosiaalista mediaa. Viimeisessä eli hyväksynnän vaiheessa digitaaliset media-alustat nähdään osana demokratian rakennetta ja ajatellaan, että poliittisten järjestelmien pitää mukautua niiden mukanaan tuomaan muutokseen. Margettsin mukaan kaikki aiemmat neljä vaihetta ovat esteenä hyväksynnän vaiheelle. Vasta hyväksynnän kautta alkaa prosessi, joka voi johtaa sosiaalisen median integroitumiseen osaksi demokratiaa. (Margetts 2019, 112-115.)

Yochai Benkler, Robert Faris ja Hal Roberts (2018) ovat tarkastelleet valeuutisia erityisesti Yhdysvaltojen kontekstissa. Valeuutisia ja demokratian kriisiä tarkasteltaessa käännteentekeväenä näyttäytyy erityisesti vuosi 2016, jolloin Donald Trump nousi Yhdysvaltojen presidentiksi, ja Ison-Britannian kansalaiset äänestivät EU-eron puolesta. Benklerin ym. mukaan nämä kaksi tapahtumaa on nähty merkiksi episteemisestä demokratian kriisistä, jossa teknologia on hävittänyt kykymme

⁷ Margetts kirjoittaa viittaavansa Elisabeth Kübler-Rossin kehittämiin, alun perin kuolevan tunteita kuvaileviin viiteen vaiheeseen, jotka on sittemmin otettu käyttöön laajemmin kuvailemaan ihmisen surua. (ks. Kübler-Ross 1969.)

erottaa totuuden valheesta. Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian tapahtumien lisäksi eri puolilla maailmaa oikeistopuolueet ovat lisänneet kannatustaan ja nousseet valtaan. Demokratiat ovat ottaneet askeleita liberaalista ei-liberaaliin ja jopa autoritääriseen suuntaan. Syylliseltä demokratioita järjestyttäviin tapahtumiin on näyttänyt uusi ja nopeasti muuttuva teknologia. (Benkler, Faris & Roberts 2018, 4.)

Teknologioiden on Benklerin ym. mukaan arveltu luovan kaikukammioita, joiden vuoksi menetämme kykymme tehdä selkoa maailmasta. Se puolestaan uhkaa kykyämme hallita itseämme järkevänä demokratiana. Tutkijat maalaavat kuvan hallinnoista, joissa osapuolet voittavat ja häviävät vaaleja ilman, että he missään vaiheessa jakavat minkäänlaista yhteistä käsitystä siitä, mitä maailmassa itse asiassa tapahtuu. Sen sijaan näkemykset voivat olla hyvinkin kaukana toisistaan. Toimivassa demokratiassa kansalaisten olisi kuitenkin jaettava jonkinlainen yhteinen käsitys ja ymmärrys siitä, mistä asioista ja millä faktoilla ylipäätään on olennaista käydä keskustelua. (Emt., 4-5.)

Benkler ym. ottavat esille, että vuoden 2016 Yhdysvaltojen presidentinvaalien kaikesta jälkipuinnista huolimatta meiltä kuitenkin yhä puuttuu tieteellinen yhteisymmärrys esimerkiksi siitä, ketkä disinformaatiota tuottivat ja mitkä olivat sen pääasialliset kanavat – puhumattakaan siitä, miten nämä tekijät vaikuttivat vaalien tulokseen. Benkler ym. haastavat arviot siitä, että teknologia yksin olisi syyllinen. Heidän mielestään ajatus siitä, että teknologia yksin aiheuttaisi polarisaatiota, on liian yksinkertaistava. Se ei huomioi sitä, miten kunkin maan instituutiot, kulttuuri ja politiikka muokkaavat teknologian käyttöä. On siis harhaanjohtavaa ajatella, että disinformaation leviäminen sekä häiriö ja sekasorto eri maissa johtuisi yksistään kaikkien käyttämästä teknologiasta. Sen sijaan vaikutukset ovat erilaisia riippuen siitä, millaisiin historiallisiin taustoihin ja institutionaalisiin tapoihin poliittinen järjestelmä pohjautuu. Jokaisessa maassa instituutiot, mediakenttä ja poliittinen kulttuuri vuorovaikuttavat keskenään, ja saavat näin aikaan erilaisia vaikutuksia samanlaisista teknologisista käyttömahdollisuuksista. (Emt., 6, 8.)

Benkler ym. tunnistavat kolme tekijää, joilla on selitetty käsillä olevaa demokratian episteemistä kriisiä Yhdysvalloissa: 1) *teknologia* kuten sosiaalinen media, algoritmit ja botit, 2) *tietyt toimijat* eli Facebook ja Venäjä sekä 3) *uhat ja epäonnistumiset*, jotka ovat poliittisesti neutraaleja. He arvioivat, että demokratian kriisi liittyy itseasiassa nimenomaan puoluepolitiikkaan ja polarisoituneeseen kenttään. He siis korostavat politiikan itsensä merkitystä ongelmien lähteenä – teknologian sijaan. Tätä he perustelevat sillä, kuinka Yhdysvalloissa epäluottamus mediaan ja kyvyttömyys erottaa totuus fiktiosta riippuu siitä, miten asemoituu poliittisesti. Tällä huomiolla Benkler ym. eivät halua häivyttää Facebookin, Venäjän ja uuden teknologian roolia vaan korostaa, että näiden vaikutus on *riippuvainen* epäsymmetrisestä puoluepoliittisesta systeemistä. Yhdysvalloissa se on kehittynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. (Benkler ym., 20-21.)

Benkler ym. siis korostavat, että pelkästään teknologiaan, kuten Facebookin algoritmiin, keskittyminen ei selitä isoa kuvaa, eikä teknologia itsessään määrää sitä, miten sitä käytetään. Kun etsitään syitä demokratian kriisiin, pitää teknologian lisäksi tarkastella kunkin kulttuurisen kontekstin luomia edellytyksiä. Paikallisella tasolla teknologia *voi* kyllä olla kriittinen tekijä, joka yhdessä alueen poliittisten olojen kanssa saattaa yhteiskunnan epätasapainoon. Sen sijaan mikään ei toistaiseksi puhu sen puolesta, että teknologia *yleensä* itsessään aiheuttaisi kokonaisen demokratian kriisin. Kun institutionaaliset ja poliittiset olosuhteet ovat otolliset, teknologia voi yhdessä jo olemassa olevien ongelmien kanssa aiheuttaa kriisin. (Emt., 21-23.)

Benklerin ja kumppanien tasapainoileva argumentointi on tyypillistä muillekin tutkijoille. Myös Margetts uskoo, että hänen tunnistamansa demokratiaa haastavat, sosiaalisesta mediasta peräisin olevat ongelmat ovat todellisia, mutta hänkin jättää avoimeksi sen, ovatko ne todella niin laajoja ilmiöitä, kuin nyt yleisesti annetaan ymmärtää. (Margetts 2019, 116-117, 120.) Muun muassa vihapuhetta ja terrorismia internetissä tutkinut Cohen-Almagor (2015) puolestaan näkee, että teknologian sijaan ongelma on niissä antisosiaalisissa ryhmissä, jotka käyttävät teknologiaa heikentämään demokratiaa, ja meidän tulisikin rangaista niitä, jotka aiheuttavat internetissä harmia toisille. Cohen-Almagorin mukaan unohdamme kuinka nuori ja siksi haavoittuvainen moderni, liberaali demokratia on. Demokratian omat perusarvot voivat johtaa sen sabotoimiseen. Meillä on Cohen-Almagorin mukaan sekä moraalisia että sosiaalisia velvollisuuksia torjua niitä toimia, joilla pyritään heikentämään demokratiaa, mutta samalla hän painottaa myös lakien merkitystä: mikä on laitonta internetin ulkopuolella, on laitonta myös internetissä. Koska internet on kansainvälinen media-alusta, tarvitaan myös kansainvälistä yhteistyötä vastaamaan globaaleihin huoliin ja ongelmiin. (Cohen-Almagor 2015, 15-16, 56, 58-59, 61, 64-65.) Myös Sunstein (2017) korostaa, että toistaiseksi kysymys on haasteista, ei pysäyttämättömistä ongelmista. Hän uskoo, että kun saavutetaan sopiva tasapaino, sosiaalisen median alustat ovat hyväksi demokratialle. (Sunstein 2017, 213.)

Näitä pohdiskelevia tulkintoja kyseenalaistavan kriittisen näkökulman demokratian ja sosiaalisen median suhteeseen tuo Shoshana Zuboff (2019), joka on tarkastellut internetjättien valtaa tarkkailukapitalismin (*surveillance capitalism*) näkökulmasta. Zuboff vertaa 1800-luvulla käynnistynyttä teollista kapitalismia ja 2000-luvun digitaalista tarkkailukapitalismia: teollinen kapitalismi nousi ja menestyi luonnon kustannuksella, kun taas digitaalinen tarkkailukapitalismi kasvaa ihmisyyden kustannuksella. Teollinen yhteiskunta on usean vuosisadan ajan käyttänyt hyväkseen luontoa ihmisen hyväksi. Vasta myöhemmin olemme huomanneet tämän seuraukset ja kuinka teollinen kapitalismi on vaarantanut maapallon ja sen ekosysteemit. Nyt olemme Zuboffin

mukaan informaatioyhteiskunnan ja uuden ajankaaren alussa. Se toistaa hänen mukaansa samaa ylimielistä asennetta kuin teollisen kapitalismin nousu. Luonnon sijasta nyt tavoitteena on kuitenkin hallita ihmisluontoa. Yhteiskuntajärjestelmän painopiste on siirtynyt koneisiin, jotka muokkaavat yksilöiden, ryhmien ja väestöjen käyttäytymistä markkinavoimien tavoitteiden saavuttamiseksi. Teollinen kapitalismi uhkaa maksaa meille maapallon, tarkkailukapitalismi puolestaan ihmisyyden. (Zuboff 2019, 11-12, 515.)

Tarkkailukapitalismi perustuu Zuboffin mukaan dataan, jota tarkkailukapitalistit keräävät internetissä ihmisistä ja heidän käyttäytymisestään. Tarkkailukapitalistit muuttavat tämän ihmisistä keräämänsä datan ihmisen käyttäytymistä mallintavaksi tiedoksi. Osaa tästä hyödynnetään tuotteiden ja palvelujen parantamiseen, kun taas osa valjastetaan koneälyn avulla tuotteiksi, jotka ennakoivat miten yksilöt toimivat juuri nyt, pian tai myöhemmin. Lopulta näillä *käyttäytymistä ennakoivilla* tuotteilla käydään kauppaa myymällä niitä eteenpäin. Tätä kaupankäyntiä Zuboff kutsuu käyttäytymisen tulevaisuuden markkinoiksi (*behavioral future markets*). Zuboff haluaa kumota yleisen kriittisen väitteen, jonka mukaan internetin ilmaisipalveluja käyttävä ihminen olisi tuote. Sen sijaan ihmiset ovat tarkkailukapitalistien tuotteen raaka-aine yllä kuvatun tavoin. Itse tuote – jota markkinoilla kaupataan – on siis internetkäyttäjistä kerättävä data. Tarkkailukapitalistien asiakkaita puolestaan ovat kolmannet osapuolet, joille ihmisistä ja heidän käyttäytymisestään kerätty data myydään. (Emt., 8, 10.)

2000-luvun digitaalimarkkinoita hallitsevat erityisesti muutamat yhdysvaltalaiset yhtiöt, kuten Google, Facebook ja Microsoft. Näistä Google oppi Zuboffin mukaan ensimmäisenä tekemään voittoa datalla, jota se kerää, kun ihmiset käyttävät yhtiön tarjoamia internetpalveluja. Saman markkinamallin ovat omaksuneet sittemmin myös useat muut digiyhtiöt kuten Facebook. Syyskuun 9. päivän terrori-iskujen seurauksena Yhdysvalloissa on vallinnut olosuhteet, joiden turvin tarkkailukapitalistit ovat voineet kehittää toimintaansa. (Emt., 9-10.) Terrori-iskujen varjolla tarvetta ylipäättään valvoa ihmisiä tarkemmin on perusteltu Yhdysvalloissa yleisellä turvallisuudella ja terrori-iskujen ehkäisemisellä, mikä on avannut ovia massiiviselle datan keräämiselle. Zuboff kirjoittaa, että tässä yksityisyyden arvoa heikentäneessä ympäristössä tarkkailukapitalistit huomasivat voivansa tehdä mitä vain. Esimerkiksi Google kerää tietoa ihmisten käyttäytymisestä Zuboffin mukaan erittäin laajalla skaalalla aina esimerkiksi sähköposteista, Google-hauista, videoista ja sijaintitiedoista. Nämä tarkkailukapitalistit, kuten Google, etsivät myös koko ajan uusia lähteitä, kuten ihmisen ääni, persoonallisuus ja tunteet, joiden avulla ne pyrkivät ennakoimaan ihmisten käyttäytymistä. Yhtiöt pyrkivät myös ulottamaan toimintaansa internetistä reaali maailmaan keksimällä uusia tuotteita. Esimerkiksi Google kehittää älykkäitä laitteita ja Facebook muun muassa droneja. Monet ovat

valmiita maksamaan ihmisten käyttäytymistä ennakoivasta tiedosta, mikä on tehnyt tarkkailukapitaleista Zuboffin mukaan varakkaita. Zuboff kirjoittaa, kuinka tarkkailukapitalistit ovat tehneet tästä käyttäytymistä ennakoivasta tiedosta valtaa. Tällä jatkumolla olemme ajautuneet tielle, jolla koneelliset prosessit eivät vain *tiedä* miten käyttäydymme, vaan *muokkaavat* sitä, miten käyttäydymme. Zuboffillekaan tarkkailukapitalismi ei tarkoita itse teknologiaa sinänsä, eikä tarkkailukapitalismi ole myöskään suoraa seurausta digitalisaatiosta. Teknologia itsessään ei säilö tietoa. Sen tekevät teknologian taustalla operoivat ja sitä haluamallaan tavalla ohjailevat, Zuboffin ”nukkemestareiksi” kutsumat tarkkailukapitalistit. (Zuboff 2019, 8, 10, 14-15, 129-129.)

Tarkkailukapitalismin tavoitteena on siis automatisoida ihmistä. Zuboff käyttää termiä *instrumentarianism* kuvaamaan tätä tarkkailukapitalistien synnyttämää uutta valtaa. Se ei käytä voimanaan fyysistä pakottamista. Sen sijaan se hyödyntää kaikkialla läsnäolevaa tietokoneellista arkkitehtuuria ja tietoverkkoon kuuluvia älykkäitä laitteita, asioita ja tiloja. Internetistä on tullut elimellinen osa sosiaalista kanssakäymistä, ja meidän riippuvuutemme siitä on tarkkailukapitalismin ydintä. Zuboff kuvailee, kuinka tarkkailukapitalistit tietävät kaiken meistä, kun taas heidän toimintansa on meille tuntematonta. Suurimpia syitä tarkkailukapitalismin menestykselle onkin Zuboffin mukaan juuri sen tuntemattomuus ja näkymättömyys. Katsomme asioita tuttujen linssien läpi ja menneisyyteen peilaten, mutta tarkkailukapitalismin kohdalla se ei kuitenkaan toimi, sillä se on jotain ihan uutta ja omanlaistaan. Tarkkailukapitalistit ovat pystyneet operoimaan ilman kyseenalaistamista, sillä olemassa olevilla keinoilla meillä ei ole kykyä tarttua siihen. (Emt., 8, 11-12, 14.)

Myös Zuboff muistuttaa, kuinka internetin piti alun perin olla demokratisoiva voima, joka tuo yhä enemmän tietoa yhä useampien ulottuville. Tarkkailukapitalismi kulkee kuitenkin vastakkaiseen suuntaan rikkoen illuusion digitaalisesta demokratiaunelmasta. Vaikka internetin mahdollistamasta tiedon leviämisestä on ollut valtavasti hyötyä, niin yksilön näkökulmasta se on Zuboffin mukaan tarkoittanut myös sitä, että tieto, joka aiemmin olisi aikojen päästä unohtunut, säilyy nyt internetissä rakentamassa ihmisen digitaalista jalanjälkeä ja identiteettiä. Zuboff kuvailee tarkkailukapitalismia epädemokraattiseksi ja epätasa-arvoiseksi kaiken tieltään tuhoavaksi voimaksi ja ylhäältä tulevaksi markkinavoimien ajamaksi vallankaappaukseksi. Tämän lopputulos on tyrannia ja paradoksi, jossa vallankaappauksia kutsutaan ”personoimiseksi”. Todellisuudessa tämä uusi järjestys ohittaa ja syrjäyttää kaiken mikä meissä on yksityistä. Tarkkailukapitalismi uhkaa meidän vapaata tahtoamme ja vie päätösoikeutemme ilman lupaa silloinkin, kun kiellämme. Zuboff katsoo, että tarvitsemme uusia lakeja suitsemaan ja vetämään rajoja tarkkailukapitalistien toimille, samaan tapaan kuin teollisen kapitalismin noustessa säädettiin lakeja muun muassa työtunneista, lapsityövoimasta ja

työoloista. Uudella lainsäädännöllä tulisi puuttua tarkkailukapitalistien perustoimintaan, erityisesti siihen, miten ihmisten kokemuksista kerätty data muutetaan ihmisten käyttäytymistä ennakoivaksi tiedoksi. (Emt., 9, 59, 67, 91, 344, 513.)

Yllä kuvatusta, tempoilevastakin, sosiaalisen median ja demokratian suhdetta läpikäyvästä keskustelusta voi kiteyttää kolme asiaa:

- 1) Keskustelusta voi erottaa tapa nähdä teknologia ongelmien aiheuttajana: demokratia on kriisissä, ja siihen syylliseltä näyttää uusi teknologia ja muut ulkopäin tulevat uhat.
- 2) Toisena erottuu näkökulma siitä, kuinka itse asiassa teknologia itsessään ei ole (pää)syy demokratian kriisiin. Varsinaiset syyt sen sijaan ovat ei-teknologisia, löytyvät yhteiskunnan sisäisistä osista, kuten kunkin maan kulttuuri, jotka vaikuttavat siihen, miten teknologiaa käytetään.
- 3) Kaikkein kriittisimmät tutkijat, kuten Zuboff yllä, tuovat esille sosiaalisen median alustojen taustalla toimivat voimat, jotka pyrkivät muokkaamaan niitä yhteiskunnan osia, jotka teknologiaa käyttävät ja syrjäyttämään ihmisen oman valinnan.

2.2 Sosiaalisen median kuplat omia kaikuja toistamassa

Elizabeth Dubois ja Grant Blank (2018) tuovat esille, kuinka sosiaalipsykologiassa on jo pitkän aikaa sitten huomioitu ihmisen taipumus ”kaveerata” sellaisten ihmisten kanssa, jotka jakavat yhteisiä ajatuksia hänen kanssaan. Esille on kuitenkin noussut pelko siitä, että nykyinen mediaympäristö mahdollistaa ihmisten ajautumisen kupliin ja kaikukammioihin helpommin kuin koskaan aiemmin. (Dubois & Blank 2018, 731.) Englannin kielessä sosiaalisen median kupliin liittyen on käytetty termejä *filter bubble* ja *echo chamber*. Näistä alun perin Eli Pariser (2011) lanseeraamalla termillä *filter bubble* on viitattu ilmiöön, jossa sosiaalisen median algoritmit pyrkivät ihmisen aiempien toimien ja tykkäyksien perusteella ennustamaan tämän tulevaa käyttäytymistä ja tarjoamaan sen mukaista sisältöä, mitä algoritmi arvelee ihmisen haluavan nähdä. (Bozdağ 2015, 1; Pariser 2011.) Puhutaan tiedon personalisoinnista, jossa jokainen käyttäjä saa juuri hänelle kohdennettua sisältöä. Esimerkiksi Facebookissa uutisvirran toimintaa on suunniteltu niin, että käyttäjä näkee siellä sisältöä, joka vastaa hänen aiempia valintojaan (ja kontaktiverkoston valintoja). Vaarana on, että ihminen päätyy tällöin olemaan omassa kuplassaan. Hänelle tarjotaan sisältöä ja näkökulmia, joiden kanssa hän on jo samaa mieltä samalla, kun epä mukavat tai haastavat näkökulmat suodattuvat pois. Ihminen ei itse tietoisesti valitse ajautua tähän kuplaan, vaan algoritmit tekevät sen hänen puolestaan. Lisäksi sosiaalisen median algoritmit ovat näkymättömiä, joten ihminen ei voi tietää, millä perusteella hänelle tarjotaan sisältöä. (Pariser 2011; Sunstein 2017, 15.)

Sunstein (2017) puolestaan on kirjoittanut sosiaalisen median kaikukammioista (*echo chambers*). Hän huomioi ensiksikin, kuinka palvelun tarjoajilla on yhä suurempi valta algoritmien avulla vaikuttaa siihen, millaista sisältöä ihmiset näkevät sosiaalisen median virrassaan. Toisekseen Sunstein huomauttaa, kuinka ihmiset *itse* suodattavat sisältöä. Tällä hän viittaa siihen, kuinka ihmiset suunnittelevat oman viestintäympäristönsä ja valitsevat itse itselleen mieluista sisältöä. Sunstein uskoo, että monet etsivät internetistä myös vaihtoehtoisia näkökulmia, eikä pelkästään omia jo olemassa olevia näkökulmia vahvistavia mielipiteitä. Teknologia ja sosiaalinen media tekevät kuitenkin helpoksi kerätä tarkkaan juuri sinua kiinnostavaa tietoa, ympäröidä itsensä virtuaalisesti muiden saman mielisten ihmisten kanssa ja samalla eristää itsensä vastakkaisista mielipiteistä. (Sunstein 2017, 5-6, 136.)

Tässä katsauksessa käytän Suomessa usein käytettyä termiä sosiaalisen median kupla (josta varsinkin puhekielessä käytetään usein lyhennettä some-kupla) ja kaikukammiot, joilla viitataan ilmiöön, jossa ihminen ajautuu kuplaan tai kaikukammioon, jossa hän saa omia mielipiteitä vahvistavaa informaatiota ja kuulee näin ollen oman äänensä kaikuja. Siihen, että ihmiset ajautuvat kupliin ja kaikukammioihin, vaikuttavat puolestaan useat tekijät.

Daniel Geschke, Jan Lorenz ja Peter Holtz (2019) ovat kirjoittaneet kolmois-filtterikuplan mallista (*the triple-filter-bubble model*). Siinä filterillä tarkoitetaan toimintaa, jolla tietoa suodatetaan. Nämä kolme filteriä Geschken ym. mukaan vuorovaikuttavat keskenään ja vaikuttavat siihen, millaista sisältöä ihminen näkee sosiaalisessa mediassa. Ensimmäinen kolmesta suodattimesta ovat yksilölliset suodattimet (*individual filters*), jossa yksilöt itse (tietoisesti) etsivät itselleen mieluista tietoa ja vastaavasti ohittavat heidän ajatusmaailmalleen vastakkaisen tiedon. Sosiaalinen filteri (*social filters*) puolestaan viittaa siihen, kuinka ihmisten homogeeninen sosiaalisen median verkosto voi rajoittaa ihmisten altistumista erilaiselle tiedolle. Kolmantena vaikuttavat teknologiset filterit (*technological filter*) eli algoritmit. Internetyhtiöiden, kuten Google tai Facebook, tavoitteena on saada ihmiset käyttämään mahdollisimman paljon aikaa palvelujensa parissa. Yhtiöt käyttävät tätä varten algoritmeja, joiden avulla yksilöille räätälöidään kohdennettua sisältöä. Tämä johtaa, kuten jo edellä mainittiin, ihmiselle tarjotun sisällön vaihtelun kapenemiseen. (Geschke ym. 2019, 132-133, 144.)

Engin Bozdağ (2015) puolestaan selittää yhtiöiden tarvetta käyttää algoritmeja internetin tietotulvalla. Informaation jatkuvan nopean kasvun vuoksi ihmisten on vaikea löytää oleellista ja itselleen tarpeellista tietoa. Tämän vuoksi sosiaalisen median yhtiöt ja hakukoneet suodattavat käyttäjilleen tarjoamaa tietoa, minkä seurauksena samanlaisia tiedonhakuja tekevät käyttäjät saavat erilaisia tuloksia ja näkevät erilaista informaatiota. Bozdağ kuitenkin muistuttaa, että ihmiset ovat

aktiivinen osa prosessia, jossa algoritmit toimivat. Ihmiset paitsi kehittävät algoritmit, he myös vaikuttavat siihen, miten ne toimivat ja miten niitä käytetään vielä sen jälkeen, kun ne on valjastettu teknisesti käyttöön. Tiedon äärelle pääseminen itsessään on arvo. Kun algoritmit toimivat tiedonlähteen ja tiedonetsijän välissä, kysymys ei ole vain teknisistä vaan myös poliittisista valinnoista. Internetyhtiöt pysyvät kontrolloimaan ja suodattamaan tietoa, jota ihmiset vastaanottavat, mikä antaa Bozdağin mukaan yhtiöille poliittista ja sosiaalista valtaa. Tiedon personalisointi ei kuitenkaan ole välttämättä ongelma sinänsä. Tärkeämpää on kysyä, miten rakennetaan *moraalisesti* hyvää teknologiaa tekemään personalisointia. (Bozdağ 2015, 14-15, 17, 21, 23, 31.)

Sosiaalisen median mahdollistamat kuplat ja kaikukammiot haastavat demokratian kannalta olennaisen ajatuksen ”julkisesta tilasta”. Esimerkiksi Sunstein (2017) kirjoittaa, kuinka vapaassa yhteiskunnassa tarjolla olevien julkisten eli kaikille avoimien tilojen on tarkoitus varmistaa, että viestijöillä on pääsy suurten ihmisjoukkojen keskuuteen, ja näin mahdollisuus saada viestinsä kuuluviin suurelle ihmisjoukolle ja niille, jotka eivät muuten kuulisi viestiä. Sunstein näkee tärkeänä, että ihmiset saavat julkisissa tiloissa ja paikoissa ilmaista mielipiteensä asioista, jotka muuten saattaisivat jäädä kanssakansalaisilta kuulematta. Tällöin ihmiset saavat yhteisiä, jaettuja kokemuksia, joilla on erityinen merkitys yhteiskuntaa yhdistävänä tekijänä. Mikäli ihmiset eivät saa ääntään muiden kuuluviin tai he eivät kuule muiden ääntä, ihmiset voivat kuvitella olevansa yksin. Esimerkiksi jaettu huoli mahdollistaa voimaantumisen ja sitä kautta yhteiskunnassa mahdollisesti tarvittavan muutoksen. (Sunstein 2017, 38-39.)

Sen lisäksi, että julkiset tilat takaavat pääsyn muiden ihmisten ulottuville, ne takaavat pääsyn suoraan juuri niiden instituutioiden, laitosten tai tahojen luo, joita kohtaan ihmisillä on sanottavaa ja ilmaistavaa. Kolmas julkisten tilojen tärkeä elementti on, että ne lisäävät todennäköisyyttä sille, että ihmiset aidosti kohtaavat erilaisia ihmisiä ja näkemyksiä. Julkisilla tiloilla Sunstein viittaa erityisesti verovaroin ylläpidettyihin julkisiin tiloihin kuten katuihin ja puistoihin. Sunstein käsittää tähän joukkoon myös yksityisin varoin toimivan perinteisen median. Perinteistä mediaa, kuten sanomalehteä, kuluttaessaan ihminen altistaa itsensä erilaisille uutisille, ja mahdollisesti tulee perehtyneeksi joukkoon uutisia, joita hän ei olisi muuten valinnut tutustuakseen. Näin ihminen oppii erilaisista asioista välittämättä siitä, oliko hän alun perin niistä kiinnostunut. Tätä ei kuitenkaan välttämättä tapahdu silloin, kun ihminen ottaa vastaan vain lähtökohtaisesti itselleen mielenkiintoista sisältöä. Sunsteinin mukaan sosiaalinen media voi olla eräänlainen julkinen tila, mutta ei kuitenkaan samassa mielessä kuin verovaroin ylläpidetyt julkiset tilat tai perinteinen media. Demokratian kannalta jaetut julkiset tilat – olivat ne sitten online tai offline – ovat Sunsteinin mukaan joka tapauksessa kaikukammioita parempi vaihtoehto. Hän painottaa, että ihmisen vapaus valita on

perustavaa laatua oleva oikeus, jolle selkeimmät uhat ovat sensuuri ja autoritäärisuus. Kun ihmiset itse jaottelevat itsensä saman mielisten ryhmään, he vaarantavat itse oman vapautensa. (Emt., 11-13, 39-44.)

Sosiaalisen median kuplien aiheuttamana merkittävänä uhkana Sunstein näkee keskustelun polarisoitumisen. Polarisoituminen voi vaikeuttaa ihmisten kykyä löytää yhdessä ratkaisuja suuriin ongelmiin. Tämä on jo näkynyt Sunsteinin mukaan esimerkiksi Yhdysvalloissa joissain isoissa yhteiskunnallisissa, kuten ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä. Ison-Britannian äänestys Brexitistä puolestaan näyttäytyy esimerkkinä siitä, kuinka ihmiset voivat sosiaalisen median kuplien vuoksi ajautua uskomaan valheelliseen informaatioon, jota on vaikea korjata. Sunstein ottaa esille ilmiön tapahtumasarjoista, joissa yksi toisensa jälkeen uskoo kuulemaansa, esimerkiksi väärään huhuun. Hiljalleen yksilö yksilöltä väärään huhuun uskovien joukko paisuu. Sunstein erottelee kaksi väylää, joiden kautta edellä kuvattuun tapahtumasarjaan voidaan päätyä. Ensinnäkin ihmisellä ei välttämättä ole asiasta, vaikkapa ilmastonmuutoksesta, parempaa tietoa, jolloin hän voi päätyä uskomaan esimerkiksi oman läheisensä näkemystä asiasta osaamatta kyseenalaistaa sitä. Siis sen sijaan, että ihminen tekisi asiasta itsenäisen päätöksen, hän uskoo läheisensä mielipidettä. Tällaiseen uskomusten leviämiseen Sunstein viittaa termillä infosarja (*informational cascades*). Toisenlaisessa tapauksessa ihminen voi uskoa tietävänsä, miten asian oikea laita on, mutta hän ei esimerkiksi muiden suuttumista pelätessään uskalla ääneen kyseenalaistaa mielestään väärää näkemystä. Tästä tapahtumasarjasta Sunstein puolestaan käyttää nimitystä mainesarja (*reputational cascade*). Molemmissa tapauksissa väärä tieto voi levitä pitkällekin ja aiheuttaa vakavan sosiaalisen ongelman, kun edelleen suurempi ryhmä ihmisiä päätyy uskomaan väärään tietoon uskomusten levitessä. Internetissä vastaavaan tapaan leviävästä tapahtumasarjasta Sunstein käyttää termiä kybersarja (*cybercascades*). Sunsteinin mukaan edellä kuvatun kaltaiset tapahtumasarjat saavat yhä useammin alkunsa sosiaalisesta mediasta. Väärä tai vääristeltä tieto voi lähteä leviämään hyvin nopeasti esimerkiksi hashtagin avulla. Sunsteinin mukaan terrorismi ja äänestyskäyttäytyminen ovat olleet viime aikoina pääasiallisia kohteita huhuille, valeutisille ja edellä mainitun kaltaisille tapahtumasarjoille. (Sunstein 2017, 10-11, 98-101, 109.)

Sunstein näkee, että sosiaalisen median kuplien ja kaikukammioiden aiheuttamat vaarat voivat äärimmillään johtaa tuhoisiin seurauksiin, jopa väkivaltaisuuksiin, kun samoin ajattelevat ihmisryhmät kasvattavat vihaa yhteisessä kuplassa. Sunstein kirjoittaa ryhmäpolarisaatiosta, jossa ryhmä saman mielisiä ihmisiä päätyy keskustelun jälkeen katsomaan asiaa edelleen samasta, mutta aiempaa äärimmäisemmästä näkökulmasta. Sunsteinin mukaan keskeinen tekijä ilmiössä on rajoittunut argumenttien tarjonta, jossa keskusteluun tuodaan näkökulmia vain yhdestä suunnasta.

Kun ryhmässä tarjotaan tietoa ja argumentteja vain tietystä näkökulmasta, ne vahvistavat entisestään olemassa olevia näkökulmia. Yksi tekijä ryhmäpolarisaation taustalla on Sunsteinin mukaan myös se, että ihmiset ovat taipuvaisia kallistumaan siihen suuntaan, jonka kokevat olevan hallitseva. Ihmiset haluavat näyttäytyä ryhmässä suotuisassa valossa, minkä vuoksi hallitsevia näkökulmia ei kyseenalaisteta. Lisäksi muiden hyväksyntä ja heiltä saatu yhteisymmärrys vahvistaa ihmisen itseluottamusta. Kun ihminen huomaa muiden jakavan hänen mieltymyksensä, hän tulee itsevarmemmaksi ja siksi ehdottomammaksi. Ryhmäpolarisaatio ja mielipiteen voimistuminen ei edes vaadi aktiivista osallistumista keskusteluun, vaan pelkästään altistuminen muiden näkökulmille ja kommenteille riittää. (Sunstein 2017, 9, 68, 70-74.)

Sunsteinin mielestä on selvää, että edellä kuvatun kaltaista ryhmäpolarisaatiota ilmenee internetissä. Hän uskoo, että kaikukammiossa ihmisen arvot ja luonne muuttuvat kaikukammion kaltaiseksi. Lisäksi yleensä erityisesti juuri ne ihmiset, joiden eniten tarvitsisi kuulla itselleen vastakkaisia näkemyksiä ja mielipiteitä, suodattavat ne pois. Parhaimmillaan ryhmäpolarisaatiolla voi kuitenkin olla myös kauaskantoisia hyviä seurauksia, eikä kaikkien osallistuminen kaikkiin keskusteluihin edes ole aina tarkoituksenmukaista. Sunstein mainitsee esimerkkinä liikkeen samaa sukupuolta olevien avioliiton puolesta. Kun keskusteluun osallistuu relevantti joukko ihmisiä, se tuottaa hyvää koko yhteiskunnalle. Oleellista on, etteivät ihmiset eristäydy kupliin, joissa ei ole sijaa vastakkaisille näkökulmille. (Emt., 71, 76, 86, 89, 163.)

Sosiaalisen median kuplissa ja kaikukammioissa ongelmallista on, ettei ihminen altistu häntä haastavalle tiedolle vaan vastaanottaa ainoastaan tietoa, joka vahvistaa ihmisen olemassa olevia näkökulmia. Sunsteinin mukaan tiedolla ja yksilön oppimisella on merkitystä ei vain yksilölle itselleen vaan koko yhteiskunnalle. Tieto onkin Sunsteinin mukaan ”julkista hyvää” (*public good*). Kun ihminen oppii jotain uutta, on oletettavaa, että myös muut hyötyvät siitä, sillä ihminen jakaa oppimaansa eteenpäin. Tiedolla onkin erityinen merkitys siinä, että sen pitää olla jaettua. Kun tieto ja oppi leviävät ihmiseltä toiselle, koko yhteiskunta hyötyy. Siis vaikka ihminen ei hyötyisi saamastaan tiedostaan itse, hän voi mahdollisesti auttaa muita oppimansa tiedon avulla. Viestintäympäristössä, jota ihminen ei suunnittele itse, hän altistuu huomaamattaan monenlaiselle tiedolle. Ihmisen yksittäiset, itsekkäistä lähtökohdista tehdyt valinnat, joiden vuoksi hän ei altistu monenlaiselle tiedolle vaan ainoastaan itse valitsemalleen, tuottavat Sunsteinin mukaan liian vähän ”julkista hyvää”. Parhaimmillaan sosiaalinen media voi auttaa tiedon leviämisessä nopeasti ja myös maailman laajuisesti. Ongelmia tulee silloin, kun tätä tiedon laajaa leviämistä ei tapahdu. Vaikka tiedon määrä kasvaisi, informaation suodattamisen takia ihmiset jäävät helpommin vaille tietoa, joka

hyödyttäisi muita. Sosiaalisen median kuplissa ja kaikukammioissa vaarana lisäksi on, että niissä leviää todella helposti myös väärää tietoa. (Emt., 147-149.)

Tutkimuspiireissä on viime aikoina käyty runsaasti keskustelua siitä, onko sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita oikeasti olemassa ja miten voimakkaita ne ovat (Dubois & Blank 2018, 732). Erilaisista tutkimuksista saadut tulokset ovat antaneet sekä vahvistusta kuplille että kyseenalaistaneet ilmiön. Kaikukammioiden ja polarisaation esiintymistä Twitterissä ovat tutkineet muun muassa Jesse Shore, Jiye Baek ja Chrysanthos Dellarocas (2018). He havaitsivat, että Twitterissä voi esiintyä pieniä kaikukammioita, mutta suurempaa todistusvoimaa niiden olemassa olosta he eivät löytäneet. Shore ym. myös havaitsivat Twitterissä polarisoituneen ja aktiivisen ydinkäyttäjäryhmän, mutta myös enemmistön, joka ei ole ydinkäyttäjäryhmän tavoin polarisoitunut. Shoren ym. tutkimuksen mukaan näiden kahden käyttäjäryhmän välillä on selkeä ero siinä, millaista sisältöä he jakavat itse ja millaista sisältöä he puolestaan vastaanottavat omassa uutisvirrassaan. Keskimäärin Twitterin aktiivisin ydinkäyttäjäjoukko jakaa linkkejä äärimmäisempiin uutissisältöihin kuin mitä he itse vastaanottavat omassa uutisvirrassaan. Sen sijaan suurempi ja vähemmän aktiivinen käyttäjäjoukko päinvastoin jakaa neutraalimpia uutissisältöjä kuin mitä he näkevät omassa uutisvirrassaan. Shoren ym. mukaan tästä voikin löytyä selitys yleiseen huoleen polarisaatiosta. Jos ydinkäyttäjäryhmän postaukset ovat yliedustettuina tutkimusotoksessa, se antaa vääristyneen kuvan kokonaisuudesta. (Shore, Baek & Dellarocas 2018, 866, 868.)

Michela Del Vicario ym. (2016) ovat selvittäneet kaikukammioiden kehittymistä ja ryhmien jäsenten käyttäytymistä tutkimalla yli 70:ää italialaista Facebook-sivua, joiden sisällöt keskittyivät joko tieteeseen tai salaliittoteorioihin. Heidän mukaansa Facebook on erityisen otollinen polarisoituneiden ryhmien ja kaikukammioiden syntymiselle. Esimerkiksi Facebook-ryhmän jäsenten emotionaalinen käyttäytyminen näyttää olevan sidoksissa siihen, miten sitoutuneita he ovat ryhmään. Keskimäärin aktiivisemmat käyttäjät näyttävät olevan myös taipuvaisempia siirtymään negatiiviseen kommentointiin, mitä vähemmän aktiiviset käyttäjät. Mitä aktiivisempi ryhmän jäsen on, sitä todennäköisemmin hän ilmaisee negatiivisuutta kommentoidessaan. (Del Vicario ym. 2016, 7-9.) Del Vicario ym. ja Shoren ym. tutkimustulokset näyttäisivät tukevan toisiaan siinä, että juuri sosiaalisen median aktiivisimmat käyttäjät ovat helpommin taipuvaisia kääntymään kallelleen äärimmäisempään ja negatiivisempaan käyttäytymiseen sosiaalisessa mediassa toisin kuin ne, jotka eivät ole sosiaalisessa mediassa yhtä aktiivisia.

Dubois ja Blank (2018) puolestaan esittävät kritiikkiä tutkimuksia kohtaan, joita sosiaalisen median kuplista ja kaikukammioista on toistaiseksi tehty ja selittävät, miksi ne ovat antaneet niin erilaisia tuloksia kaikukammioiden voimakkuudesta ja niiden mahdollisista vaikutuksista. Monet

tutkimuksista keskittyvät vain yhteen sosiaalisen median alustaan, minkä vuoksi tutkimuksen tuloksia on vaikea laajemmin yleistää. Yhdestä sosiaalisen median alustasta tehty tutkimus ei kerro riittävästi siitä, miten poliittinen informaatio liikkuu läpi muiden online-medioiden ja internetin ulkopuolisissa medioissa. Yhdestä alustasta tehdyt tutkimukset eivät ota huomioon myöskään sitä, että ihmiset hankkivat tietoa laajemmin mediaympäristöstä, eivätkä vain yhdestä mediasta. Duboisin ja Blankin mielestä olisikin tärkeää huomioida koko mediaympäristö, kun tutkitaan, onko ihminen ajautunut kaikukammioon. Nykyisessä mediaympäristössä ihmisillä on runsaasti vaihtoehtoja ja erilaisia online- ja offline-kanavia, joista he voivat saada tietoa. Erilaisia kanavia voidaan käyttää yhdistellen tai päällekkäin. Niitä ei kuitenkaan välttämättä käytetä samalla tapaa, eikä niistä etsitä samanlaista sisältöä. Esimerkiksi televisiossa ja sanomalehdessä tarjotaan yleensä aiheita ja näkökulmia laajemmalla spektrillä toisin kuin esimerkiksi sosiaalisessa mediassa käyttäjälle voi olla tarjolla personalisoidumpaa sisältöä. Eri kanavilla kuten sosiaalisella medialla, hakukoneilla ja online-sanomalehdillä on oma erilainen ja tärkeä roolinsa ihmisen mediankulutuksessa. Lisäksi ihmisten luottamus eri medioihin eroaa toisistaan. (Dubois & Blank 2018, 730, 732-733.)

Dubois ja Blank ovat tutkineet kaikukammioihin liittyvää ilmiötä Isosta-Britanniasta kerätyn datan avulla, joka koskee median käyttöä ja politiikkaa. He havaitsivat, että mitä kiinnostuneempi ihminen on politiikasta ja mitä laajemmin hän käyttää eri medioita, sitä epätodennäköisemmin hän on kuplassa tai kaikukammiossa. Se, minkä verran eri medioita ihminen käyttää, vaikuttaa todennäköisyyteen ajautua kuplaan tai kaikukammioon. Dubois ja Blank kirjoittavat, että kun huomioon otetaan mediakenttä ja se, miten ihmiset kuluttavat eri medioita laajemmin sen sijaan, että keskitytään yhteen alustaan, todistusvoima kaikukammioiden olemassa olostapien pienenee. Heidän mielestään väitteet kaikukammioihin ajautumisesta vaikuttavatkin liioittelulta. He tosin toteavat tutkimuksensa perusteella näyttävän siltä, että ne, jotka eivät ole kiinnostuneita politiikasta, eivätkä käytä monipuolisesti eri medioita, ajautuvat todennäköisimmin kupliin. Tämä puhuu kaikukammioiden olemassaolon puolesta, mutta Duboisin ja Blankin mukaan vain pienen joukon kohdalla. Ihmiset voivat siis omilla mediankäyttövalinnoillaan vaikuttaa siihen, miten todennäköisesti he ajautuvat kupliin tai kaikukammioihin. (Ema., 740-741.)

Axel Bruns (2019) tuo toisenlaisen kriittisen näkökulman sosiaalisen median kuplista ja kaikukammioista toistaiseksi käytyyn keskusteluun ja tehtyyn tutkimukseen. Hän kyseenalaistaa sekä Pariserin että Sunsteinin käyttämät avaintermit – filter bubble ja echo chamber. Bruns kuvaa Sunsteinin ja Pariserin kehittämiä termejä ”huonosti määritellyiksi metaforiksi”, sillä kumpikaan ei Brunsin mukaan ole tosiasiaa edes tarkalleen määritellyt, mitä heidän käyttämänsä termit tarkoittavat. Lisäksi Bruns kritisoi kuplista ja kaikukammioista tehtyä tutkimusta siitä, että näitä kahta

termiä käytetään yhdenmukaisesti ikään kuin ne tarkoittaisivat samaa ja vastaisivat toisiaan. Koska termejä ei ole tarkkaan määritelty, on vaikea tehdä yhdenmukaista tutkimusta siitä, onko näitä ilmiöitä oikeasti olemassa ja missä laajuudessa. Tämä näkyykin esimerkiksi siinä, kuinka erilaisia tuloksia tutkimuksista on saatu. Bruns viittaa aiempaan työhönsä esitellessään oman, tarkemmin rajatun määritelmänsä termeille. Hän erottelee määritelmässään sen, millainen on ihmisen sosiaalisen median verkosto tai rakenne (*patterns of connection*) sekä sen, miten ihmiset viestivät sosiaalisessa mediassa (*practices of communication*). Kaikukammio kuvaa Brunsin mukaan ihmisen sosiaalisen median verkostoa kuten Twitter-seuraaajia. Kuplautuminen puolestaan kuvaa sitä, miten ihminen kommunikoi tässä verkostossa eli viestiikö ihminen sosiaalisessa mediassa vain niiden kanssa, jotka muodostavat hänen sosiaalisen median verkostonsa. Nämä määritelmät mahdollistaisivat Brunsin mukaan tarkemman ja yhtenäisemmän tutkimuksen tekemisen. (Bruns 2019, 2-5.)

Toisaalta Bruns myös kysyy, mikä kuplissa tai kaikukammioissa on ylipäättään uutta, sillä jo paljon ennen nykyistä teknologiaympäristöä ihmiset ovat muodostaneet erilaisia ryhmiä omien mielenkiinnonkohteidensa pohjalta. Hän myös epäilee todennäköisyyttä, että muun muassa nykyisessä laajassa mediaympäristössä, laajoissa sosiaalisissa verkostoissaan sekä sosiaalisen median alustojen omienkin toimintatapojen kannalta ihminen voisi edes ajautua täysin eristykseen vastakkaisilta näkemyksiltä ja mielipiteiltä. Bruns onkin huolissaan siitä, peittääkö keskustelu kuplista ja kaikukammioista alleen yhteiskunnan kannalta tärkeämmät kysymykset. Hänen mukaansa nykyinen keskustelu, hänen metaforiksi nimittämistään termeistä ja niiden vaikutuksista ohittaa niiden perimmäisten syiden tarkastelun, jotka ovat esimerkiksi poliittisen polarisaation taustalla: sen sijaan, että keskitymme keskustelemaan teknologiasta, meidän pitäisi keskustella siitä ”sosiaalisesta ongelmasta” ja syistä sen taustalla, josta oikeasti on teknologian sijaan kysymys. (Bruns 2019, 3, 7-10.)

Sosiaalisen median kuplista ja kaikukammioista käydystä keskustelusta voidaan tiivistetysti todeta seuraavat, osin kiistellytkin oletukset.

- 1) Ihmisten arvioidaan ajautuvan omia mielipiteitä vahvistaviin ja kaikuja toistaviin sosiaalisen median kupliin ja kaikukammioihin joko *algoritmien tekemän suodatuksen* tai *ihmisen oman valinnan* vuoksi. Kun ihmiset saavat vain omia ajatuksia vahvistavaa tietoa ja jäävät vaille omia näkökulmia haastavaa tai uutta tietoa, tämä *aiheuttaa polarisaatiota, heikentää julkisuutta ja demokratian toimivuutta*.
- 2) Toisaalta koko ilmiön haastava merkittävä kysymys on, onko edellä kuvatun kaltaisia sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita ylipäättään edes olemassa, vai onko kyseessä liioiteltu huoli, joka peittää alleen yhteiskuntien kannalta tärkeämmät kysymykset.

2.3 Valeuutiset häiriötä luomassa

Suomenkielinen ”valeuutiset” on käännös englanninkielisestä ilmaistusta *fake news*. Mark J. Bendall ja Chris Robertson (2018) tuovat esille englannin kielisen fake news -termin kaksi ulottuvuutta. Termillä viitataan ensiksikin mediaympäristössä esiintyvään *epäluotettavaan informaatioon*. Toinen ulottuvuus liittyy puolestaan siihen, kuinka populistit ovat valjastaneet termin käyttöönsä. Populistit käyttävät termiä viittaamalla sillä uutisiin, joista he ovat *eri mieltä* tai jotka vaikuttavat heistä epämukavilta. (Bendall & Robertson 2018, 384.) Benkler ym. (2018, 23) kirjoittavat, kuinka termi menetti merkityksensä, kun Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump otti sen käyttöönsä osoittamaan sillä uutisia, jotka ovat häntä kohtaan kriittisiä. Englannin kielessä käytetäänkin usein fake news -termin sijaan esimerkiksi termejä disinformaatio tai misinformaatio.

Benkler ym. puolestaan käyttävät termejä propaganda ja disinformaatio. Ne tarkoittavat heidän mukaansa ”ihmisten tahallista manipulointia ja harhaanjohtamista poliittisten tarkoituksien saavuttamiseksi”. Sen sijaan misinformaatio tarkoittaa heidän mukaansa ”väärän tiedon julkaisemista ilman tahallista tai poliittista tarkoitusta välittää väärää tietoa”. He käyttävät myös muun muassa termiä tietoverkkopropaganda (*network propaganda*), jolla he tarkoittavat ”tapoja, joissa mediaekosysteemin arkkitehtuuri tekee enemmän tai vähemmän mahdolliseksi levittää manipulaatiota ja valheita”. (Benkler ym. 2018, 24.) Margetts (2019, 111) puolestaan viittaa valeuutisilla (*fake news*) vääristyneiden tai väärin asioiden levittämiseen sekasorron tai taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi. Suomessa on julkisessa keskustelussa puhuttu yleensä valeuutisista. Omassa aineiston keruussani haastateltavien kanssa olen käyttänyt suomenkielistä termiä valeuutiset ja disinformaatio ja myös tässä katsauksessa käytän näitä termejä.

Keskustelu valeuutisista ja disinformaatiosta on saanut tuulta alleen erityisesti Ison-Britannian EU-kansanäänestyksen ja Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaalien jälkeen. Benkler ym. ovat listanneet tahoja, joiden on katsottu häirinneen poliittista tiedonvälitystä ja viestintää Yhdysvalloissa presidentinvaalien aikaan: valeuutisyrittäjät ja poliittiset klikkitäkyjen tehtailijat; venäläiset hakkerit, botit ja haamuhenkilöt; Facebookin uutisvirran algoritmi ja kaikukammiot; Cambridge Analytica; valkoisen ylivallan kannattajat ja alt-right trollit. Näiden lisäksi he tuovat omana lisänään listaan oikeistosiiven mediaekosysteemin, valtavirtamedian ja presidentiksi valitun Donald Trumpin oman vaikutuksen. (Benkler ym. 2018, 9-18.)

Suomalaisesta näkökulmasta mielenkiintoisena näyttäytyvät muun muassa venäläisten propaganda ja vaikuttamisyritykset. Yhdysvalloissa venäläiset hakkerit, botit ja haamuhenkilöt ovat olleet Benklerin ym. mukaan poliittisesti suurin huoli vaaleja seuranneina parina seuraavana vuonna erityisesti

Trumpin vaalikampanjan ja siihen mahdollisesti kytkeytyvään Venäjä-yhteyteen liittyvän rikostutkinnan vuoksi. Sekä Facebook että Twitter ovat myös vahvistaneet huomanneensa venäläisten vaikuttamista alustoillaan. Benklerin ym. mukaan voidaan nähdä selvästi, että Venäjä on pitkään pyrkinyt kylvämään disinformaatiota ja hajaannusta niin Yhdysvalloissa kuin myös useissa Euroopan maissa. (Benkler ym. 2018, 9-10, 254.) Myös Suomessa on keskusteltu sekä venäläisten tiedotusvälineiden että venäläisten trollien levittämistä valheellisista uutisista. Muun muassa Antti-Pekka Pietilä (2018) nostaa esille, kuinka venäläiset trollit ja viranomaiset ovat esimerkiksi levittäneet väitteitä siitä, että Suomessa olisi vallalla ”NATO-hysteria”. Lisäksi Venäjällä on muun muassa väitetty, että Suomi ei tukisi talouspakotteita, joita EU asetti Venäjää vastaan Krimin valloituksen vuoksi. Vihma ym. puolestaan mainitsevat Suomen oikeusvaltion toimivuuden kiistävät kampanjat Venäjällä. (Pietilä 2018, 234-235; Vihma ym. 2018. 97.)

Benkler ym. kuitenkin huomauttavat, että yritys ole sama asia kuin vaikutus. Vaikka esimerkiksi juuri Venäjä selvästi pyrkii vaikuttamaan, se ei tarkoita, että pyrkimyksillä todella olisi vaikutusta esimerkiksi ihmisten asenteisiin laajasti yhteiskunnissa. Benkler ym. mainitsevat esimerkkinä muun muassa Saksan ja Ruotsin mediamaisemat. Heidän mukaansa maat, joissa luottamus mediaa kohtaan on samantyyppistä kuin Saksassa ja Ruotsissa, eivät ole yhtä alttiita informaatiovaikuttamiselle kuin puolestaan esimerkiksi Yhdysvallat, jossa mediakenttä on ”häiriintynyt” ja valheellinen informaatio menee helpommin läpi *riippumatta sen lähteestä*. Jokaisessa maassa pitäisikin kirjoittajien mukaan itsenäisesti arvioida mahdollisuus Venäjän vaikuttamisen todellisesta vaarasta ja räätälöidä vastaus uhkaan sen mukaan. Benkler ym. korostavat myös luottamuksen merkitystä demokratialle. Heidän mielestään on tärkeää, ettei yhteiskunnassa ruokita epäluottamusta yliarvioimalla Venäjän propagandan vaikutusta, sillä se söisi perustuksia demokratian kannalta tärkeältä, yhteisesti jaetulta luottamuksen ilmapiiriltä. Nopeat toimet ovat tarpeellisia, jos propagandalla on vaikutusta, mutta muussa tapauksessa Venäjän vaikuttamisyritykset pitää asettaa oikeaan kontekstiin. (Benkler ym. 2018, 254-255, 267-268.)

Valeuutisyrittäjillä ja poliittisilla klikkitäkyjen tehtailijoilla Benkler ym. viittaavat toimijoihin, jotka julkaisevat uutisten näköisiä sisältöjä, joilla saadaan huomiota ja klikkejä ja sitä kautta mainostuloja. Sosiaalisessa mediassa toimineet valeuutisyrittäjät ja klikkitäkyjen tehtailijat olivat Yhdysvaltojen presidentinvaaleissa valtaosin ulkomaalaisia tahoja, jotka käyttivät hyväkseen Facebookin algoritmia. Klikkitäky tarkoittaa Benklerin ym. mukaan juttua, joka pyritään tekemään niin houkuttelevaksi, että netinkäyttäjät haluaa klikata sitä. Kun käyttäjä klikkaa juttua, se tuottaa voittoa mainostuloina jutun tekijälle. Klikkitäkyjen tehtailijat ovat yksilöitä ja firmoja, joiden tarkoitus on oikeiden uutisten sijaan tuottaa klikkitäkyjä rahan tavoittelun vuoksi. Valkoisen ylivallan kannattajat ja alt-right (vaihtoehto-

oikeisto) trollit ovat myös yksi Benklerin ym. mainitsemista tahoista, joiden on arveltu vaikuttaneen presidentinvaaleihin. Valkoisen ylivallan kannattajat ja alt-right trollit levittivät vaalien aikaan meemejä, joissa oli disinformaatiota ja lavastuksia. Oman tutkimuksensa perusteella Benkler ym. kuitenkin kyseenalaistavat ryhmittymien todellisen vaikutuksen vaaleissa. Heidän mukaansa valkoisen ylivallan kannattajien sivustot olivat lopulta varsin eristyksistä. Nämä tahot ovat kuitenkin aiheuttaneet laaja-alaista huolta. (Emt. 2018, 9, 12.)

Sosiaalisen median alustoista erityisesti Facebook ja sen uutisvirran algoritmi sekä kaikukammiot on nähty merkittävänä vaikuttajana Yhdysvaltojen presidentinvaaleissa. Benklerin ym. mukaan osittain kyseessä on ollut huoli ihmisten ajautumisesta kaikukammioihin personoinnin vuoksi, osittain huoli on liittynyt pelkoon siitä, että algoritmi syrjäyttää ihmisvalinnan, ja osittain puolestaan algoritmin kykyyn muokata ihmisten asenteita. Facebookin algoritmi on myös olennaisesti mahdollistanut muiden epäiltyjen toimijoiden toimia, kuten Venäjän propagandan jakamisen tai klikkitäkyjen tehtailijoiden rahan tavoittelun sosiaalisessa mediassa jaetuilla klikkitäkyillä. Erityisesti Facebookissa näyttäisi olevan läpi puoluekentän muita sosiaalisen median alustoja enemmän valeuutisiin ja disinformaatioon taipuvia sivustoja. (Benkler ym. 2018, 10-11.)

Facebookin algoritmi liittyy olennaisesti myös Cambridge Analyticaan, joka on Benklerin ym. mukaan yksi keskusteluun nousseista tahoista Yhdysvaltojen presidentinvaaleihin liittyen. Donald Trumpin kampanja käytti Cambridge Analyticaa tekemään tekoälyn mahdollistamaa kohdistettua mainontaa sosiaalisessa mediassa äänestäjien käyttäytymisen manipuloimiseksi. Tämänkaltaisen laajamittainen kohdistettu mainonta ja käyttäjien manipuloiminen on mahdollista, koska esimerkiksi Facebook kerää ihmisistä yhä enemmän dataa ja käyttäytymismalleja, joiden avulla kohdistettua mainontaa voidaan toteuttaa. (Benkler ym. 2018, 11.) Bendall ja Robertson (2018, 385-386) kirjoittavatkin, kuinka sosiaalinen media mahdollistaa aiempaa syvemmän ja laajemman systemaattisen manipuloinnin ja disinformaation levittämisen. Myös Benkler ym. pohtivat, kuinka mahdollisuudet tämän tyyppiseen mainontaan ovat kasvaneet muun muassa Facebookin myötä selvästi, vaikka vastaavaa sinänsä on tehty aiemminkin esimerkiksi Barack Obaman presidentinvaalikampanjassa. Benkler ym. kuitenkin esittävät kriittisen näkemyksensä siitä, että Cambridge Analyticalla olisi vielä vuoden 2016 vaaleissa ollut suurta merkitystä. On kuitenkin mahdollista, että kohdistetun mainonnan vaikutuksilla on potentiaalia kasvaa suuriksi tulevaisuudessa. Facebookissa vaatimattomienkin ryhmien on helppo tehdä kohdistettua mainontaa. Facebook on vaalien jälkeen tehnyt uudistuksia uutisvirtaansa, millä on pyritty torjumaan muun muassa klikkitäkyjä ja Venäjän propagandan leviämistä. (Benkler ym. 2018, 11, 272, 385.) Vaikka

edellä mainittuja tahoja on tässä tarkasteltu Yhdysvaltojen näkökulmasta, on huomioitava, että näiden mahdollinen vaikutus myös Suomessa ja muualla Euroopassa on herättänyt keskustelua ja huolta.

Varsin mielenkiintoiselta näyttäytyy Benlerin ym. maalaama kuva Yhdysvaltojen mediakentästä, jonka he jakavat oikeistosiiven mediaekosysteemiin ja valtavirtamediaan, joka käsittää tiedotusvälineet keskeltä vasempaan laitaan. Benkler ym. katsovat, että oikeistosiipeä edustavat mediat ovat olleet pääasiallinen hämmennyksen ja epäluottamuksen kylväjä amerikkalaisessa mediakentässä. Oikeistosiiven mediat ovat olleet valtavirtamediaa alttiimpia disinformaatiolle, valheille ja puolitotuuksille sekä esimerkiksi salaliittoteorioiden leviämislle. Benkler ym. kirjoittavat, että oikeistosiipeä edustava mediakenttä levittää huomattavia määriä kotimaista disinformaatiota ja propagandaa. Lisäksi sen käytännöt ovat haavoittuvaisia myös ulkomaisten tahojen propagandalle ja disinformaatiolle toisin kuin faktoja tarkastavassa valtavirtamediassa. (Emt., 13, 352, 354.)

Oikeistosiiven mediakentän ja valtavirtamedian Benkler ym. erottelevat sillä, että valtavirtamedia on sitoutunut ammatillisiin, journalismia sääteleviin normeihin ja faktantarkastukseen toisin kuin oikeistosiiven mediat. Mediakentän kahtiajakautuminen näkyy Benklerin ym. mukaan muun muassa siinä, kuinka eri tavoin esimerkiksi Venäjän tai klikkitechailijoiden pyrkimykset menivät läpi oikealla ja vasemmalla mediakentässä Yhdysvaltojen presidentinvaalien aikaan. Sitoutuminen journalistisiin normeihin ja faktantarkastukseen heikensi disinformaation leviämisen mahdollisuutta valtavirtamediassa. Valtavirtamediassa myös faktantarkastus ristiin eri tiedotusvälineiden välillä toimi, kun ne toistuvasti paljastivat ja korjasivat toistensa virheitä. Sen sijaan oikeistomediassa sen sanomaa ja identiteettiä vahvistavat viestit menivät läpi riippumatta siitä, kuinka valheellisia ne olivat. Benklerin ym. tekemässä tutkimuksessa ei paljastunutkaan ulkomailta tulleet onnistuneita yrityksiä levittää disinformaatiota valtavirtamediassa toisin kuin oikeistosiivessä, missä niitä oli havaittavissa useita. (Emt., 15, 352, 356, 383-384.)

Benkler ym. korostavat, että Yhdysvalloissa nyt käsillä oleva episteeminen kriisi on kehittynyt viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Samalla on kehittynyt maan epäsymmetrinen mediaekosysteemi, joka on ollut disinformaation ja propagandan pääasiallinen puskuri. Samat dynamiikat ovat toimineet aiemmin muun muassa radiossa ja televisiossa vähintään yhtä paljon kuin nyt internetissä ja sosiaalisessa mediassa. Benkler ym. vertaavat valtavirtamedian ja oikeiston mediasiiiven kohtaamia haasteita ja niiden vaikutuksia silloin, kun tiedotusvälineiden uutisointi siirtyi internetiin. Valtavirtamedia kohtasi internetissä yleisön, jonka tapa käyttää eri medioita ristiin paljasti valheellisen uutisoinnin. Näin valtavirtamediaa kuluttava yleisö ja tiedotusvälineet itse ovat pitäneet huolta faktojen ristiin tarkastuksesta. Sen sijaan oikeistosiiven medioita kuluttavat yleisö oli

jo niin sitoutunut omaan mediaansa, että vääristyneen uutisoinnin jatkaminen myös internetuutisoinnissa oli tiedotusvälineille kannattavaa. Valtavirtamediaa on voinut syyttää korruptiosta ja valehtelusta, jos se on huomauttanut oikeistosiiven vääristyneestä uutisoinnista. Benkler ym. kuitenkin myös myöntävät puutteen siitä, ettei internetin alkua ajoilta ole olemassa sellaista dataa, jonka perusteella voitaisiin varmasti selvittää, onko mediakenttä ollut internetin alkuaikoina yhtä epäsymmetrinen kuin se on nyt. (Emt., 334, 351-352.)

Suomalainen mediamaisema eroaa merkittävästi yhdysvaltalaisesta mediamaisemasta, eikä niiden välille näin ollen voi vetää yhtäläisyysmerkkejä. Suomessa ei ole samanlaista vahvaa median oikeistosiipeä kuin Benklerin ym. kuvailema yhdysvaltalainen median oikeistosiipi. Suomessakin on kuitenkin viime vuosina noussut vaihtoehtomediaksi itseään kutsuvia medioita⁸, kuten MV-lehti, haastamaan journalistin ohjeisiin sitoutunutta perinteistä mediaa, jota ei sitäkään voi jättää keskustelun ulkopuolelle valeuutisia ja disinformaatiota tarkasteltaessa. Pietilä kirjoittaa, kuinka Suomessakin on vuosien aikana nähty useissa suurissakin perinteisissä medioissa yksittäisiä toimittajia tai ryhmiä, jotka ovat ajaneet jonkin ryhmittymän etua esimerkiksi väritetyillä uutisilla tai valitsemalla juttuun tiettytyyppejä haastateltavia tai yksipuolisia näkökulmia. Nämä voidaan Pietilän mielestä nähdä ”oman aikansa rankkoina valeuutisina”. Vihma ym. käsittelevät myös esimerkiksi perinteisessä mediassa nähtäviä niin sanottuja EU kieltää -uutisia, joista heidän mukaansa on syntynyt EU-uutisoinnin muoto, jota yhdistää se, etteivät uutiset pidä paikkaansa. (Pietilä 2018, 231; Vihma ym. 2018, 155.)

Rasmus Kleis Nielsen ja Lucas Graves (2017) ovat selvittäneet yleisön näkemyksiä valeuutisista Suomessa, Yhdysvalloissa, Espanjassa ja Isossa-Britanniassa. Tutkimuksen mukaan ihmisten käsitys valeuutisista on laajahko ja raja valeuutisten ja totuudellisten uutisten välillä häilyvä. Valeuutisiksi mielletään esimerkiksi huonolaatuinen journalismi, poliittinen propaganda ja jotkin mainonnan muodot. (Nielsen & Graves 2017, 3.) Tämä heijastuu myös Pietilän huomiossa siitä, kuinka Suomessa yleisön näkökulmasta valeuutiset eivät liity vain yksittäisiin uutisiin tai toimittajiin, vaan yleisön suhtautuminen liittyy laajempaan epäluottamukseen koko mediaa, poliitikkoja ja julkista valtaa kohtaan. Tätä vahvistaa myös Vihman ym. maininta siitä, kuinka muun muassa Turun keskustassa vuonna 2017 tapahtuneen puukotuksen uutisoinnin yhteydessä perinteinen media huomasi osan yleisöstä kokevan, että perinteinen media on poliittisen taistelun osapuoli sen sijaan, että media olisi nähty riippumattomana tiedonvälittäjänä. Perinteinen uutismedia näyttäisikin Pietilän mukaan

⁸ Bauvois ym. ovat ehdottaneet, että vaihtoehtomedian sijaan käytettäisiin termiä *vastamedia*. Vaihtoehtomedia esimerkiksi herättää ihmisissä helposti positiivisia ajatuksia, mikä on Bauvoisin ym. mukaan ongelmallista. Tämän vuoksi he suosittelevat *vastamedia*-termin käyttöä. (Gröning 2019.)

rinnastuvan ihmisten silmissä osaksi perinteistä poliittista järjestelmää, joka on pettänyt joidenkin odotukset demokraattisesta kansalaisyhteiskunnasta. Siksi esimerkiksi populismi on noussut haastamaan perinteisen poliittisen järjestelmän lisäksi myös perinteistä uutismediaa. Vihma ym. puolestaan mainitsevat, kuinka Suomessa Yhdysvaltojen tapaan luottamus mediaan liittyy siihen, mitä puoluekantaan ihminen edustaa.⁹ (Pietilä 2018, 113, 244; Vihma ym. 2018, 119, 205-206.)

Sosiaalinen media on muuttanut mediaympäristöä. Pietilän mukaan muuttuneessa mediaympäristössä ihmiset eivät osaa enää yhtä hyvin tunnistaa, mikä on tahallista valehtelua ja mikä esimerkiksi rentoa ”huuleneittoa”. Tämä on johtanut siihen, että perinteinen uutismedia joutuu jatkuvasti todistelemaan oman sisältönsä totuudellisen ja valemedian vääristelyn välillä. (Pietilä 2018, 242-243.) Nykyinen mediaympäristö luo otolliset olosuhteet populismin ja propagandan levittämiseksi (Bendall & Robertson 2018, 386). Perinteistä uutismediaa populistiset ryhmät ja henkilöt ovat nimittäneet Suomessa ”valtamediaksi”, millä on haluttu vahvistaa mielikuvaa perinteisestä mediasta osana eliittiä (Pietilä 2018, 113). Suomessakin on myös viime vuosina nähty joitain tapauksia, joissa poliitikot ovat hyökänneet perinteistä mediaa vastaan syyttämällä näitä valeuutisista.

Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump on ollut kampanjastaan lähtien toistuvasti uutisotsikoissa myös Suomessa. Benklerin ym. (2018) mukaan Trump toimi katalysaattorina kaikissa heidän listaamisissaan, Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaaleihin vaikuttaneissa elementeissä. Kampanjan aikaan Trump sai kommentteillaan jatkuvasti huomiota valtavirtamediassa, joka toistuvasti seurasi niin Trumpin kampanjan kuin oikeistosiiven mediakentän asettamia agendoja ja teemoja. Trump myös osasi käyttää tätä taktiikkaa kampanjan alusta loppuun ja onnistui näin pitämään huomion jatkuvasti itsessään. Benkler ym. kirjoittavat, kuinka valintansa jälkeen Trump on toistuvasti esittänyt poliittisiin vastustajiinsa liittyviä salaliittoteorioita sekä valjastanut käyttöönsä fake news -termin, jota hän käyttää kaikkea häntä kohtaan kriittistä mediaa kohtaan. Huomiotta ei voi jättää myöskään Twitteriä, jota Trump käyttää ollakseen suoraan yhteydessä yleisöönsä, mutta myös käyttääkseen valtaa yli median. Myös Bendall ja Robertson (2018) huomauttavat, että sosiaalisessa mediassa poliitikot pystyvät olemaan suoraan yhteydessä yleisöön ilman, että välissä toimii perinteisen median kaltaisia portinvartijoita. Benkler ym. puolestaan kuvailevat Trumpin Twitterin käyttöä ja median synteisiä ”erikoiseksi multimediasuhteeksi”. Trumpilla on Twitterissä kymmeniä miljoonia seuraajia, minkä lisäksi Trumpin twiiteista uutisoidaan jatkuvasti. Trump saa siis pienellä

⁹ Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraaportista käy ilmi, että Suomessa luotetaan enemmän uutisiin yleensä kuin missään muussa tutkimukseen osallistuneista maista, vaikkakin myös Suomessa luottamus uutisiin on laskenut. Eri tiedotusvälineisiin tutkimuksen mukaan luottavat hieman vähemmän oikeistoon itsensä mieltävät kuin ne, jotka mieltävät itsensä keskusta tai vasemmistoon. Erot ovat tutkimuksen mukaan kuitenkin pieniä. (Reunanen 2019, 34, 42.)

vaivalla toistuvasti mediahuomiota. Benkler ym. summaavat, että Trump oli sekä syy että seuraus presidentinvaaleissa. Hän toimi mediakentällä, joka oli jo valmiiksi radikalisoitunut ja epäsymmetrinen. (Benkler ym. 2018, 18-20; Bendall & Robertson 2018, 385.)

Kuten edellä kirjoitetusta käy ilmi, keskustelu valeutisista on moniulotteinen. Toisaalta se pitää sisällään pelon ja uhan aidoista, poliittisia tai taloudellisia tarkoituksia ajavista vääristellyistä ja valheellisista uutisista. Toisaalta asiaan liittyvät myös ihmisten uskomukset ja näkemykset siitä, mitkä ovat valheellisia uutisia tai medioita. Esimerkiksi Yhdysvalloissa oikeistosiiven mediat toistavat Benklerin ym. mukaan yleisölleen toistuvasti sitä, kuinka he tuottavat paikkaansa pitävää tietoa toisin kuin muu media. Benkler ym. huomauttavat, että se, että on olemassa kansanosa, joka on systemaattisesti irrottautunut objektiivisesta journalismista, eikä kykene erottamaan totuutta puolueellisesta uutisoinnista ja fiktiosta, on vaarallista mille tahansa demokratialle. Se luo hedelmällisen maaperän propagandalle, minkä lisäksi se tekee johtamisen hankalaksi. Esimerkkinä he mainitsevat jälleen Yhdysvallat, missä republikaaneilla oli Trumpin ensimmäisen virkavuoden aikana vaikeuksia hallita, vaikka heillä oli hallussaan sekä presidentintoimi että enemmistö kongressissa. Tämä johtui Benklerin ym. mukaan isolta osin siitä, että on vaikeaa saada näkemykset kohtaamaan sen suhteen, miten republikaanien peruskannattajat ajattelevat maailman makaavan ja miten se tosiasiaa makaa. (Benkler ym. 2018, 16, 335.)

Yhdysvaltojen presidentinvaalien ja Britannian EU-kansanäänestyksen jälkeen on puhuttu paljon siitä, kuinka elämme totuuden jälkeisessä ajassa. Sekä Benklerin ym. (2018), että Bendallin ja Robertsonin (2018) pohdinnat muistuttavat kuitenkin, etteivät disinformaatio ja propaganda ole uusia asioita, ja samaa sanovat Vihma ym. (2018). Pietilä puolestaan uskoo, että tulevaisuudessa perinteisen uutismedian ja valeutisten välinen taistelu nykyisestä kiihtyy. Bendallin ja Robertsonin mukaan alttiita valeutisten ja disinformaation vaikuttamiselle ovat varsinkin autoritääriset valtiot, joissa disinformaatiota ei pystytä julkisuudessa torjumaan tehokkaasti. Lisäksi Benkler ym. arvioivat, että kansa, jolla on korkea luottamus ennakkoasenteita vahvistaviin uutisiin ja korkea epäluottamus ennakkoasenteita haastaviin uutisiin, on alttiimpi disinformaatiolle. Sen sijaan kansa, jolla on keskimäärin korkea luottamus tiedotusvälineisiin, mutta matala luottamus mihinkään yksittäiseen mediaan, todennäköisemmin ristiin tarkastaa tietoja ja on siten kykenevämpi torjumaan disinformaatiota. Puheenvuoroissa korostuu muun muassa perinteisen uutismedian merkitys faktoihin perustuvan julkisuuden ylläpitäjänä. Benklerin ym. mielestä neutraaliuteen pyrkimisen sijaan uutismedioiden pitäisikin pyrkiä ennen kaikkea luotettavuuteen ja uskottavuuteen. Pietilä painottaa myös läpinäkyvyyttä ja työprosessien avaamista yleisölle. Bendall ja Robertson korostavat myös ihmisten kouluttamista valeutisten ja disinformaation torjumiseksi. Valtaosa Benklerin ym.

listaamista tahoista, joiden on katsottu vaikuttuneen Yhdysvaltojen presidentinvaaleihin näyttää ulkopuolelta tulevilta uhilta. Benklerin ym. väitteet median jakautumisesta ja valheellisen informaation leviämisestä mediakentässä antavat vahvistusta Bendallin ja Robertsonin huomiolle siitä, että on tärkeää kiinnittää huomiota ja torjua myös valtioiden sisällä tapahtuvaa disinformaation levittämistä valtion rajojen ulkopuolelta tulevan disinformaation lisäksi. (Bendall & Robertson 2018, 386, 388-389; Benkler ym. 2018, 328-329, 359; Pietilä 2018, 225, 237.)

Edellä käydystä keskustelusta voidaan tiivistää valeuutisiin ja disinformaatioon liittyen erityisesti kaksi olennaista asiaa:

- 1) Yhteiskuntiin pyrkivät vaikuttamaan ”ulkopuolelta” tulevat tahot, kuten esimerkiksi Venäjä, Facebookin algoritmi tai erilaiset ryhmittymät, jotka valeuutisia tai disinformaatiota levittämällä pyrkivät aiheuttamaan muun muassa häiriötä ja sekasortoa.
- 2) Mediakentän sekavuus, joka pitää sisällään internetin ja sosiaalisen median aiheuttaman mediakentän laajentumisen, toisaalta median tavat uutisoida, ja toisaalta yleisön asenteet, uskomukset ja luottamuksen (tai sen puutteen) tiedotusvälineitä kohtaan.

2.4 Vihapuhe kansainvälisenä haasteena

Margetts (2019, 112) määrittelee internetissä ilmenevän vihapuheen solvauksiksi ja uhiksi, jotka kohdistuvat vihapuheen kohdeyksilöiden tai -ryhmien ominaisuuksiin kuten ”rotu, uskonto, etninen alkuperä, seksuaalinen suuntaus, tai sukupuoli”. Reeta Pöyhtäri, Paula Haara ja Pentti Raittila (2013) tuovat vihapuheen määrittelyyn lakinäkökulman. Vihapuhetta ei määritellä laissa Suomessa. Laissa on kuitenkin teonkuvauksia kuten esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan tai uskonrauhan rikkominen, jotka lasketaan vihapuheeksi. Niin Tapio Kuosma (2017) kuin Pöyhtäri ym. tuovat esille, että julkisessa keskustelussa Suomessa vihapuhetta tarkastellaan yleensä kuitenkin laajempänä ilmiönä kuin pelkästään lain määrittelyn kautta. Vihapuhe-käsitteen sisältöä hämärtää Pöyhtäri ym. mukaan se, että rangaistavan vihapuheen lisäksi on paljon ei-rangaistavaa, mutta vahingollista puhetta. Esimerkiksi Pöyhtäri ym. ovat omassa tutkimuksessaankin tarkastelleet vihapuhetta juuri laajempänä ilmiönä kuin pelkästään lain näkökulmasta ja katsoneet, että vihapuhe käsittää myös ”monenlaista eri ryhmiin tai yksilöihin kohdistuvaa verkkovihaa, aggressiivista puhetta ja vihamielistä keskustelua”. (Kuosma 2017, 118; Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, 26, 62.)

Cohen-Almagorin (2015) mukaan vihapuhe on ”ennakkoluulojen ajamaa, vihamielistä, ilkeämielistä puhetta, joka kohdistetaan henkilöä tai ryhmää kohtaan, jonkin heidän todellisen tai mielletyn synnynnäisen piirteensä vuoksi”. Vihapuhe ”ilmaisee syrjivää, uhkaavaa, epähyväksyviä tai ennakkoluuloisia asenteita epäpidettyä ryhmää kohtaan”. Vihapuheella Cohen-Almagor viittaa

ilkeään, useimmiten vähemmistöjen jäseniin kohdistuvaan puheeseen, jolla pyritään uhraamaan ja epäinhimillistämään vihapuheen kohde. Vihapuhe luo Cohen-Almagorin mukaan vihamielisen ja hyvin tarttuvan ”kaksoisuhriutumisen” (*double victimization*) ilmapiirin. Hän tarkoittaa tällä sitä, kuinka vihapuhetta levittävät ovat merkittävien tahojen, kuten hallituksen, ”hyökkäyksen kohteena, väärinymmärretty, marginalisoitu tai ei-legimitoituja”. Vihapuhetta levittävien vastaus tähän ”hyökkäykseen” on vihapuheen kohderyhmän ”uhraaminen”. Vihapuheen kohteen uhraaminen toimii vihapuhujan pelastuksena. (Cohen-Almagor 2015, 148, 205.)

Abraham H. Foxman and Christopher Wolf (2013) ovat listanneet kategorioita, mitä voidaan luokitella vihapuheeksi. Tässä listauksessa ovat rasismi, antisemitismi, uskonnollinen kiihkoilu, homofobia, vammaisia kohtaan osoitettu kiihkoilu, poliittinen viha, huhujen levittäminen, naisviha ja väkivaltainen pornografia, terrorismin edistäminen, kyberkiusaaminen sekä vihaan suuntautuneiden tuotteiden levittäminen ja myyminen. (Foxman & Wolf 2013, 49-50.) Kuten Foxman ja Wolf korostavat ja kuten edellä kirjoitetuista vihapuheen määrittelyistä käy ilmi, ei ole helppoa vetää rajaa sille, mitä vihapuhe on tai ei ole. Lisähaastetta vihapuheen määrittelylle kansainvälisellä tasolla tuovat eri maiden erilaiset lähtökohdat lain näkökulmasta. Tässä katsauksessa en sisällyttä vihapuheeseen Foxmannin ja Wolfin esille nostamia pornografiaa tai vihaan suuntautuneiden tuotteiden levittämistä ja myyntiä, joita Suomessa käytävässä julkisessa keskustelussa ei myöskään yleensä tarkastella vihapuhetta käsiteltäessä. Muun muassa Teo Keipi, Matti Näsi, Atte Oksanen ja Pekka Räsänen (2017) ovat tarkastelleet myös internetissä olevaa sisältöä, jossa kannustetaan tahallaan vahingoittamaan itseään. Tällaiset sivustot jakavat tietoa esimerkiksi itsemurhista. Nämä sivustot ja niiden sisältö kytkeytyvät Keipin ym. mukaan ilmiöön internetissä ilmenevästä vihasta. (Keipi, Näsi, Oksanen & Räsänen 2017, 103.) Tässä vihapuhetta käsittelevässä katsauksessa jätän kuitenkin myös nämä sivustot tarkastelun ulkopuolelle.

Pöyhtäri ym. mukaan vihapuheen kohteena ovat ”erilaiset vähemmistöt ja muut henkilökohtaisen ominaisuuden, uskonnon tai vakaumuksen perusteella erotettavissa olevat ihmisryhmät”, jotka altistuvat myös lievemälle verkkovihalle ja kunnianloukkauksille. Cohen-Almagor puolestaan kirjoittaa, kuinka suurimmassa osassa tapauksia vihan juuret ovat jonkin tyyppisessä rasismissa. Hän mainitsee muun muassa natsismin yhtenä esimerkkinä rasismista, jolla on ollut hirvittäviä seurauksia. (Cohen-Almagor 2015, 206; Pöyhtäri ym. 2013, 117.) Cohen-Almagorin mukaan myös holokaustin kieltäminen on yksi vihapuheen muoto. Hän kutsuu holokaustin kieltämistä todellisuuden kieltäväksi ”propagandaliikkeeksi”, jolla pyritään esimerkiksi aliarvioimaan ja oikeuttamaan muukalaisviha ja kansanmurha. Holokaustin kieltäminen on vihapuhetta, koska siinä taustalla on etnisyyteen ja uskontoon perustuva viha tiettyä ryhmää kohtaan. (Cohen-Almagor 2009, 3-4.)

Yksi näkyvimmistä vihaa levittävistä ilmentymistä internetissä ovat Keipin ym. mukaan esimerkiksi KKK:n ja holokaustin kieltävien tapaiset viharyhmät. Erilaisia viharyhmiä yhdistää Keipin ym. mukaan muutamia piirteitä: ne muodostuvat yksilöistä, ovat aina jollain tapaa organisoituja, ja ne julkisesti hyökkäävät joko yksittäisiä ihmisiä tai ryhmiä vastaan. Lisäksi viharyhmät tekevät jakoa ”meihin” ja ”heihin”. Sosiaalinen media on antanut viharyhmille aiempaa suuremman näkyvyyden. Näkyvyys puolestaan on tarjonnut ryhmille mahdollisuuden houkutella joukkoonsa merkittäviä määriä uusia jäseniä. Viharyhmät ovatkin Keipin ym. mukaan olleet aina taitavia käyttämään uusinta teknologiaa edistämään omaa asiaansa. Viharyhmät ja niiden jakama sisältö saattaa rohkaista äärimmäisiin tekoihin motivoituneita ”yksinäisiä susia”. Tällaiset henkilöt saattavat aktiivisesti etsiä internetistä ryhmää, jossa vahvistaa näkemyksiään. Erityisesti nuoret on nähty riskialttiina kohderyhmänä tarttumaan viharyhmien rekrytointiin. (Keipi ym. 2017, 56-58.)

Verkkovihaa ja aggressiivisuutta ilmenee vähemmistöjen lisäksi myös monenlaisten muiden aiheiden yhteydessä (Pöyhtäri ym. 2013, 117). Poliitikot ja julkisuuden henkilöt ovat Keipin ym. mukaan usein aggressiivisuuden kohteena internetissä. Vihaa voidaan kohdentaa heidän ajamiensa asioiden tai vaikka vain elämäntapavalintojensa vuoksi. Käytännössä melkein mikä tahansa aihe voi johtaa vihaiseen viestintään internetissä. Erityisesti nuorten kohdalla yksi huoli liittyy Keipin ym. kyselytutkimuksessa esillä olleeseen, ulkonäköä koskevaan kommentointiin, joka on yksi esimerkki hyvin henkilökohtaisesta ja subjektiivisesta vihasta. Nuoret altistavat itsensä muun muassa kiusaamiselle, loukkauksille ja kritiikille, kun he laittavat itsestään kuvia internetiin. Vahingollista sisältöä puolestaan tuottavat internetissä viharyhmien ohella myös aivan tavalliset ihmiset, jotka kuuluvat samoihin sosiaalisiin ympyröihin ja ikäryhmiin kuin vihan kohteet. Vahingollista sisältöä tuottavat voivat olla uhrien luokkakavereita tai naapureita, ja he voivat olla vihapuheen kohteiden kanssa sosiaalisessa kontaktissa internetin ulkopuolella. (Keipi ym. 2017, 58-59, 77-78.)

Keipi ym. muiden muassa muistuttavat, ettei internetissä ilmenevä viha ole uusi ilmiö. Sekä Keipi ym. että Foxman ja Wolf kuitenkin korostavat sosiaalisen median merkittävää roolia vihapuheen levittäjänä. Sosiaalinen media on tehnyt internetissä ilmenevästä vihasta näkyvämpää kuin aiemmin. Lisäksi sosiaalisen median syntymisen jälkeen on nähty äkillistä ja nopeaa kasvua vihasisällön leviämisessä. Keipin ym. nuorille ja nuorille aikuisille neljässä eri maassa teettämän kyselytutkimuksen perusteella vihasisältöön on törmätty useimmiten juuri sosiaalisessa mediassa. Eniten vihasisältöön on törmätty Facebookissa ja YouTubessa. Foxman ja Wolf kirjoittavat, että internetin vuoksi vihaa täynnä olevat ihmiset voivat elää ympäri vuorokauden väkivaltaisten fantasioiden täyttämässä maailmassa. Internet tarjoaa käytännössä kaikille mahdollisuuden ja työkalut levittää omaa, vihaista viestiään globaalisti. Se, että lait ja sääntely vaihtelevat eri maissa,

hyödyttää merkittävästi vihapuhetta levittäviä. Lisäksi internetissä on mahdollisuus peitellä omaa näkyvyyttään ja toimia anonyymisti. Anonyymius tarjoaa suojan ilmaista itseään ilman seuraamuksia. Anonyymius on tietyissä oloissa positiivinen asia, mutta Foxmanin ja Wolfin mukaan tulisi miettiä, onko hinta tästä sittenkin liian korkea. Toisaalta, kuten Keipi ym. tuovat esille, ihmiset ovat aiempaa tottuneempia ilmaisemaan aggressiota ja vihaa sosiaalisessa mediassa myös julkisesti omalla nimellään. (Foxman & Wolf 2013, 11, 23, 28, 114, 116; Keipi ym. 2017, 56-59, 64.)

Vihapuhe on erittäin haitallista sen kohteelle, mutta laajemmin myös julkisuuden ideaalille ja toimivuudelle. Vihapuhe on loukkaavaa, se voi aiheuttaa vihapuheen kohderyhmän jäsenille yhteisöstä vetäytymistä ja loukata heidän oikeuttaan tasa-arvoiseen kunnioitukseen ja kohteluun. Lisäksi vihapuhe voi heikentää esimerkiksi kohteensa omanarvontuntoa. Vihapuhe voi myös vaientaa vihapuheen kohteet hiljaiseksi. (Cohen-Almagor 2015, 205.) Cohen-Almagor huomauttaa, että suvaitsevaisuuden ja avoimuuden pitäisi kukoistaa demokraattisissa yhteiskunnissa, jotka ovat sitoutuneet arvoihin monimuotoisuudesta, oikeudesta ja tasa-arvosta. Vihapuhe kuitenkin rapauttaa suvaitsevaisuutta ja avoimuutta sekä heikentää vihapuheen kohteen tasa-arvon tuntua ja oikeutta oikeudenmukaisuuteen. Vihapuhe voi johtaa myös itsemurhiin. Lisäksi on merkille pantavaa Foxmanin ja Wolfin huomio siitä, kuinka internetissä esiintyvä vihapuhe vaikuttaa ihmisten ajatteluun paljon laajemmin kuin vain muutaman yksilön kohdalla. Internetissä ilmenevä vihapuhe voi johtaa harhaan jopa miljoonia ihmisiä, kasvattaen uusia sukupolvia rasisteja, homofoobikoita tai esimerkiksi antisemitistejä. Vihapuhe vahvistaa myös stereotypioita. Lisäksi mitä enemmän vihapuhetta näkee, sitä normaalimpana ja hyväksyttävämpänä sitä alkaa pitää. (Cohen-Almagor 2015, 206; Foxman & Wolf 2013, 31, 175.)

Lisäksi vihapuheella voi olla myös muita kohtalokkaita seurauksia. Muun muassa Cohen-Almagor nostaa esille sen, että internetissä esiintyvä vihapuhe voi johtaa myös konkreettisiin tekoihin kuten viharikoksiin.¹⁰ Internetillä on hänen mukaansa merkittävä rooli niin vihapuheen leviämisessä kuin

¹⁰ Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee Suomessa joka vuosi poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta tutkimuksen. Poliisille tehtiin kaikkiaan 910 rikosilmoitusta epäillyistä viharikoksista vuonna 2018. Ilmoituksia tehtiin edelliseen eli vuoteen 2017 verrattuna 255 kappaletta vähemmän. Viharikollisuuden määrä on tutkimuksen mukaan laskenut sille pidemmän aika välin tasolle, joka edelsi vuoden 2015 piikkiä. (Rauta 2019, 9, 67.) Tutkimuksessa viharikos määritellään seuraavasti:

Viharikos on henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämänkatsomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan. (Rauta 2019, 5.)

Tutkimuksen aineisto koostuu poliisin rikosilmoitustiedoista eli epäillyistä rikoksista. Epäillyn rikoksen motiivi ratkaistaan lopullisesti tuomioistuimessa. (Rauta 2019, 70.)

väkivaltaisen puheen johtamisessa toimintaan. Viharikoksen Cohen-Almagor määrittelee vahingoksi, joka aiheutetaan uhrille, joka on valikoitunut joko ”todellisen tai mielletyn rodun, värin, uskonnon, kansallisen alkuperän, etnisyyden, sukupuolen, vamman tai seksuaalisen suuntauksen vuoksi”. Pöyhtäriin ym. tutkimukseen haastatellut kertoivat häirinnästä, jota he olivat kohdanneet verkkohäirinnän ja verkon kautta tulevan vihamielisen palautteen lisäksi. Osa oli kokenut esimerkiksi haukkumista ja uhkailua puhelimessa, yhden haastateltavan kodin ikkunoita oli rikottu. Vihamielisen palautteen lisäksi muunlaista häirintää olivat kohdanneet erityisesti henkilöt, jotka olivat käsitelleet työssään esimerkiksi rasismia tai maahanmuuttoa. (Cohen-Almagor 2015, 206-207, 213; Pöyhtäri ym. 2013, 129.) Pöyhtäriin ym. haastateltavien kokemukset eivät täytä Cohen-Almagorin viharikoksen määritelmää sikäli, että haastateltavat olivat joutuneet vihapuheen ja häirinnän kohteeksi lähinnä työssään käsittelemiensä aiheiden vuoksi eivätkä niinkään jonkin ominaisuutensa vuoksi. Kokemukset ovat kuitenkin yksi esimerkki siitä, kuinka vihamielinen kirjoittelu voi muuttua konkreettisiksi teoiksi ihmisten arjessa.

Yksi viime aikoina vihapuhetta ja sen aiheuttamaa yksilöiden tai ryhmien vaientamista käsiteltäessä esille noussut huoli liittyy mediaan. Esimerkiksi maahanmuutto on Suomessa ollut viime vuosina aihe, joka voi aiheuttaa toimittajaan kohdistuvaa vihapuhetta, mikä tulee ilmi myös Pöyhtäriin ym. haastatteluista. Pöyhtäriin ym. mukaan aggressiivisen palautteen koettiin jopa kuuluvan toimittajan työhön, koska sitä tulee toimittajille niin paljon. Vihapuheella voi olla myös vaikutusta siihen, miten toimittajat toimivat työssään. Tietyistä aiheista saatetaan esimerkiksi kirjoittaa varovaisemmin. Pöyhtäriin ym. haastatteluissa tuli toisaalta myös ilmi, kuinka media ja toimittajat nähdään myös osallisina aggressiivisen verkkokeskustelun ja ilmapiirin leviämiseen. Joissain tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa esitettiin kritiikkiä esimerkiksi siitä, kuinka toimittajat vääristelevät ja kärjistävät asioita sekä nostavat otsikoihin muun muassa esimerkkejä sosiaalisen median ja internetin häiriökäyttäytymisestä. Pöyhtäri ym. nostaakin esille journalismin roolin vihapuheen torjunnassa. Journalismiin ei kuulu eri ryhmiä alistavien tai syrjivien sisältöjen levittäminen, mutta se ei myöskään voi sulkea keskustelusta valtavirrasta poikkeavia tai epäkorrekkeja mielipiteitä. Demokratian toteutumista edistetään sisällyttämällä myös nämä äänet keskusteluun. Journalismin tulee tosin osoittaa, ettei se välttämättä kannata tai hyväksy kaikkia esitettyjä mielipiteitä ja irtisanoutua alistavista mielipiteistä sekä esittää vasta-argumentteja. Lisäksi media voi jättää hyödyntämättä vihapuheita osana kaupallista toimintaansa. (Pöyhtäri ym. 2013, 132-134, 145-146, 159, 223.)

Vihapuhetta ja sen rangaistavuutta määrittelee olennaisena osana sananvapaus. Muun muassa Cohen-Almagor ja Kuosma kuvailevat sananvapautta länsimaisen liberaalin demokraattisen yhteiskunnan perustaksi ja ihmis- ja perusoikeudeksi, joka edellyttää estotonta ja vapaata tiedon kulkua. Kuosman

määritelmän mukaan sananvapaus tarkoittaa ”oikeutta ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä”. Sananvapaus ei kuitenkaan tarkoita ehdotonta tai absoluuttista vapautta. On erotettava harmiton puhe vahingollisesta puheesta, joista ensin mainittua ei saa rajoittaa. Sananvapaus voi joutua tekemään kompromissin silloin, kun joku vieläkin tärkeämpi asettuu konfliktiin sen kanssa. Cohen-Almagorin mukaan tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi ihmisen yksityisyys tai turvallisuus. Joskus sananvapaus siis korotetaan ylemmäs arvojärjestyksessä, kun taas toisinaan niin sanottu kilpaileva asia menee edelle. (Cohen-Almagor 2015, 1, 11; Kuosma 2017, 100, 108.)

Suomessa sananvapauden käyttöä säädellään lailla, mikä on Kuosman mukaan välttämätöntä esimerkiksi rikollisuuden estämiseksi ja yksilöiden tai heidän maineensa turvaamiseksi. Pöyhtäri ym. huomauttavat monen muun tavoin, kuinka hankalaa on vetää raja sallitun sananvapauden käytön ja rangaistavan vihapuheen välille. He kirjoittavat, että on myös paljon vihaista, aggressiivista ja halventavaa puhetta, joka voi olla vahingollista, mutta joka ei kuitenkaan ole rangaistavaksi määriteltä vihapuhetta. (Kuosma 2017, 101, 108; Pöyhtäri ym. 2013, 62.) Suomen tavoin monissa Euroopan maissa sananvapauden käytölle on asetettu rajoituksia laissa. Yhdysvalloissa puolestaan on Cohen-Almagorin mukaan maailman liberaalein näkemys sananvapaudesta, ja siellä jopa kaikkein pahimmat vihapuheen muodot on suojeltu perustuslain ensimmäisen lisäyksen nojalla. Useimmista amerikkalaisista vihapuhe on Cohen-Almagorin mukaan alhaista ja loukkaavaa, mutta he ovat valmiita maksamaan tämän hinnan suojellakseen sananvapautta. Cohen-Almagor ottaakin esille kulttuurin ja historian merkityksen sananvapaudelle: ei ole mitään maailmanlaajuisesti jaettuja toimenpiteitä, jotka auttaisivat määrittelemään sananvapauden rajoja eri puolilla maailmaa. Rajat vaihtelevat yhteiskunnittain, ja kussakin maassa rajoihin vaikuttaa yhteiskunnan historialliset olosuhteet ja kulttuurilliset normit. Esimerkiksi Saksa ja Israel ovat herkempiä holokaustin kieltämiselle. Internetissä sisältö on globaalisti saatavilla. Cohen-Almagor huomauttaa, että vaikka vain pieni osa internetin käyttäjistä tulee Yhdysvalloista, on maan vaikutus internettiin silti huomattava. Keipin ym. kyselytutkimuksen mukaan myös esimerkiksi sillä voi olla kulttuurisia eroja, millä internetalustoilla ihmiset erityisesti törmäävät vihasisältöön. (Cohen-Almagor 2015, 10-11, 205; Keipi ym. 2017, 64-65.)

Sananvapaus on perustavaa laatua oleva oikeus, jota ilman liberaali demokratia olisi Cohen-Almagorin mukaan kuollut periaate. Hän kuitenkin korostaa, että ilman rajoja vapaus voi muuttua sekasoroksi: kun sananvapaus asettuu konfliktiin muiden tärkeiden periaatteiden kanssa, on mietittävä, mikä on hinta, joka sananvapaudesta ollaan valmiita maksamaan. Keipi ym. kuvailee vihaa myrkylliseksi jätteeksi, joka on saavuttanut tilan, jossa se on jatkuvasti läsnä

internetympäristössä. Lisäksi on vaarana, että sitä mukaa kun internetissä ilmenevän vihan määrä kasvaa, kasvavat myös sen aiheuttamat seuraukset. Viha kuitenkin vahingoittaa sekä loukkaajaa että hänen kohdettaan, ja siksi vihan karsiminen on palvelus molemmille osapuolille. Cohen-Almagor huomauttaa, että demokratiassa ihmisten pitää suvaita muita, mutta demokratian on myös suojeltava itseään niiltä, jotka käyttävät suvaitsevaisuutta hyväkseen aiheuttaakseen vahinkoa muille. Vaarana on, että suvaitsevaisuus tarjoaa työkalut suvaitsemattomille tuhota demokratiaa. (Cohen-Almagor 2015, 54, 232; Keipi ym. 2017, 135-136.)

Vihapuheen torjumiseksi esille nousee muun muassa internetyhtiöiden ja sosiaalisen median alustojen vastuu, laki, vastapuhe ja koulutus. Internetyhtiöiden ja sosiaalisen median roolista kirjoittaessa Cohen-Almagor käyttää termiä portinvartija. Hän huomauttaa, että portinvartijan rooli antaa valtaa, mutta se myös edellyttää suurta vastuuta: samalla kun tarjoaa alustan ideoiden ja ajatusten avoimelle jakamiselle on varmistettava, ettei alustalla johdeta puhetta väkivaltaan ja laittomuuksiin. Esimerkiksi Facebookilla on omia sääntöjään alustalla julkaistavalle sisällölle, mutta Cohen-Almagor kuitenkin kyseenalaistaa yhtiön sitoutumisen näihin sääntöihin. Hän mainitsee esimerkkinä, kuinka Facebook ei miellä holokaustin kieltämistä vihapuheen muotona, vaan yhtiö pitää kiinni ihmisten oikeudesta olla väärässä historiallisista tapahtumista. Suurten internetsivujen sisällön valvomisessa on Cohen-Almagorin mukaan kyse tahdosta ja priorisoinnista. Hänen mielestään internetyhtiöiden tulisi esimerkiksi palkata asiantuntijoita rakentamaan algoritmeja, joiden avulla tunnistaa haitallinen sisältö. Sen sijaan Foxman ja Wolf kyseenalaistavat yhtiöiden mahdollisuuden vihapuheen aktiiviseen seulomiseen, koska sisältöä alustoilla on valtavasti. Sisällön seulomisessa ja haitallisuuden arvioinnissa suuri vastuu on käytännössä palveluiden käyttäjillä, jotka voivat ilmoittaa haitallisesta sisällöstä yhtiöille. (Cohen-Almagor 2015, 216-217, 224-226; Foxman & Wolf 2013, 106.)

Euroopan komissio julkisti toukokuussa 2016 koodiston yhdessä Facebookin, Twitterin, YouTubeen ja Microsoftin kanssa taistellakseen netissä ilmenevää vihapuhetta vastaan. Tarkoituksena on muun muassa, että yhtiöt käsittelevät 24 tunnin sisällä valitukset, joissa ilmoitetaan vihamielisestä sisällöstä. Lisäksi niiden on esimerkiksi otettava huomioon maakohtaiset lait. (Euroopan komissio 2016; Keipi ym. 2017, 132-133.) Cohen-Almagor korostaakin sen tärkeyttä, että monikansalliset yhtiöt noudattavat säädettyjä lakeja kussakin maassa, jossa ne toimivat ja ehdottaa, että yhtiöt integroivat lait osaksi päätöksentekoaan. Sen sijaan epäeettiset lait, joilla pyritään esimerkiksi sensuroimaan poliittista puhetta tai muita ryhmiä, pitäisi jättää huomiotta. Foxman ja Wolf puolestaan uskovat, että vihapuheen paras vastavoima on vastapuhe. Vihapuheelle osoitetun vastapuheen tarkoitus on muistuttaa, että maailmassa on paljon hyvää tahtoa omaavia ihmisiä, jotka arvostavat

kohteliaisuuksia ja kunnioitusta. Vastapuheella yksikin ihminen voi saada paljon aikaan. Lisäksi sekä Cohen-Almagor että Foxman ja Wolf mainitsevat kansallisten yhteisöjen vastuun ja koulutuksen. Ihmisille tulisi peruskoulusta yliopistoihin opettaa esimerkiksi suvaitsevaisuuden, monimuotoisuuden ja erilaisuuden arvoja. Koulutuksella tulisi myös muun muassa lisätä tietoisuutta internetissä ilmenevästä vihasta ja sen monista muodoista sekä osoittaa, miksi rasismi on antidemokraattista. Vihapuheen ja sen monien vaikutusten ja demokratian suhteen opettamisella on Foxmanin ja Wolfin mielestä suurempi vaikutus kuin vihapuheeseen kohdistetuilla lailla. Cohen-Almagorin mielestä koulutus on kuitenkin pitkä tie, minkä vuoksi tarvitaan myös välittömämpiä toimia torjumaan akuutteja ongelmia. (Cohen-Almagor 2015, 62, 249, 304; Foxman & Wolf 2013, 130, 133, 151-153.)

Vihapuheesta käydyn keskustelun ytimen voi katsoa muodostuvan kolmesta erityisestä kysymyksestä:

- 1) Ensinnäkin vihapuheen määrittelyssä on monia variaatioita, eikä esimerkiksi rajaa rangaistavan vihapuheen tai muun vihaisen puheen välille ole helppo vetää.
- 2) Vihapuheeseen toinen olennaisesti kuuluva haaste liittyy kansainvälisyyteen kuten eri maiden erilaisiin lakeihin ja sananvapauden rajoituksiin. Vihapuhe on globaali ongelma, joka ulottuu maasta toiseen, mutta erilaiset rajoitukset ja käytännöt tekevät vihapuheen torjumisesta haastavaa.
- 3) Kolmantena teemana esille nousevat laajat, sekä yksilölliset että yhteiskunnalliset, että henkiset sekä fyysiset vaikutukset, joita vihapuheella voi olla.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa avaan tutkimuksen empiiristä toteuttamista ja aineistosta tehtyjen havaintojen ja tulkintojen rakentamista. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen tutkimuksen tavoitteita ja metodologiaa ja toistan tutkimuskysymykset. Seuraavassa alaluvussa kerron tutkimukseen osallistuneista ja siitä, miten he ovat valikoituneet tähän tutkimukseen. Kolmannessa alaluvussa puolestaan selvitän, miten aineisto on kerätty, ja mitä olennaisia huomioita tämän aineiston keruuseen liittyy. Viimeisessä alaluvussa avaan sitä, miten aineisto on tässä tutkimuksessa analysoitu. Pyrin avaamaan analyysin seikkaperäisesti, vaihe vaiheelta. Lisäksi tarkastelen niitä mahdollisia aiheeseen ja tutkimukseen liittyviä omia ennakko-olettamuksiani, jotka on hyvä huomioida aineiston analyysissä.

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja metodologia

Tässä tutkimuksessa olen halunnut selvittää erityisesti poliittisesti aktiivisten nuorten ja nuorten aikuisten ajatuksia sosiaalisen median ja demokratian suhteesta. Nuoret ikäluokat ovat tottuneita sosiaalisen median kuluttajia, joille sosiaalisesta mediasta on tullut elimellinen osa heidän arkeaan. Esimerkiksi Tilastokeskuksen (2018) väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttöä selvittäneen tutkimuksen mukaan 16–24-vuotiaista 93 prosenttia ja 25–34-vuotiaista oli viimeisen kolmen kuukauden aikana seurannut jotain yhteisöpalvelua. Sen sijaan esimerkiksi 45–54-vuotiaissa vastaava luku oli 71 ja 55–64-vuotiaissa 46 prosenttia. (Tilastokeskus 2018, 2, 7.) Nuoret myös edustavat tulevaisuutta. Olenkin kokenut tärkeäksi selvittää, mitä juuri tulevaisuutta edustavat sukupolvet ajattelevat sosiaalisen median ja demokratian suhteesta. Tähän pureudun erityisesti kolmen konkreettisemmän ilmiön kautta, jotka ovat sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot, valeuutiset ja disinformaatio sekä vihapuhe. Kuten yllä olen kuvannut, nämä ilmiöt jäsentävät oleellisesti sosiaalisesta mediasta ja demokratiasta käytyä keskustelua. Tässä tutkimuksessa etsin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten haastateltavat kuvaavat ja sanoittavat ”kaikukammiot”, ”valeuutiset” ja ”vihapuheen” sosiaalisessa mediassa?
- 2) Miten haastateltavat kuvaavat sosiaalisen median vaikutusta ja merkitystä näissä ilmiöissä?
- 3) Millainen rooli sosiaaliselle medialle demokratian toiminnassa haastattelujen perusteella piirtyy.

Aiemmissa tutkimuksissa ja tarkasteluissa on keskitytty runsaasti esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin, kuten onko sosiaalisen median kuplia olemassa, ketkä valeuutisia tuottavat, miten vihapuhe ilmenee

ja miten sitä pitäisi rajoittaa. Minä olen puolestani omassa tutkimuksessani halunnut selvittää, millaisia *ajatuksia*, *näkemyksiä* ja *mielipiteitä* ihmisillä on näistä ilmiöistä ja miten he *arvioivat* ilmiöiden vaikutuksia. Tämän pohjalta lopulta tarkastelen siis sitä, miten ilmiöt ja niitä koskeva keskustelu heijastelee ja muokkaa sosiaalisen median roolia demokratiassa. Mielestäni on aivan olennainen kysymys, miten ihmiset suhtautuvat ilmiöihin. Miten esimerkiksi perustella tarve torjua valeuutisia tai vihapuhetta demokratian kannalta, jos kävisikin ilmi, etteivät ihmiset laajasti edes näkisi niitä ongelmana? Toisaalta ihmisten ajatukset ja mielipiteet voivat avata uria sille, miten esimerkiksi valeuutisten tai vihapuheen torjunnan merkitystä kannattaa perustella.

Tutkimuksen metodiseksi lähestymistavaksi on tutkimusongelman asettelun pohjalta valikoitunut laadullinen tutkimus. Tilastollisiin yleistyksiin pyrkimisen sijaan laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on esimerkiksi pyrkiä kuvaamaan tapahtumaa tai ymmärtämään toimintaa. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on pelkistetyimmillään tekstimuotoista. (Eskola & Suoranta 1998, 15, 61; Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Laadullisen tutkimuksen yleisimpiin aineistonkeruumenetelmiin kuuluu haastattelu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83), ja myös tässä tutkimuksessa aineisto koostuu tutkimusta varten tehdyistä haastatteluista. Keskustelu ja ihmiseltä suoraan kysyminen ovat luontevia aineistonkeruumenetelmiä silloin, kun halutaan selvittää esimerkiksi ihmisten mielipiteitä, ajatuksia, käsityksiä tai sitä, miten ihmiset arvottavat tapahtumia tai miksi he toimivat, kuten toimivat (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11; Tuomi & Sarajärvi 2018, 84). Tämä kertoo siitä, miksi tässä tutkimuksessa juuri haastattelu on perusteltu valinta. Haastattelun etuja ovat esimerkiksi joustavuus, mikä mahdollistaa muun muassa sen, että haastattelija voi esittää kysymyksiä sopivaksi katsomassaan järjestyksessä, sekä mahdollisuus valita haastateltaviksi ihmisiä, joilla on kokemusta tai tietoa siitä, mitä tutkitaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85-86).

3.2 Tutkimukseen osallistujat

Tarkemmin tämän tutkimuksen kohteeksi valikoituivat ihmiset poliittisissa nuorisojärjestöissä. Poliittiset nuorisojärjestöt valikoituivat kohteeksi useammasta syystä. Ensinnäkin tämä ryhmä on selkeästi rajattavissa oleva joukko, mikä antaa perustellun kehyksen haastateltavien rajaamiselle verrattuna siihen, että haastateltavaksi olisi valittu satunnainen joukko muutamia nuoria tai nuoria aikuisia. Toisekseen he edustavat ryhmää, jolla voi olettaa olevan sanottavaa sosiaalisesta mediasta, tarkastelun kohteena olevista ilmiöistä ja demokratiasta. Kolmanneksi poliittisia nuorisojärjestöjä edustavat haastateltavat tulevat erilaisista ideologisista taustoista. Tämän perusteella voi ennakkoon olettaa, että he tarkastelevat asioita hieman eri näkökulmista, minkä ajattelen lähtökohtaisesti rikastuttavan aineistoa. Viimeinen, mutta ei missään määrin vähäisin huomio on, että he edustavat

ryhmää, josta oletettavasti nousee maahamme tulevaisuuden päättäjiä. Tämä lisää tulosten kiinnostavuutta ja halua ymmärtää, mitä juuri he ajattelevat tutkittavasti ilmiöistä ja näiden kautta tarkasteltuna sosiaalisen median ja demokratian suhteesta.

Tutkimusta varten on haastateltu kahdeksaa (8) henkilöä kuudesta (6) eri poliittisesta nuorisojärjestöstä. Kahdesta puolueesta on siis kaksi haastateltavaa. Tavoitteenani oli saada haastateltavia mahdollisimman kattavasti eri puolueista. Yksi puolue, josta myös pyysin haastateltavaa, jäi lopulta kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle, koska emme saaneet sovittua haastattelulle sopivaa yhteistä aikaa ainoaksi vapaaehtoiseksi ilmoittautuneen haastateltavan kanssa. Yhdestä puolueesta puolestaan olisi saattanut olla mahdollisuus saada lopulta kolme haastateltavaa. Katsoin, että suhteessa muihin puolue- ja haastateltavamääriin kaksi haastateltavaa puolueesta oli riittävä määrä. Tässä kohdin voi toki olla perusteltua kysyä, oliko perustelu riittävä yhden potentiaalisen haastateltavan jättämiselle tutkimuksen ulkopuolelle. Haastateltavista viisi (5) oli naisia ja kolme (3) miehiä. Haastateltavat ovat iältään 18-33 vuotiaita.¹¹

Etsin haastateltavia tutkimukseen lähettämällä sähköpostia nuorisojärjestöjen keskushenkilöille sekä muutamille paikallisten piirijärjestöjen keskushenkilöille. Haastateltavia on tavoiteltu myös Facebookin messenger-viestipalvelun kautta ottamalla yhteyttä muutamaa alueellisiin nuorisojärjestöihin. Haasteltavien saaminen tutkimukseen oli vaikeampaa kuin ennakoitiin ja vaati varsin paljon aikaa ja useiden haastattelupyynnöiden lähettämistä. Muutamille tahoille lähetinkin haastattelupyynnön useampaan kertaan ja muutamassa tapauksessa vielä soitin perään ja tiedustelin, löytyisikö puolueesta vapaaehtoista haastateltavaa tutkimusta varten. Lopulta sain tutkimuksen kannalta tarvittavat haastateltavat. Haastateltavat ilmoittautuivat tutkimukseen vapaaehtoisiksi joko järjestöjen yhteyshenkilöille, jotka toimittivat vapaaehtoisten haastateltavien yhteystiedot minulle, tai ottamalla suoraan yhteyttä minuun. Haastattelupyynnöissä kerroin muun muassa, että haastattelut nauhoitetaan, ja että vastauksia käytetään tutkimuksessa nimettömästi. Lisäksi kerroin, että haastatteluun kuluu aikaa arviolta puolesta tunnista puoleentoista tuntiin.

Haastateltaville on eettisesti perusteltua kertoa etukäteen aihe, jota haastattelu koskee (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86). Haastattelupyynnöissä kerroin, että tutkimuksen aihe on sosiaalinen media ja demokratia, ja että tavoitteena on selvittää nuorten/nuorten aikuisten ajatuksia aiheesta. Haastateltavat saivat tietää vasta haastattelun alussa, että puhumme tarkemmin juuri sosiaalisen

¹¹ Poliittiset nuorisojärjestöt rajaavat eri tavoin sen ikähaarukan, jonka puitteissa henkilö voi olla nuorisojärjestön jäsen. Yleensä järjestöissä on myös alle 18-vuotiaita jäseniä. Haastattelupyynnöissä rajasin ensin etsiväni vähintään 18-vuotiaita haastateltavia. Kun haastateltavien löytyminen osoittautui arvioitua kinkkisemmäksi, alensin rajaa vuodella. Perusteluna alaikärajalle olivat tutkimuseettiset syyt sekä oletukseni siitä, että hieman vanhemmat ovat kypsempiä ja valmiimpia pohtimaan tarkasteltavia teemoja ja vastaamaan kysymyksiin.

median kuplista ja kaikukammioista, valeutisista ja disinformaatiosta sekä vihapuheesta. Tutkimuseettisistä näkökulmista onkin hyvä kysyä, oliko eettisesti kestävä valinta olla kertomatta haastattelun tarkkoja teemoja etukäteen. Haastattelun tarkoituksena on kerätä tutkittavasta aiheesta mahdollisimman paljon tietoa, ja tämän vuoksi esimerkiksi kysymysten tai teemojen kertominen haastateltaville etukäteen on suositeltavaa, sillä tällöin haastateltavat pystyvät tutustumaan kysymyksiin tai teemoihin etukäteen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85-86). Oma toimittajataustani on voinut olla merkittävä vaikuttava tekijä siihen, miksi en kertonut teemoista etukäteen. Myös toimittajan työssä aihe tietenkin kerrotaan haastateltavalle etukäteen, sen sijaan tarkkojen kysymysten kertomista etukäteen pyritään yleensä välttämään esimerkiksi siksi, että tällöin haastateltava ei opettele vastauksia vaikkapa paperista vaan vastaa spontaanisti. Lisäksi tällöin on mahdollisuus saada nähdyksi ja tallennetuksi mahdollisesti autenttisempi reaktio asiaan haastateltavalta, mikä esimerkiksi tuo toivottua elävyyttä haastatteluihin ja toisaalta ”paljastaa” haastateltavan reaktioita. Toimittajan työssä tehtävät haastattelut ovat kuitenkin eri asia kuin tutkimushaastattelut. Myös tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa kuitenkin huomaan tavoitelleeni jonkinlaista spontaaniutta haastateltavien vastauksiin: sen sijaan, että ihmiset opettelisivat etukäteen esimerkiksi mitä ilmiöistä yleisesti ajatellaan, että ”pitäisi sanoa”, he kertovat ajatuksistaan ja mielipiteistään, jotka kumpuavat haastattelutilanteesta spontaanisti. Toisaalta tarkkojen teemojen kertomatta jättäminen on riski haastattelun onnistumiselle, sillä tällöin on mahdollisuus, ettei haastateltava tiedä haastattelutilanteesta mitään käsillä olevasta aiheesta. Kukaan haastatelluista ei ottanut haastattelussa esille tai huomauttanut, että ei ollut saanut tietää etukäteen tarkkoja teemoja tai kysymyksiä, kukaan haastatelluista ei myöskään kysynyt niitä etukäteen.

3.3 Aineiston keruu

Tein haastattelut helmi-huhtikuussa 2019. Samana keväänä Suomessa järjestettiin eduskuntavaalit. Oletan tämän olleen merkittävä, ellei merkittävin tekijä sille, miksi haastateltavia tuntui olevan vaikea löytää. Useat nuorisjärjestöt kertoivat olevansa hyvin kiireisiä eduskuntavaalien takia. Oletettavasti myös juuri tästä syystä meillä oli vaikeuksia löytää tutkimuksen ulkopuolelle lopulta jääneen haastateltavan kanssa sopivaa yhteistä aikaa. Lisäksi eduskuntavaalien läheisyys näkyy haastateltavien vastauksissa, sillä ilmiöitä pohdittiin toisinaan niitä eduskuntavaaleihin peilaten.

Kaikki haastattelut on tehty kasvokkain. Tein haastatteluja eri puolilla Suomea kirjastoissa, kahvilassa, yliopistolla ja yksi haastattelu tehtiin haastateltavan kotona. Kaikissa tilanteissa emme olleet haastateltavan kanssa täysin kahden kesken, vaan samassa tilassa saattoi liikkua myös muita ihmisiä. Lisäksi haastateltavan kotona tehdyssä haastattelussa paikalla oli myös haastateltavan

avopuoliso, joka ei kuitenkaan osallistunut tai puuttunut millään tavalla itse haastatteluun. Käsiteltävä tutkimusaihe ei käsitykseni mukaan ole mitenkään erityisen arkaluontoinen, minkä vuoksi haastattelupaikalle ei ole ollut tarvetta asettaa yhtä tiukkoja kriteereitä kuin esimerkiksi tapauksessa, jossa käsiteltäisiin esimerkiksi haastateltavalle hyvin arkaluontoisia tai henkilökohtaisia asioita. Haastattelupaikat sovittiin yhdessä haastateltavien kanssa joko minun tai haastateltavan ehdotuksen pohjalta. Ennen varsinaisia tutkimushaastatteluja tein yhden koehaastattelun, jonka jälkeen vielä tarkensin käsiteltäviä teemoja ja kysymyksiä.

Jari Eskolan ja Juha Suorannan (1998) mukaan tutkimushaastattelulle erityisen olennaista on luottamus. Se, millaisen luottamuksen haastattelija saa haastateltavan silmissä, vaikuttaa olennaisesti haastattelun sisällölliseen antiin. (Eskola & Suoranta 1998, 94.) Luottamuksen saavuttamiseen liittyen uskon, että omasta toimittajataustastani on ollut hyötyä. Jo yhteydenotto haastateltaviin ja haastattelujen sopiminen on minulle toimittajataustani vuoksi luontevaa. Myös ihmisten kohtaaminen haastattelutilanteissa on minulle tuttua. Uskon näiden asioiden olleen eduksi haastattelutilanteelle ja pyrkimyksille saavuttaa haastateltavan luottamus. Muun muassa Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula (2005) tuovat esille, että osa luottamusta on myös se, että haastateltavalle kerrotaan totuudenmukaisesti esimerkiksi haastattelun tarkoituksesta. Saamiaan tietoja haastattelijan on käsiteltävä luottamuksellisina. Tutkimusraporttia kirjoittaessa ja tietoja julkistaessa on pidettävä huoli haastateltavien anonyymiydestä eli siitä, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu. (Eskola & Suoranta 1998, 57; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 17.) Jo haastattelupyynnössä kerroin, että haastattelusta saatuja tietoja käsitellään tutkimuksessa nimettömästi. Toistin tämän vielä kunkin haastattelun aluksi. Lisäksi kerroin, että ikä- ja sukupuoli tiedot kerrotaan yleisellä tasolla. Kunkin haastattelun aluksi kerroin vielä muun muassa, että haastatteluaineisto tulee osaksi pro gradua, jonka aiheena on sosiaalinen media ja demokratia. Haastateltaville olen ilmoittanut, että kerättyä aineistoa käytetään ainoastaan tässä tutkimuksessa. Aineisto tuhoetaan, kun pro gradu -tutkielmani on valmistunut, eikä sillä näin ollen ole jatkokäyttöä. Sen lisäksi, että aineistoa käsitellään nimettömästi, en tässä tutkimuksessa kerro myöskään haastateltavien puolustausta.

Tätä tutkimusta varten tekemäni haastattelut ovat teemahaastatteluja. Teemahaastatteluissa käsiteltävät aiheet eli teemat on valittu etukäteen, ja kaikki valitut teemat käsitellään kaikkien haastateltavien kanssa. Haastatteluihin valitut teemat perustuvat yleensä siihen, mitä tutkimuksen viitekehysessä on tuotu esille. Teemahaastatteluissa kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä, vaan kysymykset voivat vaihdella jokaisessa haastattelussa. Teemahaastattelun avoimuus mahdollistaa sen, että halutessaan haastateltava voi puhua hyvin vapaamuotoisesti. Haastattelun kannalta etukäteen määritellyt teemat kuitenkin toimivat varmistuksena sille, että kaikkien

haastateltavien kanssa puhutaan samoista asioista. (Eskola & Suoranta 1998, 87-88; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11; Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.) Omissa tutkimushaastatteluissani tarkasteltavat kolme ilmiötä muodostivat haastatteluille selkeät ydinteemat. Yksi olennainen teema haastatteluissa oli lisäksi näiden ilmiöiden tarkastelu yhdessä sekä sosiaalisen median tarkastelu yleisemmällä tasolla. Eskola ja Suoranta (1998, 87) kirjoittavat, että teemahaastatteluissa haastattelijalla on käsiteltävistä asioista tukisanojen lista, mutta ei varsinaisesti valmiita kysymyksiä. Itselläni oli kuitenkin tukilistan sijaan kysymyslista, jota käytin apunani haastatteluissa. En kuitenkaan noudattanut kysymyslistaa orjallisesti, eikä kaikkia listan kysymyksiä ole välttämättä kysytty kaikilta haastateltavilta. Kaikissa haastatteluissa on kuitenkin käsitelty kaikki tutkimuksen kannalta olennaiset teemat.

Haastattelujen aluksi kukin haastateltava kertoi omasta taustastaan poliittisessa nuorisojärjestössä, sosiaalisen median käytöstään ja siitä, miten hän seuraa sosiaalisesta mediasta käytävää julkista keskustelua. Nämä toimivat niin sanottuina lämmittelyteemoina ja -kysymyksinä, joiden kautta haastattelu ohjattiin tutkimuksen kannalta olennaisiin varsinaisiin teemoihin. Niin sanottujen lämmittelykysymysten jälkeen esitin haastateltaville kysymyksiä kustakin haastatteluteemasta. Käsittelimme haastatteluissa kutakin kolmesta ilmiöstä ensin yksin ja lopuksi yhdessä. Lisäksi kysyin haastattelun loppupuolella kultakin muun muassa siitä, näkevätkö he sosiaalisen median ylipäättään uhkana vai mahdollisuutena. Alun lämmittelykysymyksiä ja lopun kysymyksiä lukuun ottamatta teemoja ei käsitelty jokaisessa haastattelussa samassa järjestyksessä. Kunkin haastattelun alkupuolella kysyin haastateltavilta siitä, kuinka paljon he seuraavat sosiaalisesta mediasta käytävää julkista keskustelua. Osa haastateltavista saattoi esimerkiksi tässä vaiheessa ottaa itse esille jonkin kolmesta yksittäisestä teemasta (sosiaalisen median kuplat, valeuutiset tai vihapuhe). Näin ollen oli luontevaa jatkaa keskustelua haastateltavan esille nostamasta ilmiöstä ja siirtyä myöhemmin muihin teemoihin. Muutoin nostin itse esille vaihe vaiheelta kunkin ilmiön käsittelyyn. Esitin myös kullekin haastateltavalle jatkokysymyksiä tai tarkentavia kysymyksiä haastattelujen edetessä sen mukaan, minkä koin tarpeelliseksi. Mahdollisuus esittää tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä haastateltavien vastauksiin liittyen onkin yksi teemahaastattelun eduista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88). Jokaisessa haastattelussa käsiteltiin kukin ilmiö ensin yksin ja sen jälkeen yhdessä.

Haastattelut on toteutettu kysymys-vastaus-periaatteella eli esitin kysymyksen, johon haastateltava vastasi. Haastatteluissa ei siis ole erityisesti pyritty keskustelunomaisuuteen. Muun muassa Ruusuvuori ja Tiittula (2005) kuitenkin painottavat haastattelujen vuorovaikutuksellisuutta. Heidän mukaansa haastatteluaineisto on aina haastattelijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua sanallista aineistoa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 29.) Näin ollen haastattelijan vaikutusta

haastattelutilanteessa syntyneeseen aineistoon ja sen merkityksiin ei voi sulkea pois. En määritellyt ilmiöitä haastateltaville haastattelutilanteissa lukuun ottamatta yhtä tilannetta, jossa sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot eivät olleet haastateltavalle tuttu ilmiö. Selitin haastateltavalle, millaiseen ilmiöön termeillä viitataan, minkä jälkeen hän pohti ilmiötä kysymysteni pohjalta. Haastateltavat siis tarkastelivat ilmiöitä siitä näkökulmasta ja käsityksestä, joka heillä itsellään ilmiöistä ennakolta oli. Haastateltavat lähtivät mielestäni pohtimaan aiheita ja kertomaan ajatuksiaan näistä teemoista mielellään. Useimmat haastateltavista olivat selvästi pohtineet ilmiöitä tavalla tai toisella aiemmin ja osa ehkä paljonkin, joten valmiudet vastata kysymyksiin ja pohtia ilmiöitä olivat haastateltavilla mielestäni hyvät. Koen, että haastatteluista saatu aineisto on sisällöltään varsin rikas. On toki mahdollista, että mikäli teemat olisi kerrottu haastateltaville etukäteen, he olisivat voineet selvittää ja pohtia näitä ilmiöitä haastattelua silmällä pitäen enemmän, mikä olisi saattanut mahdollisesti vielä rikastuttaa haastatteluaineistoa. Aineistosta on mielestäni nähtävissä, että haastateltavat kokivat käsiteltyjen ilmiöiden pohdinnan merkityksellisenä. Tein haastattelujen aikana muistiinpanoja kannettavalla tietokoneella. Haastattelujen kestot vaihtelivat alle tunnista reiluun tuntiin.

Eskola ja Suoranta kutsuvat aineiston siirtämistä esimerkiksi nauhoilta kiintolevyille ja paperille aineiston purkamiseksi. Sen sijaan litteroinnilla he viittaavat tarkempaan aineiston purun tapaan, jossa aineistoon merkitään esimerkiksi myös puheen tauot ja äänenpainot. Tällaista aineiston purun tapaa käytetään yleensä keskusteluanalyysissä. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan ei ole olemassa tarkkaa ohjetta siitä, kuinka tarkkaan aineisto tulisi litteroida tai purkaa. Aineiston purkamisen tarkkuus riippuu muun muassa tutkimustehtävästä. Litteroinnin tarkkuus on Ruusuvuoren ja Tiittulan mukaan sitä olennaisempaa, mitä enemmän tarkastellaan vuorovaikutusta. (Eskola & Suoranta 1998, 151; Hirsjärvi & Hurme 2011, 139; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 16.) Tässä tutkimuksessa voidaan puhua haastatteluaineiston purkamisesta Eskolan ja Suorannan tarkoittamassa merkityksessä. Olen purkanut haastattelut sen jälkeen, kun kaikki haastattelut oli tehty. Olen purkanut haastattelut ilman esimerkiksi taukoja, äänenpainoja tai huokauksia. Koska tarkoituksenani ei ole ollut analysoida itse haastattelutilannetta vaan haastattelupuheen sisältöä, viestejä ja sen merkityksiä, olen katsonut, että aineiston purkamisen tarkkuuden vaatimus ei ole sama kuin keskusteluanalyysissä.

Nauhoitin kaikki haastattelut älypuhelimeni tallentimella. Valtaosassa haastatteluja äänenlaatu oli hyvä ja haastattelun tausta riittävän hiljainen, jolloin puheen purkaminen onnistui ilman suurempia ongelmia. Yhdessä haastattelussa taustalle tuli paljon rakennustyömaan ääniä, mikä osaltaan vaikeutti aineiston purkamista. Haastateltava ei itsekään etukäteen tiennyt, että hänen ehdottamassaan haastattelupaikassa tehtäisiin rakennustöitä. Myös kahdessa muussa haastattelussa oli jonkin verran

taustamelua, mutta näiden haastattelujen purkaminen onnistui kuitenkin pääosin hyvin. Olen pyrkinyt purkamaan haastattelut mahdollisimman tarkkaan sanasta sanaan haastateltavien puhetta ja sen erityisyyttä noudattaen. Olen kuitenkin jättänyt pois sidossanat sekä haastateltaville ominaiset täyteen tai toistuvasti ilmaistut maneerisanat kuten *niinku*, *tota*, *tavallaan*, *vaik* tai *sillei*. Koen, ettei näiden sanojen poisjättäminen ole vaikuttanut oleellisesti haastateltavien puheen sisältöön, eikä näillä sanoilla ole oleellista merkitystä tämän tutkimuksen kannalta. On kuitenkin huomioitava, että puheessa voi esiintyä toisinaan kohtia, joissa voi olla vaikea tunnistaa, käyttääkö haastateltava tässä kohdin sanaa siksi, että se on hänelle maneerinen, vai onko sidossanalla merkitystä esimerkiksi seuraavaan asiaan siirtävänä sanana. Tässä kohdin on hyvä huomioda Nikanderin (2010) huomautus siitä, ettei haastatteluaineiston purkaminen ikinä tavoita puhetilannetta sellaisenaan, kuin se oli alun perin. Haastattelun purkamiseen eivät myöskään tallennu kaikki sanalliset ja ei-sanalliset yksityiskohdat. Aineiston purkaminen on aina epätäydellinen tuote, joka koostuu tutkijan tekemistä havainnoista ja valinnoista. (Nikander 2010, 433.)

3.4 Aineiston analyysi

Kaikkiaan auki purettua haastatteluaineistoa kertyi noin 89 sivua. Teemahaastattelussa teemat jo sinällään muodostavat aineistolle yhdenlaisen jäsenyyksen (Eskola & Suoranta 1998, 152), kuten myös tässä tutkimuksessa. Aineiston purkamisen jälkeen yhdistin ja jaottelin kaikkien haastattelujen sisällön käsiteltyjen teemojen mukaan niin, että esimerkiksi yhdessä tiedostossa oli kaikki sosiaalisen median kuplia käsitellyt puhe ja toisessa valeuutisia koskenut puhe. Aineiston analyysiin otin mukaan tutkimukseni kannalta olennaisen sisällön eli kolmea ydinilmiötä koskeneen puheen sekä kunkin haastattelun loppuosan, jossa muun muassa pohdittiin ilmiöiden keskinäistä vaikutusta ja vaikutusta laajemmin. Sen sijaan puheen esimerkiksi haastateltavien nuorisojärjestötaustasta jätin analyysin ulkopuolelle, koska tähän liittyneet kysymykset toimivat lähinnä lämmittelykysymyksinä, eivätkä siten olleet sinällään merkityksellisiä tutkimuksen kannalta. Kysymys sosiaalisesta mediasta käytävän julkisen keskustelun seuraamisesta tuotti paikoin mielenkiintoista, mutta tutkimukseni kannalta epäoleellista informaatiota. Tähän kysymykseen tulleet vastaukset otin mukaan analyysiin vain, jos ne selvästi koskivat jotain kolmesta ydinilmiöstä. Kysyin haastateltavilta haastattelujen alkupuolella heidän sosiaalisen median käytöstään. Myös nämä kysymykset jätin varsinaisen aineiston analyysin ulkopuolelle. Käyn kuitenkin tässä läpi sitä, miten haastateltavat kuvasivat sosiaalisen median käyttöönsä, ja vertaan sitä myös hieman laajempaan kontekstiin. Tarkoitus on rakentaa taustaa sille, millaisesta sosiaalisen median käyttökokemuksesta käsin haastateltavat puhuvat, kun he pohtivat haastatteluissa käsiteltyjä teemoja.

Kaikki haastateltavat kertoivat käyttävänsä useampia sosiaalisen median alustoja. Yleensä kukin mainitsi vähintään kolme alustaa, joita käyttää henkilökohtaisesti. Toisia kanavia kuvailtiin käytettävän aktiivisemmin ja osaa puolestaan vähemmän aktiivisesti. Lisäksi osa saattoi kertoa päivittävänsä esimerkiksi nuorisojärjestön tai eduskuntavaaliehdokkaan sosiaalisen median tilejä. Kahdeksasta haastateltavasta kaikki kertoivat käyttävänsä Facebookia. Twitteriä ja Instagramia kertoi käyttävänsä seitsemän henkilöä kahdeksasta. Snapchatia puolestaan kertoi käyttävänsä kuusi henkilöä. Näiden lisäksi mainittiin muun muassa WhatsApp, YouTube ja LinkedIn. Haastateltavien mainitsemisessa, heidän käyttämissään sosiaalisen median kanavissa on huomattavissa eroja yleisimmin käytettyihin sosiaalisen median kanaviin nuorten keskuudessa.

Esimerkiksi 13–29-vuotiaiden nuorten ja nuorten aikuisten sosiaalisen median palvelujen käyttämistä vuonna 2019 selvittäneessä kyselyssä Facebook oli vasta kuudenneksi suosituin sosiaalisen median alusta. Sitä ennen listalla olivat WhatsApp, YouTube, Instagram, Snapchat ja Spotify tässä järjestyksessä. Vastaavaan, vuonna 2016 tehtyyn kyselyyn verrattuna Facebookin käyttö tässä ikäryhmässä on laskenut. Vuonna 2016 kyselyyn vastanneista 81 prosenttia käytti Facebookia, kun taas tuoreimmassa kyselyssä Facebookia mainitsi käyttävänsä 57 prosenttia vastanneista. (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut 2019.) Kyselyn vastaukset ja tähän tutkimukseen osallistuneiden kuvaukset eivät sikäli ole suoraan verrannollisia, että ikähaarukat eivät vastaa täysin toisiaan. Tämä lienee yksi selittävä tekijä eroille suosituimmissa sosiaalisen median kanavissa: omassa tutkimuksessani nuorin haastateltava on 18-vuotias, kun taas kyselyssä sosiaalisen median käyttöä on selvitetty myös nuoremmilta ikäluokilta. Lisäksi kysely ei kata koko sitä ikähaarukkaa, joka on edustettuna tässä tutkimuksessa. Esimerkiksi Facebook on yhä enemmän vanhempien ikäluokkien käyttämä alusta, kun taas nuorten Facebookin käyttö vähenee, mikä näkyy myös edellä mainitun kyselyn tuloksissa. Lisäksi kyselyyn vastanneet ovat valinneet valmiista ehdotuksista kanavat, joita he käyttävät (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut 2019), kun taas minun tekemissäni haastatteluissa haastateltavat määrittelivät käyttämänsä kanavat vapaasti ilman, että heille tarjottiin erityisiä vaihtoehtoja. Lisäksi yksi merkille pantava asia on, että tähän tutkimukseen haastatellut henkilöt ovat poliittisesti aktiivisia, mikä voi selittää osaltaan sitä, mitä sosiaalisen median kanavia he käyttävät ja mikä näkyy myös siinä, kuinka he kuvaavat sosiaalisen median palvelujen käyttöä.

Tähän tutkimukseen haastatelluista Facebook oli monelle erityisesti kanava, jota käytetään politiikkaan ja osa mainitsi, että heillä on oma poliittinen profiilinsa Facebookissa. Joillain saattoi olla lisäksi erikseen oma henkilökohtaisempi profiili. Facebookissa kerrottiin seurattavan erilaisten ryhmien keskustelua ja käyvän oman nuorisojärjestön sisäistä keskustelua. Facebook toimii myös

tapahtumakalenterina, josta saa tietoa tulevista tapahtumista. Myös Twitter näyttäytyi kanavana, jota käytetään tavalla tai toisella poliittisesta näkökulmasta: siellä kommentoidaan ja seurataan poliittisia keskusteluja ja seurataan, mistä kulloinkin juuri sillä hetkellä keskustellaan. Lisäksi kerrottiin, että Twitterissä yritetään saada ylitettyä uutiskynnys oman nuorisjärjestön asioilla, koska myös toimittajat käyttävät paljon Twitteriä. Yksi myös mainitsi trollaavansa Twitterissä. Haastateltava määritteli trollauksen seuraavanlaisesti:

Mä nään sen enemmäki, että esittää radikaalisti sellasia ajatuksia joiden takana ei itse seiso, mutta tietää, että se vastapuoli seisoo. Eli vaikka jos mä tietäisin, että sä kannatat tasa-arvoa, ni mä voisin sitte heittää jonku, että no mut hei, tasa-arvon vuoksi sun pitää tehdä tää extraliike tai ooks sä ny valmis luopuu sun polkupyörästä tasa-arvon vuoksi tai joku tämmönen. Mä en ehkä olis ja mä en ehkä usko siihen, mut ku mä tiiän et sä uskot siihen, nin se sitte tavallaan aiheuttaa sus semmosen reaktion, että uskonko mä ny oikeesti tähän tasa-arvoon tai johonki vastaavaan juttuun.

Tilastokeskuksen (2018, 30) mukaan 16–24-vuotiaista 21 prosenttia ja 25–34-vuotiaista 14 prosenttia käyttää yhteisöpalveluja yhteiskunnallisiin asioihin tai politiikkaan. Tähän tutkimukseen osallistuneiden voi katsoa edustavan juuri näitä ryhmiä. Aiemmassa tutkimuksessaan Tilastokeskus (2017) on selvittänyt sitä, kuinka moni seuraa esimerkiksi poliitikkojen viestejä yhteisöpalvelujen kautta. Tutkimuksen mukaan 16–89-vuotiaista 22 prosenttia seurasi poliitikkojen viestejä yhteisöpalvelujen kautta. Yhteisöpalveluista erottuu erityisesti Facebook. Siellä poliitikkojen viestejä seurasi Tilastokeskuksen mukaan 20 prosenttia vastaajista, kun taas esimerkiksi Twitterin vastaava luku oli kahdeksan prosenttia. (Tilastokeskus 2017, 16.) Myös tässä tutkimuksessa Facebook erottuu poliittisesti merkityksellisenä kanavana sen perusteella, miten haastateltavat kuvailevat sen käyttöä.

Instagram sen sijaan oli monelle tämän tutkimuksen haastatelluista puolestaan selkeästi henkilökohtainen kanava, jossa jaetaan sisältöä omasta henkilökohtaisesta arjesta. Sen sijaan poliittisia sisältöjä Instagramissa ei välttämättä haluta jakaa lainkaan. Toisaalta alustaa saatettiin myös kerrottavan käytettävän poliitikkojen tai poliittisen tapahtumien seuraamiseen. Myös Snapchat näyttäytyi rennomman viestinnän kanavana, joskin useampi myös mainitsi, ettei juurikaan ole innostunut alustasta siitä huolimatta, että on luonut sinne tilin. Lisäksi eri kanavista saatetaan seurata erityisesti muiden päivityksiä ilman, että itse tehdään aktiivisesti päivityksiä. Alla olevaan taulukkoon olen tiivistänyt haastateltavien kuvauksia tavoista, miten he käyttävät niitä sosiaalisen median alustoja, joita yleisimmin mainittiin käytettävän. (Taulukko 1)

Taulukko 1. Haastateltavien eniten käyttämät sosiaalisen median kanavat ja kuvauksia niiden käyttötavoista. Facebookia kertoi käyttävänsä 8, Twitteriä ja Instagramia 7 ja Snapchatia 6 haastateltavaa.

Facebook	<ul style="list-style-type: none"> - virallisempaa materiaalia ja poliittisia kannanottoja - poliitikkosivut - yhteiskunnallinen kanava - tapahtumakalenteri - erilaisissa ryhmissä poliittista keskustelua, myös järjestöjen sisäistä keskustelua - uutisten kommentointi ja keskustelun seuraaminen ryhmissä
Twitter	<ul style="list-style-type: none"> - poliittisen keskustelun seuraaminen - juuri käynnissä olevien keskustelujen/tapahtumien seuraaminen - yritys ylittää mediakynnys järjestön jutuille - oman kuplan ulkopuolisten mielipiteiden seuraaminen ja kommentointi - trollaus
Instagram	<ul style="list-style-type: none"> - henkilökohtainen – oma arki ja vapaa-aika - muiden arjen seuraaminen - epäpoliittisuus - poliitikkojen ja poliittisten tapahtumien seuraaminen - nuorten tavoittaminen
Snapchat	<ul style="list-style-type: none"> - rennon viestinnän kanava - henkilökohtaisempi - käytetään harvemmin

Olen etsinyt tutkimuksessani ennen kaikkea haastateltavien puheen pohjalta piirtyvää *yhteistä* näkemystä sosiaalisen median toiminnasta demokratiassa. Tarkoitukseni ei siis ole ollut tarkastella ideologisia eroja haastateltavien välillä vaan tarkastella sitä yhtenäisempää kokonaiskuvaa, joka aineiston perusteella muotoutuu. Olen käyttänyt aineiston analyysissa aineistolähtöiseksi sisällönanalyysiksi kutsuttua menetelmää. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2018) tarkoittavat sisällönanalyysillä pyrkimystä kuvata sanallisesti aineiston, tässä tapauksessa haastattelujen, sisältöä. Analyysin tavoitteena on muodostaa selkeä kuvaus siitä asiasta tai ilmiöstä, jota tutkitaan. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu Tuomen ja Sarajärven mukaan ”tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä”. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119, 122, 127.)

Ensimmäiseksi on määriteltävä analyysiyksikkö. Se voi olla esimerkiksi yksittäinen sana, lause tai useita lauseita sisältävä ajatuskokonaisuus. Haastatteluaineiston purkamisen jälkeen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen. Siinä tiivistetään aineistoa ja karsitaan pois kaikki, mikä ei ole tutkimuksen kannalta oleellista. Pelkistämisen voi tehdä esimerkiksi niin, että auki puretusta haastatteluaineistosta etsitään kaikki pelkistetyt ilmaisut, jotka kuvaavat tutkimustehtävää. Esimerkiksi yhdestä lauseesta voi löytyä useampia pelkistettyjä ilmauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-124.) Haastattelujen purkamisen ja teemojen järjestämisen jälkeen luin

tutkimuksen kohteena olevan aineiston läpi useampaan kertaan ja pyrin näin muodostamaan aineistosta kokonaiskuvan. Tämän jälkeen lähdin etsimään aineistosta tutkimustehtävääni kuvaavia pelkistyksiä, joista olen nostanut esimerkkejä alla olevaan taulukkoon. (Taulukko 2) Pelkistykset on pyritty tekemään niin, ettei alkuperäinen informaatio pääse katoamaan, ja konteksti ja ajatus on säilynyt siten, että pelkistyksestä käy ilmi, mihin sillä viitataan. Siksi osa pelkistyksistä on varsin pitkiäkin lauseita. Olen pelkistänyt aineiston neljässä osassa teemojen mukaan siten, että sosiaalisen median kuplia, valeutisia, vihapuhetta ja näiden yhteistä arviointia koskevat pelkistykset ovat kaikki omissa tiedostoissaan.

Taulukko 2. Esimerkkejä pelkistyksistä. Kustakin teemasta on esimerkki kahdesta pelkistyksestä järjestyksessä some-kuplat, valeutiset, vihapuhe ja ilmiöt yhdessä tarkasteltuna.

Alkuperäisilmaisu	Pelkistys
some-kuplat (--) <i>ku siel seurataan ja liitetään kavereiks niitä niinku saman mielisii ihmisii, sit ku se sun syöte koostuu niiden julkasuista niin sit se sulkee ulos kaikki ne ketä et seuraa tai ketkä ei oo sun kavereita (--)</i>	Kun syöte koostuu saman mielisten julkaisuista, muut sulkeutuvat ulos
some-kuplat (--) <i>oon verrannu sitä puoluelehdistöön, joskus sillon kun ihmiset tosi luokkakantasesti (--)</i>	Kuplien vertaaminen puoluelehdistöön
valeutiset (--) <i>ihmiselle tulee vääränlaisia mielikuvia jostain asioista ja vääränlaista tietoo ku ne ottaa asioita jotka ei oo totta ni faktoina (--)</i>	Ihmisille väärää tietoa ja vääriä mielikuvia
valeutiset (--) <i>myös pelkoo oikeesti siitä et voiko enää luottaa ja mihin voi luottaa ja mikä on totta (--)</i>	Pelko siitä, mihin voi luottaa ja mikä on totta
vihapuhe (--) <i>jos olet syrjäytynyt, yksinäinen, vihainen yhteiskunnalle yksinkertaisesti, se on helpompi purkaa sitten tietokoneen välityksellä (--)</i>	Jos on syrjäytynyt, yksinäinen, vihainen yhteiskunnalle, tietokoneen välityksellä helpompi purkaa vihaa
vihapuhe (--) <i>välillä, tuntuu, että osa suomalaisista hyvin kaukana ajatuksiltaan ja arvoiltaan toisistaan (--)</i>	Osa suomalaisista on kaukana arvoiltaan ja ajatuksiltaan
kokonaisuus (--) <i>some-kuplat vois olla vaarattomiakin monessa mielessä, mut koska ne yhdistyy näihin muihin, ni sit se onki yhtäkkiä oikeestaan aika vakava yhteiskunnallinen uhka (--)</i>	Yhdessä ilmiöt ovat vakava yhteiskunnallinen uhka
kokonaisuus (--) <i>näkkee myös paljo sitä ilmiötä, että oikein hakemalla haetaan paljon huomiota (--)</i>	Hakemalla haetaan huomiota

Pelkistetyt ilmaukset kerätään omaksi dokumentikseen. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään ja muodostetaan näin laajempia luokkia. Ryhmittely tehdään etsimällä pelkistetystä aineistosta käsitteitä, jotka kuvaavat joko samanlaisuutta tai erilaisuutta. Samanlaisuutta kuvaavat käsitteet yhdistetään omiksi ryhmikseen. Näin samanlaisuutta kuvaavista käsitteistä muodostuu omia erityisiä luokkia, jotka nimetään käsitteellä, joka kuvaa luokan sisältöä. Ryhmittelyn ja luokkien

muodostamisen seurauksena tutkimusaineisto tiivistyy, koska yksittäiset asiat ryhmitellään yleisempien käsitteiden alle. Luokkien muodostamisen jälkeen luokittelua jatketaan yhdistellen luokkia niin, että niistä syntyy edelleen yläluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-124.) Aineiston pelkistämisen jälkeen lähdin siis ryhmittelemään pelkistyyksiä ja muodostamaan niistä omia luokkia edelleen niin, että tarkastelin kutakin neljää teemaa erikseen. Tekemistäni luokista olen nostanut esimerkkejä alla olevaan taulukkoon. (Taulukko 3)

Taulukko 3. Esimerkkejä luokista. Kustakin teemasta on esimerkkinä yksi luokittelu järjestyksessä some-kuplat, valeutiset, vihapuhe ja ilmiöt yhdessä tarkasteltuna.

Pelkistys	Luokka
<ul style="list-style-type: none"> - Kun syöte koostuu saman mielisten julkaisuista, muut sulkeutuvat ulos - Käsityksen syntyminen, että julkinen keskustelu muodostuu itseä myötäilevistä asioista - Kuplassa ei huomaa muita mielipiteitä - Päivittäisessä somen käytössä ei näy muiden puolueiden tai ajatusmaailmojen näkökulmia 	Yksimielisyyden illuusion syntyminen
<ul style="list-style-type: none"> - Ihmiset tunnistavat valeutiset todella heikosti - Valeutisiin tarttuvat ihmiset, jotka eivät lue paljon tai ei ole valmiuksia olla kriittisiä - Kaikilla ei ole riittäviä taitoja kyseenalaistaa uutisten totuudellisuutta - Ihmiset tunnistavat valeutiset heikosti - Valeutiset ovat ongelmallisempia joissain piireissä 	Medialukutaidon erilaiset valmiudet
<ul style="list-style-type: none"> - Vihapuhetta näkee sosiaalisessa mediassa - Somessa on helppo luoda ja levittää vihapuhetta - Someviha on todellista - Somessa vihainen aate tarttuu helpommin - Somessa on helppo levittää vihaa - Vihapuhe on lisääntynyt somen myötä 	Sosiaalinen media vihapuheen kasvualustana
<ul style="list-style-type: none"> - Ei voi enää keskustella kaikista asioista - Ilmiöt vaikuttavat miten ihmiset keskenään keskustelevat - Ilmiöt aiheuttavat haasteita ihmisten väliseen kanssakäymiseen - Ilmiöt tuoneet piirteen pitää hyväksyttynä tuoda esille asioita ilman faktaa - Ilmiöt tuoneet piirteen, että voidaan hyökätä tai sanoa mitä tahansa 	Keskustelukulttuurin koventuminen ja kapeutuminen

Pelkistysten ryhmittely luokiksi oli paikoin hankalaa. Eri haastateltavat saattoivat puhua samasta asiasta toisilleen vastakkain, jolloin joutui pohtimaan, kuuluvatko nämä samaan vai eri luokkaan. Yksi esimerkiksi liittyy vihapuheen torjuntaan: yksi haastateltava saattoi sanoa, että *on olemassa riittävästi toimia, joilla kitkeä vihapuhetta*, ja toinen puolestaan, että *ei ole riittävästi toimia*.

Näkemykset ovat toisilleen vastakkaiset, mikä antaisi syyn luokitella nämä pelkistykset eri ryhmiin. Toisaalta molemmissa pelkistyksissä käsiteltävä asia on kuitenkin sama: vihapuhe ja sen torjuntaan tähtäävät toimet. Näin ollen olen luokitellut molemmat pelkistykset samaan ryhmään. Samassa ryhmässä ovat myös esimerkiksi konkreettisemmat näkemykset vihapuheen torjunnasta, kuten nettipoliisin mahdollisuudet puuttua vihapuheeseen sekä sosiaalisen median yhtiöiden tekemä moderointi alustoillaan. Tämän tutkimuksen aineiston haastavuus piileekin osittain siinä, että koska haastateltavat tulevat erilaisista ideologisista taustoista, heillä voi olla toisilleen hyvinkin vastakkaisia näkemyksiä samoista asioista. Toisaalta haastateltavien toisilleen jopa vastakkaiset näkemykset osoittavat sen, kuinka monisyisistä ja hankalasti ratkaistavissa olevista ilmiöistä on kysymys. Koska olen tässä tutkimuksessa hakenut aineiston pohjalta piirtyvää yhteistä kokonaiskuvaa sosiaalisen median roolista demokratian toiminnassa, olen luokitellut pelkistyksiä tämä tutkimustehtävä mielessäni.

Kun olin ryhmitellyt pelkistykset omiksi luokikseen, lähdin muodostamaan luokista edelleen yläluokkia yhdistämällä saman sisältöisiä luokkia ja nimeämällä yläluokka sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Yläluokkia syntyi kaikkiaan 17, joista esimerkkejä olen nostonut alla olevaan taulukkoon. (Taulukko 4)

Taulukko 4. Esimerkkejä yläluokista. Kustakin teemasta on esimerkkinä yksi yläluokka järjestyksessä some-kuplat, valeutiset, vihapuhe ja ilmiöt yhdessä tarkasteltuna.

Luokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> - Sisällön levittämisen laajat mahdollisuudet - Some-kuplien rinnastaminen fyysisen elämän kupliin -Yksilön vastuu omasta maailmankuvan haastamisesta 	Sosiaalinen media haastamassa yksilöä
<ul style="list-style-type: none"> - Medialukutaidon erilaiset valmiudet - Nuorten ja aikuisten erilaiset valmiudet - Oman asian ajaminen kriittisyyden kustannuksella - Omat kokemukset kriittisyyden lisääjänä 	Kriittisen ajattelun valmiudet
<ul style="list-style-type: none"> - Vihapuheen määrittelyn vaikeus - Vihapuheeseen puuttumisen keinot 	Ilmiön tavoittamisen hankaluus
<ul style="list-style-type: none"> - Ilmiöiden rajoittamisen haasteet - Ylätason ratkaisujen etsiminen - Yksilön toiminnan merkitys 	Ratkaisukeinojen laajat kysymykset

Kun kirjoitin tutkimusraporttia, huomasin vihapuhetta käsittelevän alaluvun kohdalla, että osa pelkistyksistä oli jäänyt uupumaan. Tämän vuoksi päätin käydä läpi vielä kertaalleen alkuperäisen auki puretun aineiston ja pelkistykset. Tässä syntyi vielä jo olemassa olleiden pelkistysten lisäksi 180 uutta pelkistystä. Näiden seurauksena vihapuhetta käsitteleviin luokitteluihin syntyi yksi uusi luokka,

vihapuhetta tuottavat. Muihin teemoihin ei enää syntynyt uusia luokkia, vaan uudet pelkistykset sijoittuvat jo olemassa oleviin luokkiin. Kaikkiaan pelkistysä oli lopulta yli 1420.

Sisällönanalyysin kaltainen aineiston analyysi ”pelkistää” aineiston helpommin käsiteltäväksi ja tarkasteltavaksi esineeksi, kun olennaiset ilmaisut irrotetaan niitä ympäröivästä muusta sanallisesta aineistosta. Aineistosta tulee näin ollen tiiviimmin paketoitu. Samalla aineistosta ja sen tarkastelusta jäävät puuttumaan lähempi tarkastelu esimerkiksi puhumisentavoista tai äänenpainoista, eivätkä puheen yksityiskohtaisuudet tai nyanssit tule tarkkaan huomioiduksi. Toisaalta koen, että tässä tutkimuksessa juuri sisällönanalyysin tapainen tarkastelu, jossa aineisto on paketoitu tiiviiksi, on varsin toimiva ratkaisu. Koska tarkoitus on nimenomaan tarkastella kokonaiskuvaa, joka sosiaalisesta mediasta demokratian toiminnassa muodostuu, eikä esimerkiksi haastateltavien eriäviä näkemyksiä, on loogista pelkistää aineisto yhtenäisemmäksi tutkimusesineeksi.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 117) kirjoittavat, että sisällönanalyysi menetelmänä mahdollistaa aineiston objektiivisen analysoinnin. Muun muassa Eskola ja Suoranta puolestaan haastavat ajatuksen objektiivisuudesta. Heidän mukaansa objektiivisuus syntyy siitä, että tutkija tunnistaa omat subjektiivisuutensa eli esimerkiksi mahdolliset omat esioletuksensa ja arvostuksensa. (Eskola & Suoranta 1998, 17.) Tässä tutkimuksessa omat esioletukseni pohjautuvat ensinnäkin aiheesta aiemmin luettuun (vrt. luku 2). Tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä esille tullutta on ”helppo” tunnistaa myös haastatteluaineistoa läpikäydessä. Toisaalta monta kertaa huomasin myös yllätyväni siitä, millaisia asioita haastateltavat toivat esille, koska näistä asioista en tunnistanut itsessäni ennako-oletuksia tai -odotuksia. Yksi tällainen esimerkki liittyy perinteiseen mediaan ja siihen, kuinka laajasti myös perinteisen median toimintatapoja kritisoitiin tai kyseenalaistettiin valeuutisten ollessa puheena. On myös huomattava puoluepolitiikkaan liittyvät esioletukset. Haastattelujen teemoista on keskusteltu paljon julkisuudessa myös sitä heijastellen, miten eri poliittisissa laidoissa näihin asioihin suhtaudutaan. Näin ollen myös itselläni on ollut esioletuksia siitä, miten jonkin puolueen vaikuttaja saattaa suhtautua johonkin teemaan. Myös näiden esioletusten tunnistaminen on mielestäni tärkeää, vaikka tässä tutkimuksessa ei tarkastella puolueita tai puoleisiin liittyviä näkemyksiä ja eroja sinällään.

Lisäksi niin aiemmassa tutkimuksessa kuin julkisessa keskustelussa on ollut runsaasti esillä puhe yhteiskunnan polarisaatiosta ja jakautumisesta, minkä pohjalta myös itselleni on syntynyt ennako-oletuksia siitä, millä tavalla tämä yhteiskunnassa näkyy, ja missä nämä rajat menevät. Esimerkiksi valeuutisia käsittelevissä luokituksissa on luokka, jonka nimesin käsitteellä *yhteiskuntaa jakavat rajat*, jonka pelkistyksistä löytyy esimerkkejä alla olevasta taulukosta. (Taulukko 5) Voi olla hyvä kysyä, missä määrin omat ennako-oletukseni ovat ohjanneet esimerkiksi tämän käsitteen

muodostumista. Puhe ”jakavista rajoista” voi antaa tunteen siitä, että yhteiskuntaa jakavat rajat ovat lähtökohtaisesti negatiivisia. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, kun asiaa tarkastellaan syvällisemmin, vaikka haastateltavien puheessa negatiivisuus painottuikin (puhe oli usein mielipiteiden ääripäistä tai suhteesta poliittiseen eliittiin). Sama luokka toimii esimerkkinä myös toisenlaisesta tulkinnan vaikeudesta. Luokkaan kuuluva sosiaalisen median alustojen toimintaan liittyvä pelkistys *somen toiminta on puolueellista ja asennoitunutta* ei välttämättä ensi tuntumalta yksiselitteisesti tuntuisi kuuluvan tähän ryhmään. Toisaalta pelkistys antaa ymmärtää, että sosiaalisen median yhtiöt ovat valinneet puolensa, eli kenen puolesta ja ketä vastaan ne toimivat. Näin ollen sen voi katsoa olevan osa niitä rajoja, jotka yhteiskuntaa jakavat.

Taulukko 5. Esimerkki valeutisten luokasta ja sen sisällöstä. Taulukossa on esimerkkinä muutama tämän luokan sisältämä pelkistys.

<ul style="list-style-type: none"> - Yhteiskunnallinen eliitti pelästynyt - Äärioikeiston nousu perinteisen oikeiston kustannuksella - Laitavasemmiston nousu perinteisen keskustavasemmiston kustannuksella - Väärät tahot versus yhteiskunnallisesti hyväksytyt tahot - Somen toiminta on puolueellista ja asennoitunutta 	Yhteiskuntaa jakavat rajat
--	----------------------------

Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 15) kirjoittavat, että aineiston käsittelyä ja jäsentämistä ohjaavat tutkimustehtävän lisäksi tutkijan tapa lukea ja tulkita sekä valinnat. Olen edellä pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineiston keruuseen ja analyysiin liittyviä tekemiäni valintoja sekä niihin vaikuttaneita tekijöitä. Lisäksi olen pyrkinyt tuomaan esille mahdollisia puutteita tai omia ennakko-oletuksia, jotka olen kokenut tärkeäksi huomioida. Olen pyrkinyt tuomaan esille niiden mahdollisia vaikutuksia, jotta lukijalla on parempi mahdollisuus arvioida tutkimusta. Seuraavassa pääluvussa tarkastelen tutkimuksen tuloksia. Kutakin neljää teemaa, joihin aineisto on analyysissä jaettu, tarkastelen erikseen omassa alaluvussaan. Lopuksi teen yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista. Käytän myös lainauksia haastatteluista havainnollistamaan ja konkretisoimaan haastateltavien pohdintoja ja näin tuomaan syvyyttä tutkimuksen tulosten tarkasteluun. Haastattelulainauksen tunnistaa siitä, että se on sisennettyä ja *kursivoitu*.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa käyn läpi tutkimuksen tulokset, joihin olen edellisessä luvussa kuvatus sisällönanalyysin kautta tullut. Kutakin neljästä teemasta – sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot; valeutiset ja disinformaatio; vihapuhe; ilmiöt yhdessä tarkasteluna – tarkastelen omassa alaluvussaan. Kolmessa ensimmäisessä alaluvussa (4.1, 4.2, 4.3) käyn ensin läpi aineiston analyysin tulokset kunkin kolmen ilmiön osalta, ja sen jälkeen tarkastelen tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia peilaten niitä kirjallisuuden luomaan viitekehykseen. Alaluvussa 4.4 tarkastelen tutkimuksen tuloksia, jotka käsittävät haastatteluaineiston loppuosan materiaalin, jossa käsiteltiin ilmiöitä yhdessä ja sosiaalista mediaa laajemmin. Viimeisessä alaluvussa 4.5 tarkastelen vielä sosiaalisen median kuplien ja kaikukammioiden, valeutisten ja disinformaation sekä vihapuheen tuloksia yhdessä.

4.1 Kuplien uusi tuleminen

Sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita kuvaavat haastateltavien puheen teemat ovat **ryhmäidentiteetin syntyminen, sosiaalinen media haastamassa yksilöä ja epävakauden lisääntyminen**. (Taulukko 6)

Ryhmäidentiteetin syntymisessä näkyy itseä myötäilevien mielipiteiden korostuminen ja muunlaisten mielipiteiden suodattuminen pois omasta sosiaalisen median käytöstä. Haastatteluissa kuplia kuvataan muun muassa niin, että niissä koetaan muiden olevan samanlaisia itsen kanssa, julkisen keskustelun ajatellaan muodostuvan itseä myötäilevistä asioista ja lähipiirin tärkeiksi kokemat asiat näyttäytyvät yhteiskunnallisesti tärkeinä. Päivittäisessä sosiaalisen median käytössä ei välttämättä näe esimerkiksi muiden puolueiden näkökulmia, eivätkä kuplassa olevat tiedosta tai muista, että on myös muuta elämää ja erilaisia ja eri tavalla ajattelevia ihmisiä. Algoritmin mainittiin vahvistavan kuplautumista. Sosiaalisen median sanottiin vahvistavan illuusiota, että asiat ovat laajemmin jaettuina kuin ne todellisuudessa ovat, eikä toisenlaisia mielipiteitä ole. Välillä ihmiset voivat yllättyä.

Niin siinä tulee se sokeus yksinkertaisesti, ku elää siellä kuplassa. Ja sitten ku toittottaa sen oman kuplan asiat ulos, ni sitten tulee se todellisuus, että tämä ei, tämä ei ollukaan nyt se oikea todellisuus, vaan tämä oli se kuplan todellisuus. Ku muut sitte muista kuplista kertovat sen, että no te elätte nyt jossain omassa kuplassa siellä.

Haastatteluaineistossa nousi toisaalta esille myös käsitys, että on liioiteltua sanoa, etteivät ihmiset näkisi mitään kuplansa ulkopuolella. Sen sijaan ihmiset tiedostavat muut mielipiteet kohtuullisesti. Ihmisen ajattelu näyttää aineiston perusteella kuitenkin kapeutuvan kuplassa. Haastatteluissa nousi esille esimerkiksi, että kuplassa kyynistytään ja käännytään sisäänpäin, kuplassa ei voi olla väärässä,

uusia ajatuksia on hankala ottaa vastaan ja ihmiset ovat kyvyttömiä omaksumaan omalle maailmankuvalle ristiriitaista tietoa. Kuplan sisäiset arvot ja ajatukset voidaan nähdä ainoina oikeina ja muut ajatukset torjutaan. Ihmisen arvioitiin myös voivan radikalisoitua kuplassa. Lisäksi mainittiin kupliin liittyvä ryhmäpäine ja ihmisen taipumus taipua esimerkiksi lähipiirin hyväksymien asioiden suuntaan. Kuplissa arvioitiin voivan istuttaa ihmiselle ajatuksia, ennen kuin hänen oma ajattelunsa on ehtinyt kehittyä riittävästi. Kupla voikin saada ihmisen ajattelemaan pahasti toisista kuplista. Mitä pidempään ja syvemmillä kuplassa on, sitä suurempi on vaikutus. Muista kuplista puolestaan voi olla vaikea saada yhteiskunnallista tukea omille ajatuksille, ja esimerkiksi puolueisiin liittyviä ennakkoluuloja on vaikea rikkoa.

Ryhmäidentiteettiä vahvistaa some-kuplassa vallitseva yhteisöllisyys ja hyväksyntä. Haastateltavat kuvailivat, kuinka kuplassa voi sparrata ideoita ja ajatuksia, saada varmuutta omille ajatuksille ja hakea omalle asialle hyväksyntää. Kuplassa vallitsee luottamuksen ilmapiiri ja yhteisöllisyys saman mielisten kanssa, kuplassa uskaltaa olla epävarma ja muut auttavat. Itsevarmuus lisääntyy kuplassa, ja omien arvojen ja mielipiteiden takana on helpompi seistä. Kuplissa on tervetullut ja yhteisöllinen olo, keskustelu on turvallisempaa ja väittely on helppoa, koska mielipide-erot ovat pieniä. Samalla tavalla ajattelevien ihmisten kanssa käytävää keskustelua kuvattiin myös oman uskon vahvistamiseksi. Haastatteluissa nousi esille myös ymmärrys siitä, että ihmiset haluavat omiin kupliinsa. Ihmisillä katsottiin myös saavan olla oma lähikuplansa ja saatettiin myös mainita itsekkin viihtyvänsä eniten omassa kuplassa.

Muistan vaikka ite sillon ku mä oon alottanu just järjestötoiminnan, et ei meillä ollu oikeestaa mitään tarjolla, ei ollu nuorisovaltuustoo tai mitään muutakaan. Et sit mä muistan, ku mä oon ekaa kertaa menny sinne, mulla oli yhtäkkiä ihan täysin hyväksytty olo sit. Et tavallaan sain sen tietyllä tapaa oman some-kuplani. (--) Siis se et tavallaan se joku, joka sitä tarvii, voi tavottaa jotain tosi olennaista.

Sosiaalinen media haastamassa yksilöä -luokkaan liittyy muun muassa sosiaalisen median hyödyntäminen sisällön levittämisessä ja yksilön vastuu haastaa omaa maailmankuvaansa. Sosiaalista mediaa kuvattiin muun muassa mahdollistajaksi, jonka avulla on mahdollisuus levittää monenlaista sisältöä. Sosiaalinen media helpottaa tiedon leviämistä nopeasti, ja myös ruohonjuuritason toimijat pystyvät levittämään sisältöä sosiaalisessa mediassa laajasti pienemmillä resursseilla. Sisällön levittämisen potentiaali on sekä hyvä että paha asia. Esille nousi, kuinka sosiaalisessa mediassa voivat levitä sekä demokratiaa tukevat kampanjat että rasistiset sisällöt. Omien mielipiteiden esille tuominen on sosiaalisessa mediassa helppoa, ja samoja asioita voi jakaa monenlaisella saatteella. Sosiaalisen median sanottiin mahdollistavan myös isojen mediatalojen tiedonvälityksen rikkomisen. Toisaalta sosiaalisessa mediassa sanottiin olevan hankala kontrolloida, mikä ”lähtee viraaliksi”. Lisäksi

sosiaalisen median katsottiin lisäävän kansainvälistä painetta ja kansainvälisyyden tekevän asioista yhä hyväksyttävämpiä Suomessa. Internetissä korostuu myös ääriajattelu.

Ja mitä enemmän asioita tulee ulkoopäin, ja mitä enemmän me ollaan tietosia siitä mitä jossaki toisella puolella maailmaa tapahtuu, ni sitä hyväksyttävämpää ja normaalimpaa se on myös täällä.

Some-kuplista todettiin toisaalta, että ne ovat uusi ilmiö ja toisaalta, että kuplat ovat olleet totta aina. Toisaalta ajateltiin, että some-kuplia ei ole varsinaisesti olemassa, mutta toisaalta kuplautumisesta on olemassa viitteitä. Kuplautumista kuvattiin tapahtuneen jo ennen sosiaalista mediaa, ja että sosiaalinen media on vain yksi uusi tapa kuplautumiselle. Some-kuplat rinnastettiin fyysisen elämän kupliin; sosiaalisessa mediassa seuraa samoja ihmisiä kuin arjessa, ja samalla tapaa kuin fyysisessä elämässä, myös sosiaalisessa mediassa muodostuu samalla tavalla ajattelevien yhteisöjä.

(--) puhutaan vaik jostain Esson baareista tavallaan, et jotka on siirtynyt sit sosiaalisen median alustalle. Ne on vaan isompia ryhmiä ihmisiä, jotka on ennen sit istunu enemmän ehkä face to face.

Haastatteluissa mainittiin, kuinka sosiaalisessa mediassa voi tulla helpommin vastaan erilaisia näkökulmia, ja omaa kuplaa on mahdollista rikkoa. Vastauksissa korostuikin yksilön vastuu ja tärkeys siitä, että hän pyrkii – ja haastateltavien mielestä tulee pyrkiä – rikkomaan omaa sosiaalisen median kuplaansa. Ihmisten tulisi tiedostaa, missä kuplissa he ovat, tulla välillä sieltä pois ja antaa lupa haastaa itseään. Kuplat eivät saisi olla muureja, vaan niistä pitäisi nähdä läpi. Kuplien välillä pitäisi pystyä liikkumaan ja tutustua näin muihin kupliin. Myös sosiaalisen median algoritmien toimintaan katsottiin voivan vaikuttaa omalla toiminnalla. Yksilön kehittyminen vaatii epämukavuusalueelle menemistä ja toisen näkökulma voi muuttaa omaa mielipidettä. Ihmisten tulisi pystyä sovitteluun ja etsimään yhteisymmärrystä.

Mä lähtisin siitä, että sen lisäksi, että sananvapaus on tärkeä, että ihminen voi sit esittää mielipiteensä, ni mun mielestä sananvapauteen kuuluu oleelliselta osin se, että sulla on vastuu myös kuulla mun sanomaa. Aika outoa, mutta kuulla se eri lailla olevan ihmisen sanoma.

Vastakkaisten mielipiteiden välttelyn katsottiin riippuvan ihmisestä. Joidenkin mainittiin tilaavan valmiita blokkaukslistoja, joilla estää eri tavalla ajattelevat. Kuplautumisen riskejä nähtiin lisäävän, jos oleilee paljon sosiaalisessa mediassa, eikä tapaa eri tavalla ajattelevia ihmisiä. Kuplia katsottiinkin olevan osittain helpompi rikkoa elävässä elämässä ja maailmankuvan arveltiin pysyvän laajempaan, kun ihmisellä on kontakteja myös elävässä elämässä. Useat haastateltavat kuvasivat, kuinka he itse pyrkivät tietoisesti rikkomaan omaa kuplaansa, ja siitä koettiin myös ylpeyttä, että omissa sosiaalisen median kanavissa on monenlaista porukkaa.

Mä iteki kärsin siitä, että mä joudun päivittäin vasemmistolaisia, mielestäni todella tyhmiä ja älyttömiä argumentteja kuuntelemaan ja tutustumaan, mutta mä pyrin siihen. Mä, mä luen laajasti eri lähteitä, kuuntelen tarkotuksella vahvasti eri mieltä olevia mielipiteitä, jotka saa mut välillä sapettumaankin. Mutta en mä, en mä vois sitä kuitenkaan kieltää, ettei ne sillä tavalla rikastuta. Että mä oon monista asioista muuttanu myös mieltäni sitä kautta.

Epävakauden lisääntyminen näkyy ensinnäkin yhteiskunnan polarisoitumisessa. Kuplautuminen aiheuttaa sen, että ihmiset lokeroituvat, ajautuvat kauemmaksi toisistaan ja pahimmillaan on ääripäitä ja vastakkainasettelua. Lisäksi mainitaan, että ihmiset jakaantuvat useisiin erilaisiin kupliin. Nuoret ja vanhat näyttävät loitontuvan toisistaan. Nuoret etääntyvät perinteisistä politiikan teon tavoista, ja nuorten ja vanhempien some-käyttäytyminen on erilaista. Myös perinteiset puoluerajat ja liberaalien ja konservatiivien köyden veto jakaa ihmisiä. Lisäksi mainitaan sosiaalisen median yhtiöiden osallistuminen tähän köyden vetoon. Esille otetaan myös Suomen jakautuminen moneen eri blokkiin ja me-hengen katoaminen.

Et jos vertaa vaikka esimerkiksi vuosisadan alkuun tai puoliväliin, ni silloin on ollu pakko olla me-henkee, että kansa on selvinny, ja että me ollaan saatu itsenäisyys ja kaikki tämmöset jutut. Mut, että nyt kaikki on jotenki niin helppoo ja ns turvallista, et ei koeta tarpeeksi tarpeelliseksi enää semmosta suurta yhteisöä.

Yhteiskunnan kärjistyminen näkyy haastatteluiden mukaan muun muassa kommenttipalstoilla ja julkisessa keskustelussa. Vuoropuhelu erilaisten ihmisten kanssa nähtiin rikkautena. Se lisäisi ymmärrystä muihin näkökulmiin ja tekisi maltillisemmaksi. Erilaisten ihmisten välisen vuoropuhelun arveltiin kuitenkin vähenevän. Poikkileikkaavan vuoropuhelun käyminen yhteiskunnassa nähdään vaikeana. Retoriikka kovenee ja keskustelukulttuuri on kovaa, kun mennään oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Asioihin haetaan syyllisiä ja syyllistetään. Haastatteluissa mainitaan myös muun muassa, että kuplautuminen kaventaa ja köyhentää keskusteluja ja keskustelunaiheita. Kuplautuminen tekee keskustelusta henkilökohtaista, vaikka riidellään asiasta, faktoja ei haasteta ja kritiikki jää pois tai siitä tulee vähemmän hyväksyttyä. Sen sijaan ihmisten pitäisi oppia kommunikoidaan asiallisesti eri tavalla ajattelevien ihmisten kanssa, eivätkä kuplat opi kommunikoidaan keskenään, jos ihmiset eivät kommunikoi keskenään. Kun kuplat erkanevat toisistaan, vuoropuhelun aloittaminen vaikeutuu ja yhteiskunnallinen keskustelu vähenee. Ihmisten pitäisikin haastatteluiden mukaan muun muassa oppia keskustelemaan asiallisesti ja keskustella eri tavalla ajattelevien kanssa.

Epävakauden lisääntymiseen yhteiskunnassa liittyy myös kuplautumisen aiheuttama päätöksenteon vaikeutuminen sekä vastakkainasettelu ja sen seuraukset. Haastateltavien mukaan poliitikkojen on muun muassa vaikea saada päätöksiä ja ratkaisuja aikaiseksi, ja kompromissien tekeminen sekä

asioiden edistäminen vaikeutuu. Kuplautuminen mainitaan jopa yhdeksi demokratian suurimmista uhista. Demokratia heikkenee, jos kinastellaan, eikä haeta ratkaisuja. Päätävissä pöydissä pitäisi ymmärtää, miksi toinen ajattelee eri tavalla. Keskustelujen kautta pitäisi etsiä kompromisseja ja miettiä, mistä ollaan samaa mieltä ja edistää niitä asioita.

Kuplautumisen nähdään voimistavan vastakkainasettelua ja vahingolliset ääri-ilmiöt jäävät elämään. Radikalisoituminen ja suvaitsemattomuus lisääntyvän kuplissa, ja kuplautuminen nähdäänkin vaarallisena varsinkin ääripäissä. Kuplien välinen seinä paksuuntuu, mikä puolestaan voi johtaa vihanlietsontaan ja pahimmillaan väkivaltaan. Ilmiö lietsoo itseään ja ilmapiiri tarttuu helposti kuplassa. Mikäli keskustelua kuplien välillä ei käydä, kuvataan yhteiskunnan olevan kuin aavalla merellä.

Ja jossain vaiheessa siinä sit voi käyvä tosi huonosti. Ja nytkihän on vaalien alla näkyny kaikkia väkivaltaisia konflikteja. Ja ne on täysin tuomittavia. Ja ne on, siis ihan yks suurimmista syistä on varmasti se, et on vietetty liikaa aikaa siellä oman porukan sisällä, oli se mikä, minkälainen kupla tahansa.

Taulukko 6. Sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita kuvaavat teemat.

Luokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> - Yksimielisyyden illuusion syntyminen - Ajattelun kapeutuminen kuplassa - Kuplautuminen yhteisöllisyyden ja hyväksynnän vahvistajana 	Ryhmäidentiteetin syntyminen
<ul style="list-style-type: none"> - Sisällön levittämisen laajat mahdollisuudet - Some-kuplien rinnastaminen fyysisen elämän kupliin - Yksilön vastuu omasta maailmankuvan haastamisesta 	Sosiaalinen media haastamassa yksilöä
<ul style="list-style-type: none"> - Vuoropuhelun kapeneminen ja koventuminen - Vastakkainasettelun lisääntyminen ja sen konkreettiset seuraukset - Päätöksenteon vaikeutuminen - Polarisoitumisen monet rajat 	Epävakauden lisääntyminen

Haastatteluaineistossa on nähtävissä samaa tempoilevaa pohdintaa sosiaalisen median kuplien ja kaikukammioiden todellisesta olemassa olostakin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä: kuplien todellisuus sekä haastetaan että toisaalta pohditaan, kuinka sosiaalisen median aiheuttamasta kuplautumisesta on nähtävissä merkkejä. Merkkeinä kuplautumisesta nähtiin esimerkiksi kevään 2019 eduskuntavaalien aikana tapahtuneet, poliittikkoihin kohdistuneet väkivaltaisuuksien. Aineistossa pohdittiin sitä, kuinka kuplat ja kaikukammiot ovat siirtyneet elävästä elämästä sosiaaliseen mediaan. Se, että sosiaalisessa mediassa seuraa samoja ihmisiä, joiden kanssa viettää aikaa elävässä elämässä, tuntui luontevalta jatkumolta. Tästä löytyy yhteys Brunsin (2019) kysymykseen siitä, onko kuplissa

ja kaikukammioissa itse asiassa mitään uutta, vai eivätkö ihmiset ole aina muodostaneet ryhmiä, joissa tavataan muita saman mielisiä. Kuplautumisen arviointi näyttää aineiston perusteella tulleen myös osaksi yleistä puhetapaa, jossa kuplautuminen toisaalta näyttäytyy elämään olennaisesti kuuluvalla arkisella itsestäänselvyydellä, ja taas toisaalta jopa ironisesti käytetyltä fraasilta: elämhän minäkin omassa kuplassani. Tämä yhdistettynä näkemykseen siitä, että kuplat siirtyvät sosiaaliseen mediaan elävästä elämästä, näyttäisi tekevän kuplista luontevan, ihmisen elämään kuuluvan osan. Jokaisella on oma tarpeellinen arkinen ympyränsä, jossa elää ja josta tarkkailee maailmaa. Tämä ympyrä on sekä elävässä elämässä että sosiaalisessa mediassa, eikä siten välttämättä luonteenomainen juuri sosiaaliselle medialle.

Haastatteluaineistossa korostui, kuinka tärkeää ihmisen on kuitenkin rikkoa tuota omaa kuplaansa. Omasta, tietyllä tapaa luontevasta, kuplasta ei saa tulla umpiota, joka sulkee kaiken muun sen ulkopuolelle. *Ihmisen oma toiminta* näyttäytyy aineistossa avaintekijänä kuplautumisen vahvistumiselle algoritmin sijaan. Ihmisen oma toiminta on myös ratkaiseva tekijä kuplan rikkomiseksi: ihmisellä itsellään on mahdollisuus ja velvollisuus pitää huoli siitä, että hän seuraa myös eri tavalla ajattelevia ihmisiä, eikä anna oman kuplansa muuttua läpinäkymättömäksi. Muun median käytön merkitys kuplautumisen ehkäisijänä ei tullut esille aineistossa toisin kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä, jossa pohdittiin, että ihmiset käyttävät laajasti eri medioita (Dubois ja Blank 2018), mikä voi ja luultavasti ehkäiseekin kuplautumista. On toki huomioitava, etten erikseen kysynyt haastateltavilta, mitä mieltä he ovat muun median käytöstä kuplautumisen kannalta. Toisaalta voi ajatella, etteivät haastateltavat kokeneet asiaa niin merkityksellisenä, että sen esille nostamista erikseen olisi koettu tarpeellisenä. Sen sijaan merkityksellisenä kuplan rikkomisen kannalta näyttäivät aineistossa elävän elämän kontaktit, joiden erityisesti arveltiin auttavan kuplien rikkomisessa. Tämä puoli pohdinnasta tulee jollain tapaa esille siinä, kuinka Sunstein (2017) on pohtinut julkisten tilojen merkitystä muun muassa sille, että ihmiset kohtaavat eri tavalla ajattelevia ihmisiä. Tarvitsemme siis fyysisiä elävän elämän kohtaamisia, joissa on mahdollisuus oppia ymmärtämään paremmin ihmisiä, jotka eivät lähtökohtaisesti ajattele samalla tavalla kuin itse.

Haastateltavien tunnistamat kuplautumisen aiheuttamat mahdolliset vaarat puolestaan mukailevat monilta osin Sunsteinin (2017) esille nostamia teemoja: yhteiskunnan polarisoituminen ja ihmisten ajautuminen kauemmas toisistaan, päätöksenteon vaikeutuminen sekä väkivaltaisuuudet. Haastatteluaineistossa keskustelun ja vuoropuhelun arveltiin vaikeutuneen merkittävästi, minkä voi arvioida olevan seurausta esimerkiksi juuri polarisaatiosta, kuten myös Sunstein (2017) polarisaation vaikutuksia arvioi. Voidaanko kuitenkin sanoa, että syynä tähän olisi suoranaaisesti sosiaalinen

media, vai onko perimmäinen syy sittenkin yhteiskunnan poliittisessa jakautuneisuudessa, kuten Bruns (2019) nostaa esille? Aineistossa on nähtävissä myös kuvauksia Sunsteinin (2017) tunnistamasta ryhmäpolarisaatiosta. Sunstein painottaa erityisesti ryhmäpolarisaation huonoja puolia. Huonoista puolista aineistossa esimerkkinä toimii esimerkiksi ryhmäpaine. Lisäksi esille tulivat ryhmäytymiseen liittyvä hyväksyntä ja yhteisöllisyys, joita puolestaan voidaan tarkastella kahdessa valossa: toisaalta ryhmäytyminen tarjoaa hyväksyntää ja mahdollisuuden keskustella turvallisessa ympäristössä, toisaalta ryhmässä voi saada hyväksyntää myös äärimmäisille mielipiteille, millä puolestaan voi olla merkittäviä haitallisia vaikutuksia. Haastatteluaineistossa kuplat näyttävät kuitenkin jopa välttämättömyytenä, jota sosiaalinen ihminen tarvitsee – kunhan kuplat eivät kasva umpioiksi, joita on mahdoton rikkoo. Kuplien rikkomisesta vastuun kantaa erityisesti yksilö ja se, millaisia toimia hän tekee.

4.2 Some – valehtelun tehokas koneisto

Valeuutisia ja disinformaatiota kuvaavat haastateltavien puheen teemat ovat **valeuutiset arjen normina, sosiaalinen media vanhan ilmiön uusi alusta, kriittisen ajattelun valmiudet, valeuutisten leviämisen monet muodot ja luottamuksen ilmapiirin heikkeneminen**. (Taulukko 7)

Valeuutiset arjen normina näkyy siinä, kuinka valeuutisten erottaminen ja määrittely sekä median toiminta hämärtävät valheen ja totuuden rajaa. Haastatteluissa nousi laajasti esille, kuinka hankalaa ja vaikeaa valeuutiset voi olla tunnistaa ja erottaa. Mitä taitavammin valeuutinen on tehty, sitä vaikeampaa sen erottaminen on. Valeuutiset tehdään uutismuotoon ja teksti on samanlaista kuin luotettavissa uutisissa. Varsinkin totuutta ja valhetta sekoittavissa uutisissa on vaikea arvioida, mikä on totta. Lisäksi mainittiin, että ”vaihtoehtomediaa” on uskottavia nimiä. Nykypäivän informaatioähky ja tietotulva lisäävät valeuutisten tunnistamisen vaikeutta. Myös median toiminta hämärtää totuuden ja valheen rajaa. Haastatteluissa nostettiin esille klikkiotsikot, joita sanottiin olevan paljon. Otsikoista tehdään kärjistäviä ja niistä voi saada asiasta virheellisen kuvan, vaikka itse juttu olisi asiallinen.

Ja et seki on ongelma, että otsikoita tehdään kärjistäen, ja jotenki kirjoitetaan kärjistäen ja unohetaan penkoa syvemmälle, ja jotenki tehä se juhlallisjournalistinen työ siin taustalla.

Esille tuli myös journalistien eettinen tehtävä kuvata maailmaa mahdollisimman objektiivisesti. Toimittajista kuitenkin mainittiin, etteivät he pelaa puhtaasti, he ovat politisoituneita, ja että toimittajilla on sokeita kohtia, joissa he eivät näe aiheisiin järkevää näkökulmaa. Uutisten kautta sanottiin olevan vahvaa mielipidevaikuttamista. Nimeltä haastatteluissa nousi esille Yle Kioskin nuorille suunnattu eduskuntavaaleihin liittynyt vaalikone, jonka yksi haastateltava kuvasi olleen

propagandaa. Lisäksi mainittiin Helsingin Sanomat ja Nyt-liite, joiden jutuilla arvioitiin muun muassa yritettävän luoda asioista paikkaansa pitämätön kuva. Myös muun muassa siitä mainittiin, ettei virheiden korjaus saa samaa näkyvyyttä kuin alkuperäinen uutinen. Perinteisen median kirjoittelulla mainittiin myös voivan olla samanlainen vaikutus kuin MV-lehdellä. Valemedioille puolestaan arvioitiin tuovan uskottavuutta, kun ne ovat uutisissaan välillä oikeassa.

Valeuutisten määrittely ei myöskään haastatteluiden perusteella ole aivan yksinkertaista tai kuten eräs totesi, mustavalkoista. Valeuutisten lisäksi termeinä esille tulivat vaihtoehtomedia, valtamedia ja massamedia sekä perinteinen media. Näihin liittyen mainittiin muun muassa, että sekä vaihtoehtomedia ja valtamedia voivat olla välillä väärissä ja välillä oikeassa. Myös perinteinen media voi kirjoittaa vähemmän totuudellisesti tai tehdä virheitä. Valeuutisten muodosta mainittiin, että ne voivat olla liioiteltuja arvoja tai asioiden laittamista väärään kontekstiin, eivätkä kaikki valeuutiset ole vaarallisia. Sillä nähtiin myös olevan valtaa, kuka määrittää, mikä on valeuutinen ja ketä määritelmän takia kuunnellaan. Esimerkkinä mainittiin Yhdysvaltain presidentti Donald Trump, joka haastateltavan mukaan ensimmäisenä käänsi fake news -termin valtamediaa vastaan ja sai miettimään, kuinka sillä on valtaa, kenet määritellään valemediaksi.

Haastatteluaineiston perusteella **sosiaalinen media näyttäytyy vanhan ilmiön uutena alustana**. Valeuutisista mainittiin, ettei se ole uusi ilmiö, eikä propagandan levittämisen periaate ole muuttunut aiemmista ajoista. Uutta joukkoviestintävälinettä, tässä tapauksessa sosiaalista mediaa, käytetään tekemään vanhaa asiaa. Valehtelun politiikassa arvioitiin näyttäytyvän ongelmana silloin, kun se uhkaa asioita, joita se ei ole aiemmin uhannut.

(--) se on ehkä hassu hysteria, et kyl aina kaikki poliittiset puolueet on valehdellu. Ihan suomalaiset eduskuntapuolueet valehtee ihan tietosesti ja systemaattisesti edistääkseen omia tarkoitusperiä. Ja se on aina kuulunu politiikkaan, et pyritään levittämään vääriä huhuja ja valheita. Mut sit ehkä some on vaan tarjonnu sellasen alustan, missä tavallaan sellasetkin tahot, joiden valehtelua ei oo yleensä katottu vaik massamediassa hirveän hyvällä, ni nekin saa levitettyä omia valheitaan. Ni siinä on ehkä sit sellanen yhteiskunnallinen eliitti vähän pelästyny (--).

Tässä esille nousivat erilaiset yhteiskuntaa jakavat rajat. Haastatteluissa puhuttiin esimerkiksi poliittisista ääripäistä, äärioikeiston noususta perinteisen oikeiston kustannuksella ja äärivasemmiston noususta keskustavasemmiston kustannuksella. Lisäksi mainittiin yhteiskunnallisesti hyväksytyt tahot ja väärät tahot. Myös sosiaalisen median yhtiöiden mainittiin olevan osa poliittista jakautumista.

(--) nää kaikki Facebookin omistaja, Twitterin omistaja, sun muut, ni ne elää semmosessa äärivasemmistolaisessa mediakuplassa siellä jossain San Franciscon Piilaaksossa. Ja heillä on todella radikaaleja, vasemmistolaisia ajatuksia. Että joku

Merkel on sanonu Mark Zuckerbergille, joka omistaa Facebookin, että hei, että mä en nyt tykkää tästä, että, että niin tätä maahanmuuttoa kritisoidaan, voik sä tehdä sille jotain. Ja sitte Mark Zuckerberg sanoo, et joo, joo katotaan.

Valeuutis-ilmiöstä mainittiin toisaalta, että se on julkisuudessa kehystetty uudeksi ja akuutisti huolestuttavaksi ilmiöksi. Valeuutisista rakennettuun diskurssiin katsottiinkin olevan tarpeellista suhtautua kriittisesti. Toisaalta oltiin huolestuneita ilmiön tuntemattomuudesta ja siitä, miten yleinen ilmiö on, ja kuinka vaikea siihen on ollut puuttua. Ilmiöstä sanottiin myös, ettei sitä voi aliarvioida. Ilmiötä on nostettu esille kouluissa, minkä arvioitiin kertovan siitä, että ilmiö on ajankohtainen ja tärkeä. Yksi sanoi odottavansa kauhulla, kuinka paljon valeuutisia ja vaikuttamista näkyisi sosiaalisessa mediassa eduskuntavaalien aikana.

Kriittisen ajattelun valmiudet pitää sisällään muun muassa medialukutaidon valmiudet. Haastateltavat olivat huolissaan ihmisten medialukutaidosta, ja ihmisten kykyä erottaa valeuutisia epäiltiin. Lisäksi arvioitiin, että osa ihmisistä ei katsokaan valeuutisiin, kun taas toiset tiedostavat ison osan uutisista valeuutisten kautta. Valeuutisiin katsottiin tarttuvan ihmisten, jotka eivät lue paljoa tai joilla ei ole valmiuksia olla kriittisiä. Myös syrjäytymisvaarassa olevat mainittiin. Myös sitä epäiltiin, etteivät ihmiset osaa erottaa, mikä ero on huvikseen kirjoittamisella verrattuna siihen, että media on sitoutunut Journalistin ohjeisiin. Toisaalta arvioitiin myös, ettei kukaan ole suojassa valeuutisilta.

Et mä en nää, et mikään poliittinen suuntaus tai kukaan ihminen huolimatta koulutustaustasta tai iästä tai mistä tahansa, olis vähemmän immuuni. Et se on vaan se, et mikä tahansa asia tukee sitä omaa maailmankuvaa.

Valeuutisten arvioitiin leviävän oikeita helpommin, koska ne ovat kärjistettyjä: mitä radikaalimpi tai epäaidompi uutinen, sitä enemmän se leviää. Tähän liittyy se, että ihmisten katsottiin etsivän kohuja. Asiapitoiset tekstit eivät kiinnosta. Ihmisten sanottiin jakavan uutisia kritiikittä omassa somekuplassaan. Ihmiset uskovat, mitä haluavat, omia perusarvoja ei kyseenalaisteta ja uutisia katsotaan vain muutamasta lähteestä. Joku tunnisti myös itsessään oman kuplan, josta tarkastelee uutisia. Keskustelukulttuurissa halutaan vahvistaa omaa agenda, ja sen edistämiseksi käytetään epäluotettaviakin lähteitä. Uutisten korjauksia puolestaan voi olla vaikea hyväksyä, jos haluaa uskoa alkuperäiseen uutiseen. Lisäksi haastateltavat muun muassa arvioivat ihmisten tarttuvan klikkiotsikoihin ja jakavan uutisia pelkän otsikon ja ingressin perusteella ilman, että on lukenut koko uutista, jolloin he jakavat uutisia tietämättä, mitä uutisia jakavat. Tähän katsoivat jotkut syylistyvänsä itsekin. Lisäksi asioita laitetaan paljon väärään kontekstiin. Valeuutisten arveltiin myös muun muassa olevan tehokas väline vaikuttamiseen. Joillain ajatusmaailmoilla sanottiin olevan pienempi kynnys käyttää valeuutisia omiin tarkoituksiinsa. Lisäksi otettiin esille, että ihmiset eivät ole valmiita maksamaan journalistisesta työstä.

Nuorten ja aikuisten medialukutaidon valmiuksia arvioitiin kahdella tapaa. Toisaalta useampi arvioi, että nuorilla on paremmat medialukutaidon valmiudet. Nuorten arvioitiin olevan skarpimpia tunnistamaan valeuutisia esimerkiksi siksi, että koulussa on opetettu medialukutaitoa. Nuorten arvioitiin olevan vanhempia kriittisempiä, koska aikuisille ei ole opetettu kritiikkiä. Toisten arvioissa myös nuoret voivat lukea valeuutiset ilman, että tiedostavat niiden olevan valeuutisia. Oman medialukutaitonsa haastateltavat näyttävät arvioivan haastattelujen perusteella hyväksi. Osa haastateltavista sanoo esimerkiksi oppineensa tunnistamaan valeuutiset tai tietää jotkin lähteet valheelliseksi, osa uskoo olleensa koko ajan valveutunut ja tietoinen ja joku kertoo saaneensa medialukutaidon ja lähdekriittisyyden opetusta. Jotkut sanovat törmänneensä kavereiden sosiaalisessa mediassa jakamiin valeuutisiin, ja joku sanoo, ettei liiku ympyröissä, joissa jaetaan paljon valeuutisia. Toisaalta joku myös pohtii, ettei aina itsekään tiedä, onko lähde luotettava. Valeuutisten näkeminen, ja omat tai tuttujen kokemukset valeuutisoinnin kohteeksi joutumisesta voivat myös lisätä kriittisyyttä. Yksi haastateltava esimerkiksi kertoi järjestönsä kampanjasta, joka joutui valeuutisoinnin kohteeksi, yksi puolestaan kertoi joutuneensa klikkiotsikon uhriksi.

Et lehtihaastatteluissakin, jos on ollu nin, ite tai joku tuttava on ollu, ja on haastateltu ni, se voi olla ihan eri se sisältö, mitä siel julkastaan ku mitä on ite sanonu (--). Et tavallaan seki on aika mielenkiintosta, et miten vaikka jotain lähteitä, mitä pidetään luotettavina, ni silti saattaki olla, haastattelu on muuttanu muotoaan aika radikaalisti siinä välissä.

Valeuutisten leviämisen monet muodot pitää sisällään ensinnäkin sen, ketkä valeuutisia levittävät. Valeuutisten levittäjinä mainittiin esimerkiksi organisoidut ihmiset ja yksittäiset kansalaiset sekä lehdet. Medioista esille nousi MV-lehti. Myös vieraiden valtioiden toisen maan kansalaisiin kohdistuvat vaikuttamisyritykset ja propaganda mainittiin. Myös ulkovaltojen, kuten Venäjän halu vaikuttaa mahdollisesti Suomen eduskuntavaalitulokseen nousi esille sekä Venäjän tietovaikuttaminen Yhdysvaltojen presidentinvaaleissa. Yhdysvallat mainittiin myös mahdollisena vaikuttajana.

Sosiaalisen median arvioitiin olevan syy siihen, miksi ilmiö on kasvanut. Sosiaalisen median sanottiin muun muassa lisänneen valeuutisten yleisyyttä ja mahdollistaneen osittain tilanteen. Sosiaalinen media helpottaa ja nopeuttaa valeuutisten leviämistä, ja se on tuonut luotettavien uutisten rinnalle paljon muita lähteitä. Internetin ja sosiaalisen median kautta tavoittaa laajoja yleisöjä ja sosiaalinen media mahdollistaa uutisten levittämisen helposti ympäri maailmaa. Lisäksi sosiaalisessa mediassa kuka tahansa voi julkaista mitä haluaa, eikä aina tiedetä, kuka on jutun takana. Informaatio on myös kaikkien saatavilla helpommin. Sosiaalisen median katsottiin myös tarjonneen alustan tahoille, joiden valehtelua ”massamediassa” ei katsota hyvällä. Lisäksi sosiaalinen media mahdollistaa valeuutisten

tuomisen osaksi julkista keskustelua. Esille nousi myös sosiaalisten medioiden datan hyödyntäminen, kuten Facebookin datan ja käytösmallianalyysien hyödyntäminen poliittisten mainosten kohdentamiseen.

Valeutisten leviämisen ehkäisyssä korostuvat yksilön ja median vastuu. Haastattelujen mukaan tarvittaisiin esimerkiksi objektiivinen media, ja toimittajien työn pitäisi olla puolueetonta. Toimittajilla pitää olla vastuu, mitä ja miten he kirjoittavat, ja lukijalle on annettava itselleen mahdollisuus muodostaa oma mielipiteensä. Uutissivustojen pitäisi myös korjata virheensä nykyistä näkyvämmiin.

Ja jotenki ehkä sit oikeesti uutissivustoissa, näitten kanavissa, et arvostan sitä, et heillä moderoidaan keskusteluita. Mut ehkä sit se, että pitäisivät huolta siitä, että heidän uutiskorjauksensa esimerkiks näkys selkeemmin. Että jos vaikka tulee joku tosi iso asiavirhe jostain, et se sitte näkys vaik etusivulla, et hei, että korjataan tätä, koska sit se tavottas paremmin.

Lukijalla puolestaan on vastuu esimerkiksi siitä, mistä hän tietoja etsii. Ihmisten tulisi olla kriittisempiä. Paljon katsottiin olevan kiinni siitä, mitä ja minkä verran ihmiset jakavat sosiaalisessa mediassa. Esille tuotiin toivonkipinä siitä, että ihmiset ottaisivat taustojen tutkimisen omiin käsiinsä ja ilmiö käännettäisi voitoksi niin, että ihmisistä tulisi entistä mediavalveutuneempia. Ihmisten tulisi myös ”sisäistää käyttäytymissäännöt”. Myös sosiaalisen median alustojen vastuu nousi esille ja ajatus, että eri alustat voisivat tehdä yhteistyötä valeutisten leviämisen ehkäisemiseksi. Lisäksi esitettiin koulutusmahdollisuuksia ja kriittisen tiedonhaun ja ajattelun taidon lisäämistä opetussuunnitelmaan.

Luottamuksen ilmapiirin heikkeneminen liittyy valeutisten aiheuttamiin vaikutuksiin. Valeutisten katsottiin muun muassa tuottavan väärää tietoa ja vääriä mielikuvia ihmisille, lisäävän epävarmuutta ja levittävän epäluottamusta ja epävakautta sekä pelkoa siitä, mihin voi luottaa ja mikä on totta. Lisäsi valeutiset lietsovat eripuraa ja vihaa. Haastatteluissa koettiin, että käy raskaaksi erottaa kaikki väärä tieto oikean tiedon lisäksi, ja että lisätietoa pitää lukea ”naurettavissa” määrin. Kun tietoa on saatavilla, hämärtyy raja siitä, kenellä on vastuu ja mistä. Myös mediakriittisyyden ja medioiden läpikäymisen kouluissa nähtiin vaikeutuvan. Luottamus mediaa kohtaan myös kärsii, vaikka ihmisten pitäisi pystyä luottamaan siihen, mitä julkaistaan ja luetaan. Virheet voivat myös jäädä elämään, ja yksi otsikko voi muodostaa mielikuvan ihmiselle loppuelämäksi.

(--) se on pelottava se vaikutus, koska sä et, sä et voi tietää sitte välttämättä, mikä on totta. Koska jos sä kuulet joltain ihmiseltä jonku asian, ihminen sanoo, että luin uutisista tällaisen jutun, ni sä et voi ite välttämättä tietää, että no mistä se luki sen uutisen.

Lisäksi valeutiset vaikuttavat siihen, millaiset ajatukset leviävät, ja heikentävät sitä, minkä pohjalta yhteiskunnassa käydään keskustelua. Ihmiset käyvät keskustelua eri lähteiden pohjalta, keskustelijat ajautuvat kauemmas toisistaan, eivätkä keskustelun pelisäännöt ole selkeät. Myös esimerkiksi julkisen keskustelun laadun arvioitiin heikkenevän, kun joudutaan keskustelemaan lähteiden luotettavuudesta. Tiedon laadun heikkenemisen arvioitiin sotkevan keskustelua. Valeutisten mainittiin myös vääristävän ajatusten painoarvoa ja sitä, mitkä asiat saavat tilaa ja millaiset asiat leviävät.

Taulukko 7. Valeutisia ja disinformaatiota kuvaavat teemat.

Luokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> - Medialukutaidon erilaiset valmiudet - Nuorten ja aikuisten erilaiset valmiudet - Oman asian ajaminen kriittisyyden kustannuksella - Omat kokemukset kriittisyyden lisääjänä 	Kriittisen ajattelun valmiudet
<ul style="list-style-type: none"> - Valeutisten verhoutuminen uutismassaan - Median toiminta totuuden ja valheen rajan hämärtäjänä - Valeutisten määrittelyn monet ulottuvuudet 	Valeutiset arjen normina
<ul style="list-style-type: none"> - Valehtelu ei ole uusi ilmiö - Ilmiön huolestuttavuuden arviointi - Yhteiskuntaa jakavat rajat 	Sosiaalinen media vanhan ilmiön uusi alusta
<ul style="list-style-type: none"> - Valeutisten monet levittäjät - Somen mahdollistama sisällön leviäminen - Yksilön ja median vastuun korostuminen 	Valeutisten leviämisen monet muodot
<ul style="list-style-type: none"> - Epäluottamuksen lisääntyminen ja tiedon laadun heikkeneminen 	Luottamuksen ilmapiirin heikkeneminen

Tiedotusvälineiden ja perinteisen median roolin pohtiminen valeutisista ja disinformaatiosta puhuttaessa nousee aineistossa esille samaan tapaan kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehysessä. Aineistossa on toisaalta nähtävissä samankaltaisuutta esimerkiksi Pietilän (2018) huomion kanssa siitä, että myös perinteisessä mediassa voi olla väritettyjä uutisia, tai että esimerkiksi pinnallinen journalismi – tai aineistossa mainitut klikkiotsikot – rinnastuu valeutisiin. Tässä huomio kiinnittyy myös valeutisten määrittelyyn: tutkimuksessa valeutiset ja disinformaatio voidaan määritellä hyvinkin selvärajaisesti esimerkiksi ihmisten tahalliseksi manipuloinniksi ja harhaanjohtamiseksi poliittisten tarkoituksien saavuttamiseksi (Benkler ym. 2018, 24), mutta ihmisten puheessa valeutisten määrittelyn raja näyttäytyy aineiston perusteella epäselvemmältä, ja esimerkiksi perinteinen ja muu media sekoittuvat. Aineistossa on nähtävissä myös hieman Yhdysvaltojen tapaan kahtiajakoa niihin, jotka sanovat luottavansa perinteiseen mediaan ja välttävänsä vaihtoehtomedioita ja niihin, jotka suhtautuvat myös/nimenomaan perinteiseen mediaan

hyvin kriittisesti. Aineistossa oli nähtävissä myös Pietilän (2018) mainitsemaa laajempaa epäluottamusta mediaa ja poliitikkoja kohtaan. Tämä näkyi esimerkiksi toimittajien poliittisuuden arvioinnissa tai siinä, kuinka poliittisten puolueiden sanottiin valehdelleen aina. Jälkimmäisen näkemyksen mukaan valeuutisissa tai valehtelussa sinällään ei olisi mitään uutta. Disinformaation ja propagandan pitkää historiaa ovat pohtineet myös esimerkiksi Benkler ym. (2018). Toimittajien poliittisuuden arviointi puolestaan asettaa toimittajat osaksi poliittista peliä, jossa luottamus ja usko toimittajien puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen on rapistunut. Kriittisyyttä mediaa kohtaan lisäävät aineiston mukaan myös omat kokemukset, kuten ”klikkiotsikon uhriksi joutuminen” tai se, että omat, haastattelussa toimittajalle juttua varten annetut lausunnot ovat erilaisia kuin julkaistussa jutussa.

Benkler ym. (2018) arvioivat Yhdysvaltojen mediakenttää tarkastellessaan, että oikeistosiiven mediaa kuluttava yleisö on voimakkaammin sitoutunut mediaansa kuin valtavirtamediaa kuluttava yleisö, minkä vuoksi myös disinformaatio menee ikään kuin helpommin läpi oikeistosiiven medioissa. Tässä aineistossa nousi myös esille arvioita mediaa kuluttavan yleisön kahtiajakautumisesta siten, että osa uskoo valeuutiset helpommin kuin toiset. Toisaalta tämä ajatus myös kyseenalaistettiin pohtimalla, ettei kukaan ole ”turvassa” valeuutisilta silloin, kun ne tukevat omaa maailmankuvaa. Tällöin valeuutiset menisivät läpi jokaiselle koulutuksesta, poliittisesta taustasta tai tiedotusvälineestä riippumatta. Näistä pohdintoista herää pari kysymystä: onko kysymys siitä, ettei yksilöillä ole tasavertaisia taitoja ja kykyjä olla kriittisiä ja tunnistaa valeuutisia ja disinformaatiota, vai muodostuuko yleisö yksinkertaisesti yksilöistä, jotka ovat ”liian heikkoja” vastustamaan tai kyseenalaistamaan valheellista informaatiota, jos se jollain tapaa hyödyttää itseä? Aineistossa ihmisten medialukutaidot arvioitiin paikoin jopa erittäin heikoksi, mikä antaa ainakin viitteitä ihmisten puutteellisista kyvyistä ja taidoista.

Tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä pohdittiin, että ihmisten korkea luottamus tiedotusvälineisiin yleisesti, mutta matala luottamus mihinkään yksittäiseen mediaan luultavasti vaikuttaa siihen, miten ihmiset ristiin tarkastavat tietoja (Benkler ym. 2018). Tämän puolestaan arvioitiin auttavan torjumaan disinformaatiota. Aineistossa nousi esille, kuinka nykypäivän informaatiotulva tekee tarkastamisesta raskasta, ja että tietoja pitää tarkastaa jopa ”naurettavissa määrin”, jos haluaa saada oikeellista informaatiota. Tietojen ristiin tarkastaminen ja monipuolisten medialähteiden käyttäminen olisi siis tärkeää disinformaation ja valeuutisten torjumiselle. Yksilön kannalta se voi kuitenkin tarkoittaa esimerkiksi huomattavaa vaivannäköä ja ajankäyttöä tietojen tarkastamiseksi. Sekä tämän tutkimuksen aineistossa että tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä esille nousi koulutus, jonka avulla arvioitiin voitavan parantaa ihmisten

medialukutaitoja ja auttaa valeuutisten torjunnassa. Voisiko siis koulutuksella pyrkiä vahvistamaan ihmisten tasavertaista kykyä tunnistaa valeuutisia, vai onko ”heikkous” uskoa omaa maailman kuvaa vahvistavia uutisia niin ominainen piirre ihmiselle, ettei sitä pysty koulutuksellakaan torjumaan?

Bendall ja Robertson (2018) sekä Pietilä (2018) nostivat esille sosiaalisen median muuttaman mediaympäristön. Tämän tutkimuksen aineistossa sosiaalisen median roolin merkitys valeuutisten leviämisessä oli hyvin korostunut. Nimenomaan sosiaalisen median katsottiin olevan merkittävä tekijä siinä, miksi valeuutiset ja disinformaatio ovat päässeet nykyiseen asemaansa: sosiaalinen media on tarjonnut alustan, jossa valeuutisia on helppo ja nopea levittää. Muutoin valeuutisten levittäjissä tai tuottajissa nousi vähemmän esille esimerkiksi Benklerin ym. (2018) listaamat tahot. Esimerkiksi Venäjä kyllä mainittiin samoin kuin sosiaalisen median mahdollistama kohdistettu mainonta, mutta ne eivät aineistossa näyttäyty yhtä merkittävinä tekijöinä, kuin Benklerin ym. (2018) mukaan on esimerkiksi Yhdysvaltojen presidentinvaaleja tarkasteltaessa näyttäytynyt. Perinteisen median roolia faktoihin perustuvan julkisuuden ylläpitäjänä korostettiin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä (esim. Benkler ym. 2018; Pietilä 2018). Myös tämän tutkimuksen aineistossa korostui tiedotusvälineiden toimintatapojen merkitys, mutta myös yksilön toiminta valeuutisten torjuntaan vaikuttavina tekijöinä. Toimittajien pitäisi esimerkiksi olla työssään puolueettomia ja uutissivustojen tulisi korjata tekemänsä virheet nykyistä näkyvämmiin niin, että ne tavoittavat yleisön. Yksilöt puolestaan ovat vastuussa siitä, mistä etsivät tietoja. Heidän pitäisi olla myös kriittisempiä ja miettiä, mitä jakavat sosiaalisessa mediassa.

4.3 Vihapuheen hiljentävä voima

Vihapuhetta kuvaavat haastateltavien puheen teemat ovat **vihapuheen näkyminen eri ihmisryhmille, ilmiön tavoittamisen hankaluus, rajoittunut yhteiskunnallinen keskustelu, vihapuheen tuleminen kaduille ja yhteiskuntarauhan järkkyminen.** (Taulukko 8)

Vihapuheen näkyminen eri ihmisryhmille pitää sisällään ensinnäkin sen, ketkä vihapuhetta kohtaavat. Vihapuhetta kohtaavat haastattelujen perusteella esimerkiksi nuoret ja yhteiskunnallisesti aktiiviset naiset. Naishenkilöiden mainittiin saavan tappouhkauksia ja raiskausviestejä, nuoret naiset kohtaavat myös väkivaltafantasiointia. Lisäksi vanhempien miesten sanottiin saavan lievempää palautetta samoista kommentteista kuin nuoret naiset.

(--) mitä on juteltu muiden nuorten, vaik naispoliitikkojen kaa, niin niiltä oon paljon kuullu sitä, et ku tulee ihan sellasii, et haluan raiskata sut tai haluan tappaa sut tai, tällasii selkeitä tappouhkauksia. Tosi sellasia iholle meneviä. Ja joilleki taas tulee sellasia, et tuun sun kotiin ja tämmösiä.

Myös ylipäättään politiikassa mukana olevat näyttäisivät haastattelujen perusteella kohtaavan vihapuhetta. Asioista päättävien sanottiin kohtaavan vihapuhetta, minkä lisäksi yksi haastateltava mainitsi kohdanneensa vihapuhetta oman puoluekantansa takia. Lisäksi jotkin haastateltavat olivat kohdanneet nuorisojärjestöön liittyvää negatiivista kommentointia sekä nuorisojärjestön leimaamista emopuolueen takia. Poliitiikassa vihapuheen kärjen mainittiin osuvan puolueen puheenjohtajiin ja sitä kautta muihin puoluetoimijoihin ja kansanedustajiin. Eduskuntavaalien aikana vihapuhe kohdistuu eduskuntavaaliehdokkaisiin. Vihapuheen sanottiin kohdistuvan myös muun muassa vähemmistöihin, maahanmuuttajataustaisiin ja muita kuin valkoista suomalaista edustaviin etnisyyksiin, julkisuuden henkilöihin ja sisältöä internettiin tekeviin, arvoliberaaleihin ja suvaitsevaisiin, äärimielipiteitä omaaviin sekä ”muihin tulijoihin”, joiden ajatellaan tekevän pahasti tai olevan vaaraksi. Miessukupuoli ja valkoinen ihonväri näyttäytyi toisaalta vihapuheelta suojaavana tekijänä, toisaalta pohdittiin, että valkoinen mies kohtaa verkossa enemmän vihaa kuin naiset.

Niiden, jotka vihapuhetta tuottavat, arvioitiin olevan epävarmoja, syrjäytyneitä, yksinäisiä ja vihaisia yhteiskunnalle. Vihapuhetta tuottavat olonsa osattomaksi kokevat ja ne, joilla elämässä ei kaikki ehkä ole mennyt halutunlaisesti. Vihapuheeseen puretaan omaa ahdinkoa ja pelkoa, kun muita kanavia ei ole. Lisäksi koulutustaustan katsottiin vaikuttavan vihapuheen tuottamiseen. Vihapuhetta tuottavat ovat matalasti koulutettuja ja heillä on heikko yleissivistys. Sen sijaan korkeasti koulutetuilta tai korkeamman elintason omaavalta ihmiseltä harvemmin kohtaa vihapuhetta. Vihapuhetta kohtaa myös eri tavalla ajattelevilta ihmisiltä.

No katukampanjoinnissa just tullu sitä, et melkeen tultu päälle suurinpiirtein, ja on haistateltu ja on esimerkiks flajjereita revitty ja heitetty päin naamaa ja, ja, no haukkumista tullu siis suoraa. Ehkä tavallaan, ku mäki oon esimerkiks lyhytkokonen nainen, ni välil pelottaa, ku tulee sellasia selkeesti päätä pidempiä miehiä uhoo jotain. Ni sellasta on tullu, mut se on aika lailla yleist uhoo, mitä nyt tuol kohtaa. Just et joku ihminen, joka ajattelee ihan päinvastoin asioista, miten sää, niin sit se tulee, tulee huutaa.

Vihapuheen mainittiin olevan muun muassa miehille helppo tapa purkaa aggressiivisuutta. Myös esimerkiksi nuorille mainittiin olevan helppoa provosoida ja ärsyttää sosiaalisessa mediassa. Lisäksi pohdittiin, että vihapuheesta voi syntyä epärealistinen kuva, että kirjoittaako pieni joukko paljon vihaviestejä vai suuri joukko ihmisiä. Vihapuhetta arvioitiin masinoivan ne, joilla on ”enemmän valtaa”. Vihapuheen mainittiin joissain piireissä olevan suhteellisen yleinen ja arkinen ilmiö, kun taas joillekin on tullut yllätyksenä, että vihapuhe on oikea ja laaja ilmiö. Yllätyksenä ilmiön sanottiin tulevan niille, jotka eivät vihapuhetta kohtaa. Monille valtaapitäville vihapuheen sanottiin tuntuvan marginaaliselta ilmiöltä. Päättävät ihmiset eivät kohtaa vihapuhetta, mikä näkyy siinä, miten ilmiöön puututaan. Ilmiö on myös helppo unohtaa, jos ottaa asioihin kantaa vain lähipiirin sisällä.

Varmaan just semmosille ihmisille, jotka ei semmost tuu vastaan, ja vaikka on just silleen, että kyllähän näistä asioista voi puhua. Kun taas sit samaan aikaan joku on silleen, että niin, että kun minä puhun tästä, nin sitten sen seuraukset on aika rajuja.

Vihapuhetta masinoivat puolestaan tunnistavat ilmiön, mutta eivät pidä sitä ongelmana. Vihapuheesta ilmiönä mainittiin sen olevan tässä laajuudessa uusi ja kasvava ilmiö, mutta toisaalta myös ylikorostettu ilmiö.

Haastatteluissa nousi esille myös oikeuslaitoksen tasa-arvon kyseenalaistaminen. Eri ihmisillä mainittiin olevan erilaiset säännöt ja eri ihmisille sallitaan eri asioita, kun sääntöjen pitäisi olla kaikille samat. Tämä näkyy haastattelujen mukaan esimerkiksi siinä, että poliittisesti oikealla olevilta suvaitaan vähemmän kuin vasemmalla olevilta. Myöskään lainsäädäntö ei ole kaikkia samalla tavalla kunnioittava. Esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan -lakiasetusta ei tulkita poliittisesti neutraalisti, ja vain maahanmuuttokriittiset saavat tuomioita. Lisäksi mainittiin, että on yleinen ilmiö, etteivät vihapuheesta tehdyt ilmoitukset poliisille johda eteenpäin, ja tappouhkauksista tulee syyttämättäjäättämisspäätöksiä.

Esimerkiks tää Junes Lokka -tapaus, ni se on jotenki ihan hämmäntävää, et kuinka tavallaan vähästä siitä tuli, vähästä siinä tietys mielessä käytiin oikeutta, ja sit tuli tuomio. Eikä se välttämättä ollu virheellinen sinänsä, mut et ku tietää, et paljo pahemmasta ei oo tullu edes kunnollista oikeuskäsittelyä (--). Et heikentää, heikentää myös uskoa oikeuslaitokseen monessa mielessä, et ku ihmiset ei joudu vastuuseen tommosesta.

Haastatteluissa esille nousseen arvion mukaan oikeuslaitos voisi hyötyä selkeämmistä linjoista ja siitä, että vihapuhe olisi määritelty laissa tarkemmin.

Ilmiön tavoittamisen hankaluus näkyy siinä, että vihapuheen määrittely on vaikeaa. Ilmiön katsotaankin kärsivän määritelmällisyyden puutteesta. Vihan ja vihapuheen nähdään olevan eri asioita, mutta niiden erottaminen on vaikeaa. Toisaalta ollaan myös huolissaan vihapuheen laajasta määritelmästä, jolla pyritään ajamaan alas sananvapautta. Termillä koetaan myös muun muassa lietsovan vastakkainasettelua. Vihapuhe-termiä mainittiin käytettävän lyömäaseena asiallisia ja kriittisiä ihmisiä kohtaan.

Et se on sit ihan eri asia joku tommonen väkivaltaan henkilöitä kohtaan yllyttävä tai rasistinen tai naisvihamielinen puhe. Se nyt ei ole ihan sama asia, ku vaikka et joku on vihanen jostain ilmastonmuutoksesta vaikka öljy-yhtiöiden johtajille, ja kirjottaa siitä vihasesti nettiin. Se nyt ei oo silleen mun mielestä mitenkään kiellettyä tai paheksuttavaa.

Viesti tai kritiikki voidaan haastattelujen mukaan tulkita vihapuheeksi, vaikka se ei olisikaan tarkoitus. Toisaalta solvaavat jutut voidaan nähdä myös normaalina kulttuurin puheena. Myös esimerkiksi poliittinen mielipide ja valtion kritiikki voidaan kokea vihapuheena. Joku pelkääkin,

onko vihapuheen kokemisessa kysymys subjektiivisesti tunnekokemuksesta. Sananvapaus mainitaan absoluuttiseksi ihmisoikeudeksi, eikä vihapuhetta saa käyttää keppihevosena oikeuden viemiseen tai kieltää kritiikkiä. Ilman ennakkosensuuria ylilyöntejäkin kuitenkin tulee.

Ilmiön tavoittamisen hankaluus näkyy myös vihapuheeseen puuttumisessa. Haastatteluissa arvioitiin, että vihapuheen kitkeminen kokonaan on mahdoton urakka. Osa kokee, että on olemassa hyviä keinoja torjua vihapuhetta, mutta resursseja ei välttämättä ole riittävästi. Varsinkin nettipoliisille toivottiin lisää resursseja. Myös lakiin toivottiin selkeämpää rangaistusasteikkoa ja tiukempi rangaistuksia. Kaikilla ei puolestaan ole luottoa, että vihapuheeseen puututaan. Vihapuheen torjunnassa mainittiin myös sosiaalisen median raportointikäytännöt sekä alustojen tekemä moderointi. Tässäkin herää kuitenkin kysymys muun muassa siitä, voiko moderoida sisältöä, joka ei täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Toisaalta myöskään sosiaalisen median salaiseen ryhmään ei voi mennä moderoimaan. Kaikki eivät nähneet sensuurin kiristämistä tarpeelliseksi ja toisaalta sanottiin, että se pitää kohdentaa ”oikeaan”, kuten väkivallalla uhkaavaan puheeseen. Vihapuheen vähentämisessä mainittiin myös yksilön vastuu sekä eri tavalla ajattelevien ihmisten keskustelu toistensa kanssa.

Yhteiskunnallisen keskustelun mainittiin olevan erilaista nyt kuin ennen internetäikää. Internetin keskustelukulttuuria kuvattiin muun muassa järkyttäväksi. Internetin kärjistämä keskustelukulttuuri liittyy **rajoittuneeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun**. Haastattelujen mukaan vihaa puretaan verkossa ja jopa omalla nimellä ja kasvoilla kirjoitetaan ”kauheita asioita”. Kasvotusten ihmisiä on helpompi kunnioittaa, kun taas internet luo etäisyyttä, joka mahdollistaa internetin ulkopuolella paheksuttavan puheen. Asioita kärjistetään, mutta toisaalta tarkoitus ei välttämättä ole yhtä paha, kuin teksti netissä voi antaa ymmärtää. Pahimmillaan viesti voi olla nopeasti ja tökerösti kirjoitettu. Keskustelu menee helposti loan heittelemiseksi ja loukkaava kommentti tai kritiikki voi puolestaan synnyttää vastareaktion, jossa on sekaisin asiallista kritiikkiä ja vihaa. Itse saadut kommentit saattavat näyttäytyä jopa siedettävältä, jos tietää räikeämpiä tapauksia. Muiden sosiaalisen median kommenttiketjuissa kerrottiin esimerkiksi havaitun ”silmitöntä vihaa”. Aggressiivisen palautteen ja kommentoinnin sanottiin myös lisääntyneen eduskuntavaalien lähestyessä. Varsinkin sosiaalinen media näyttää haastattelujen perusteella alustalta, jossa vihapuhe pääsee kasvamaan. Haastatteluissa mainittiin, että sosiaalisessa mediassa näkee vihapuhetta ja oppii tavoille. Siellä on haastateltavien mukaan helppo luoda ja levittää vihaa ja vihapuhetta. Sosiaalinen media madaltaa kynnystä tuottaa vihapuhetta tuntematonta vastaan, viestin kirjoittamiseen ei tarvitse nähdä vaivaa ja viestejä voi tuottaa impulssin pohjalta. Lisäksi sosiaalinen media on nopea. Siellä ollaan räväkempiä ja kirjoitetaan asioita, joita ei sanottaisi kadulla. Myös kiinnijäämisen pelko on matalampi ja

kommentteja voi laittaa nimettömästi. Toisaalta julkiset kommentit ovat kaikkien nähtävillä, joten kirjoittaja ei voi suojautua minkään taakse.

Aikoinaan oli toi tekstari palsta Helsingissä ilmaisjakelulehdissä Satasessa ja Metrossa, ja sinne saatto tulla tosi sakeita tekstareita. Must tuntuu et, et tavallaan heti ku ihmiset saa jonku tollasen tavan nopeesti vaan silleen laittaa viestejä, mitä ikinä niiden päähän sattuu, niin sit ne tekee sen.

Sosiaalisessa mediassa ilmiö on haastattelujen mukaan vaikeammin hallittavissa, vihapuhe on saavuttamattomampaa ja internetissä ihmiset voivat kirjoittaa, mitä haluavat. Sosiaalinen media tarjoaa kanavan, jossa saman mieliset voivat puhua suljetuissa tai salaisissa ryhmissä ja ”omasta poterosta” voi vihapuhua muille. Sosiaalisessa mediassa vihainen aate tarttuu helpommin, siellä on mahdollisuus kasvattaa joukkoa, ja kuplissa ihmisryhmien kuilut kasvavat isommiksi. Maallikko ei myöskään välttämättä pysty selvittämään, kuka vihapuheen takana on. Sosiaalinen media mahdollistaa myös vanhojen asioiden esille nostamisen uudelleen. Lisäksi asia on sosiaalisessa mediassa helpompi tulkita väärin, ja ihminen voi menettää kasvonsa yhden lauseen takia. Sosiaalisen median alustojen toiminta keskusteluissa nostettiin myös esille haastatteluissa. Sosiaalisen median alustojen sanottiin esimerkiksi sensuroivan asiallisesti esitettyjä, valtavirtaa vastaan olevia mielipiteitä. Alustoiden kuitenkin nähdään kieltävän sensuurin olemassaolo.

Facebookillahan esimerkiksi on omat säännöt, ja niillä on ne omat tietokoneet ja datat jota ne tulkitsee, ja sieltä käytännössä tulee automaattisesti banneja tai näin. Ja sit Facebookillahan on se systeemi, että jos tarpeeksi monta ilmiäntöä tulee, nii siitä seuraa automaattisesti bannit. Eli se tarkoittaa sitä, että joku ryhmä x voi yhdessä päättää, et mennään nyt kaikki kolmesattaa tykkäämään tästä julkasusta, ja sit se ihminen saa bannit, vaikka se julkasu ois täysin asiallinen.

Sosiaalisen median alustojen vihapuheeseen kohdistuvien toimien katsottiin rajoittavan sitä, miten sosiaalista mediaa voi käyttää. Moderointi, ennakkotarkastus ja keskustelujen sulkeminen myös muokkaavat palveluita.

Vihapuheen arveltiin haastatteluissa laajasti tekevän ihmisistä hiljaisia, mikä myös näkyy rajoittuneessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Vihapuheella arveltiin pyrittävän hiljentämään tiettyjä ihmisiä, kuten vähemmistöihin kuuluvia nuoria naisia ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia. Vihapuheella arvioitiin viestittävän, että herkkiin aiheisiin kommentoinnin vuoksi saa päällensä vihaa. Vihapuhe vaikuttaa siihen, onko mielekästä osallistua keskusteluun. Ihmiset eivät tiedä, mitä uskaltaa sanoa ja he sensuroivat itseään. Itsesensuurin puolestaan arveltiin olevan vaarallista yhteiskunnan vakaudelle ja uhka demokratialle. Ymmärrän itsesensuurin toimivan tässä kahteen suuntaan: ihminen voi sensuroida itseään, koska pelkää saavansa osakseen vihapuhetta tai hän pelkää joutuvansa syytetyksi vihapuheen tuottamisesta.

Se on tosi vääristynyttä, et mihin se kohdistuu ja kehen se kohdistuu, joka myös vääristää julkista keskustelua, että jos joku tarvitsee huomattavasti enemmän energiaa ja tukijoukkoja ja muuta, voidakseen puhua samoista asioista, ku joku toinen. Elikkä se vaikuttaa myös siihen, että ketä meidän yhteiskunnassa näkyy ja kuuluu.

Toisaalta arveltiin myös, että hiljaisuus voi johtua siitä, että kommentit jätetään omaan arvoonsa ja käytetään mieluummin kanavia, jotka ovat parempia hedelmällisemmälle keskustelulle. Yksi haastateltava mainitsi myös, ettei hän itse aina jaksa käydä korjaamassa faktoja keskusteluissa, koska riskinä on saada rumaa palautetta.

Vihapuheen tuleminen kaduille näkyy siinä, että vihapuhe konkretisoituu tai voi konkretisoitua ihmisten fyysisessä elämässä.

Ja todennäköisesti tämmöset rankemmat vihapuheen vähentämisyritykset ni johtaa väkivaltasuuksiin, koska se on historiallisesti fakta, että ku sanat loppuu, ni väkivalta alkaa. Jos mä en pysty mitenkään sanallisesti viestimään erimielisyyttä jotain toista ryhmää tai toisia ihmisiä kohtaan, ni mulle ei jää muuta vaihtoehtoa ku nyrkit. Ja mä en halua ikinä ajaa yhteiskuntaa siihen tilanteeseen.

Sosiaalisessa mediassa vihassa ei katsottu olevan samanlaista välitöntä vaaraa kuten kasvokkaisessa tilanteessa, mutta vihapuhe voi realisoitua fyysisessä elämässä. Haastatteluissa nousi esille, että Oulussa jotkin paikalliset yhteisöt ovat ottaneet turvamiehiä sen jälkeen, kun ulkomaalaistaustaisten alaikäisiin kohdistuneet seksuaalirikokset Oulussa tulivat ilmi vuoden 2018 lopussa. Muualla myös esimerkiksi vaihto-opiskelijat ovat joutuneet olemaan peloissaan. Yksi haastateltava puolestaan kertoi kohdanneensa seksistisiä ja uhkaavia asioita enemmän katukampanjoinnissa kuin sosiaalisessa mediassa.

Vaikka välitön vaara sosiaalisessa mediassa ei ole samanlainen kuin fyysisessä elämässä, mainittiin toisaalta myös, että some-viha vaikuttaa samalla tavalla kuin viha fyysisessä elämässä. Internetissä esitetty vihapuhe loukkaa samalla tavalla kuin kasvotusten. Vihapuheella katsottiin olevan monia henkisiä vaikutuksia ihmisiin, ja sillä mainittiin pyrittävän tekevän toisten elämästä raskaampaa. Haastateltavat arvioivat, että vihapuhe aiheuttaa psyykkistä kärsimystä ja masennusta, kasvattaa itsemurhariskiä, ja ihmiset voivat tappaa itsensä. Viesteillä päästään ihon alle, vihapuheeseen on vaikea turtua ja vihapuhe voi vahingoittaa ihmisiä syvästi. Vihapuhe luo turvattomuuden tunnetta ja pelkoa, ihmiset joutuvat varomaan ja arjessa mietitään alitajuisesti, jos uhkaukset käyvätkin toteen. Vihapuhe voi olla monella tapaa lamauttavaa ja se tekee ihmisistä väsyneempiä. Ihmiset eivät jaksa vaikuttaa poliittisesti yhtä paljon kuin aiemmin, jos kommentit aiheuttavat myrskyn. Vihapuheen setvimiseen voi myös mennä paljon aikaa ja energiaa. Muiden kohtaama vihapuhe vaikuttaa myös samoihin ryhmiin kuuluvien haluun osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vihapuhe siis loitontaa ihmisiä yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta.

Yhteiskuntarauhan järkkymiseen liittyy vihapuheen rakentama yhteisöllisyys ja yhteiskunnassa näkyvät henkiset muurit sekä suomalaisen yhtenäisyyden vaarantuminen. Vihapuheen kuvattiin haastatteluissa muun muassa tarjoavan kuvitteellisen yhteisön, joka on uhattuna. Monimutkaisiin sosiaalisiin ongelmiin ratkaisuna nähdään yksinkertaiset viholliskuvat. Vihapuheella katsottiin saavan kannatusta ”tietyille porukoille”. Vihapuhe mainittiin oikeistopopulismin keinoksi ja sen katsottiin voimaannuttavan äärioikeiston kannattajia. Vihapuhe voi myös olla tapa saada hyväksyntää ja sillä rakennetaan ihmisille identiteettiä. Vihapuheen arveltiin tehoavan tehokkaasti joihinkin ihmisiin, ja joidenkin sanottiin allekirjoittavan totena viestit, joita vihapuheella viestitään ja pitävän vihapuhetta hyväksyttävänä.

Haastatteluissa mainittiinkin, että on nähtävissä paljon vastakkainasettelua, ja ääripäät ovat karanneet kauemmas toisistaan. Ääripäinä mainittiin ääriivasemmisto- ja oikeisto, jotka eivät usko demokratiaan. Vihapuheen ideologiasta mainittiin muun muassa, että se juontaa juurensa Venäjälle ja kommunismiin. Osan suomalaisista katsottiin olevan kaukana toisistaan arvoiltaan ja ajatuksiltaan. Ja vaikka kuilua ei käytännössä olisi, se voi tuntua siltä, kun tehdään erottelua meihin ja teihin. Yksi haastateltava sanoi, että toinen puoli asettaa heidät ideologisesti vastakkain ja koki, että joku on heitä ryhmänä vastassa. Suomalaisista puolueista nimeltä mainittiin Perussuomalaiset, jonka jäseniä esimerkiksi katsottiin syytettävän vihapuheesta aiheesta ja aiheetta.

Sen lisäksi, että vihapuheen katsottiin kasvattavan ääriliikkeiden ja populismin kannatusta sekä yhteiskunnan kahtiajakautumista, se myös heikentää yleistä turvallisuutta ja Suomessa ollutta turvallisuuden ilmapiiriä. ”Oikean” vihapuheen sanottiin aiheuttavan turvattomuutta koko kansalle. Toisaalta myös vihapuheen ylimääräisen esille nostamisen katsottiin tekevän haittaa yhteiskunnalle ja aiheuttavan turhautumista ja hämmennystä. Poliittisen kulttuurin arvioitiin myös voivan revetä. Yksi haastateltava otti esille, kuinka Suomessa on vallinnut konsensushenki ja poliittiset puolueet ovat pystyneet viestimään tietyllä tavalla. Nyt särön yhteiskuntajärjestelmään tuo yksi eduskuntapuolue, joka ruokkii vihapuhetta. Vastaavaa ei ole erään haastateltavan mukaan nähty aiemmin tapahtuneen Suomessa, ja nykyinen suunta aiheuttaa pelkoa.

(--) se ei oo osa suomalaisuutta. Suomalaiset on yleensä ollu, suomalaisten tapa yleensä puhua, jupista hiljaa selän takana, eikä noin suoraan, suoraan, suoraan lähteä ruokkimaan tuota vihaa. Ja kyllä minua pelottaa se, että ko vihapuheelle on annettu sijaa yhteiskunnassamme, että mihin se johtaa, koska se on kasvava ilmiö.

Haastatteluissa nostettiin esille keskustelun merkitys. Keskustelun kautta pitäisi etsiä ymmärrystä, mistä toinen tulee. Pitäisi yrittää ymmärtää toisen maailmankuvaa ja tavoitella yhteiskuntaa, jossa vallitsisi kansanryhmien välinen yhteisymmärrys, eikä halu vihata toinen toistaan.

Taulukko 8. Vihapuhetta kuvaavat teemat.

Luokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> - Vihapuheen monet kohteet - Vihapuhetta tuottavat - Ilmiön näkyminen yhteiskunnassa - Oikeuslaitoksen tasa-arvon kyseenalaistaminen 	Vihapuheen näkyminen eri ihmisryhmille
<ul style="list-style-type: none"> - Vihapuheen määrittelyn vaikeus - Vihapuheeseen puuttumisen keinot 	Ilmiön tavoittamisen hankaluus
<ul style="list-style-type: none"> - Internetin kärjistävä keskustelukulttuuri - Sosiaalinen media vihapuheen kasvualustana - Some-alustat muokkaamassa keskustelua - Keskustelun vääristyminen osallistumisen rajoittamisen kautta 	Rajoittunut yhteiskunnallinen keskustelu
<ul style="list-style-type: none"> - Vihapuheen realisoituminen fyysisessä elämässä - Vihapuheen konkreettiset seuraukset 	Vihapuheen tuleminen kaduille
<ul style="list-style-type: none"> - Vihapuhe yhteisöllisyyden rakentajana - Yhteiskunnan henkiset muurit - Suomalaisen yhtenäisyyden vaarantuminen 	Yhteiskuntarauhan järkkäminen

Tämän tutkimuksen aineistossa vihapuheesta esiin nousseet teemat noudattelevat pitkälti samoja nostoja kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä, mutta aineistosta voi nostaa esille myös joitain aihioita, joita viitekehyksessä ei sivuta.

Aineistossa samoin kuin viitekehyksessä muun muassa pohditaan vihapuheen määrittelyn vaikeutta ja sitä, kuinka haastavaa on vetää rajaa vihapuheen tai muuten vihaisen puheen välille. Vihapuhetta kohtaavien kohdalla aineistossa esille nousevat viitekehyksen tavoin hyvin monet kohteet kuten myös se, että vihapuhetta myös tuottavat monet tahot. Tämän tutkimuksen aineistossa eivät nousseet esille Keipin ym. (2017) mainitsevat, internetissä toimivat viharyhmät, mutta aineistossa pohdittiin muuten hieman laajemmin syitä vihapuheen tuottamiseen kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä. Aineistossa pohdittiin esimerkiksi koulutustaustan merkitystä siihen, kuka vihapuhetta tuottaa. Vihapuhetta tuottavat haastattelujen perusteella vähemmän koulutetut henkilöt korkeasti koulutettujen sijaan. Lisäksi tuotiin esille esimerkiksi osattomuus, syrjäytyminen, pelko ja vihaisuus yhteiskunnalle vihapuheen tuottamisen taustalla.

Toisin kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä, tämän tutkimuksen aineistossa pohditaan myös laajemmin sitä, millä tavalla vihapuhe yhteiskunnassa näyttäytyy: joillekin vihapuhe on arkipäivää, toisten taas voi olla vaikea ymmärtää ilmiön kokoluokkaa. Näin arveltiin olevan esimerkiksi silloin, jos ei kohtaa vihapuhetta. Vihapuheen kokeminen, näkyminen ja toisaalta sen laajuuden ymmärtäminen eivät siis kohtaa kaikkialla yhteiskunnassa, vaan asiasta voi olla hyvinkin eriäviä näkemyksiä. Tämä näkyi aineistossa myös siinä, kuinka ilmiön arveltiin toisaalta olevan laaja

ja toisaalta ylikorostettu. Tähän liittyy myös huomio siitä, ettemme tiedä, kirjoittaako pieni joukko paljon vihaviestejä vai onko vihaviestien taustalla suuri joukko ihmisiä. Lisäksi samaan tematiikkaan liittyy huoli siitä, että vihapuhe on subjektiivinen kokemus. Nämä nostot osoittavat, kuinka hankala vihapuheilmiötä on tavoittaa: kun puhumme vihapuheesta, emme välttämättä edes puhu samasta asiasta. Kuten tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä tulee ilmi, vihapuhe ja sen määrittely voi pitää sisällään monia ulottuvuuksia. Lisäksi kuten aineistossa nousi esille, jos ei ole itse millään tavalla törmännyt vihapuheeseen, voi olla hankalaa ymmärtää koko ilmiötä. Lisäksi toinen voi kokea jonkin ilmaisun vihapuheena ja toinen taas ei. Laajempaa yhteiskunnallista keskustelua koko ilmiöstä voi olla vaikea käydä, jos kaikilla ei ole edes lähelläkään samaa käsitystä siitä, mistä oikeastaan puhutaan.

Sosiaalisen median merkittävä rooli vihapuheen leviämisessä nousee esille niin haastatteluaineistossa kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä. Esimerkiksi Keipi ym. (2017) tuovat esille, kuinka vihapuhe on internetissä voimakkaasti läsnä. Aineistossa tämä tulee esille erityisesti siinä, kun haastateltavat pohtivat keskustelukulttuuria, jota internet ja sosiaalinen media näyttäisi vieneen huonompaan ja epäsovinmaisempaan suuntaan. Internetissä kommentoidessaan ihminen on riittävän etäällä kommentoinnin kohteesta, minkä turvin ihminen voi kommentoida pahemmin, kuin hän ehkä kasvatusten tekisi. Internetin ja sosiaalisen median mahdollistama etäisyys antaa sellaisen turvan, ettei esimerkiksi loukkaavien kommenttien kirjoittamiseen tarvita mahdollisuutta kommentoida nimettömästi, vaan kommentteja voidaan kirjoittaa jopa omalla nimellä ja impulssin pohjalta. Ja kuten aineistossa tulee esille, sosiaalisessa mediassa ”oppii tavoille”, koska siellä näkee vihapuhetta. Vihapuheen ilmenemisestä tulee näin ollen normaaliempaa ja täten hyväksyttävämpää. Aineistossa nostettiin esille myös vastakkainasettelu ja yhteisöllisyys, jota vihapuhe voi sitä tuottavien keskuudessa saada aikaan. Vihapuhe luo yhteisöllisyyttä, kun luodaan viholliskuvia yhteisöä uhkaavista toisista, lisäksi vihapuheella voidaan kerätä kannatusta tietyille ryhmille. Vihapuhe toimii siis yhdistävänä tekijänä.

Myös vihapuheen monet vaikutukset, kuten sen loukkaavuus, hiljentävä vaikutus sekä vaarat nousivat esille aineistossa tutkimuskirjallisuuden luoman viitekehyksen tavoin. Lisäksi, kuten muun muassa Cohen-Almagor (2015) on tuonut esille, myös aineistossa pohdittiin mahdollisuutta, että internetissä ilmenevä vihapuhe voi johtaa konkreettisiin toimiin myös elävässä elämässä, pahimmillaan jopa sotiin. Tämä tuntui aiheuttavan myös pelkoa. Aineistossa pohdittiin vihapuheen vaikutuksia myös laajemmin yhteiskunnallisella tasolla. Vihapuheen kuvailtiin muun muassa heikentävän yleistä turvallisuuden ilmapiiriä ja Suomessa ollutta turvallisuuden ilmapiiriä. Tähän voisi katsoa liittyvän useammat aineistossa pohditut tasot: vihapuhe luo toisaalta pelkoa sitä kokevien keskuudessa;

vihapuhe aiheuttaa laajemminkin pelkoa siitä, että se muuttuu fyysisiksi teoiksi elävässä elämässä; vihapuhe luo useammalla tasolla epävarmuutta siitä, mitä voi sanoa; ihmiset elävät eri todellisuuksissa sen suhteen, millainen käsitys vihapuheen ilmenemisestä on.

Median rooli vihapuheen kohteena tai journalismin rooli vihapuheen torjunnassa ei noussut haastateltavien puheessa lainkaan esille, kuten ei myöskään koulutuksen merkitys, jotka puolestaan tulivat esille tutkimuksen luomassa viitekehyksessä (esim. Foxman & Wolf 2013; Pöyhtäri ym. 2013). Sen sijaan vihapuheen torjumista aineistossa pohdittiin ennen kaikkea lain näkökulmasta ja esille nousi oikeuslaitoksen tasa-arvon kyseenalaistaminen. Tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä pohdittiin laajasti lain merkitystä vihapuheen torjunnassa. Koska Yhdysvalloissa vihapuheen äärimmäisetkin muodot on suojeltu sananvapauden nojalla, lain tulkinnan merkitystä vihapuheen torjunnassa pääosin Yhdysvaltojen näkökulmasta tai lähtökohdista kirjoittavat eivät välttämättä juurikaan tarkastele. Sen sijaan tämän tutkimuksen aineistossa lain tulkinta ja se, miten vihapuhetta poliisitoiminnassa ja oikeuslaitoksessa käsitellään, ja miten siitä rangaistaan, näyttää myös olevan omiaan luomaan hajaannusta ja epäluottamusta. Aineistossa tästä nostettiin yhtenä esimerkkinä kaupunginvaltuutettu Junes Lokan ja toimittaja Johanna Vehkoon välinen oikeudenkäynti¹², johon osittain tuntuu kiteytyvän jopa koko vihapuhekeskustelun ongelmallisuus. Oikeudenkäynti ja Vehkoon saama tuomio on jakanut laajasti mielipiteitä julkisessa keskustelussa ja jakanut samalla ihmisiä joko Lokan tai Vehkoon puolelle. Tämän tutkimuksen aineistossa tulee myös esille lain tulkinnan vaikeus, kun tarkastellaan vihapuhetta. Vihapuhetta ei laissa määritellä, kuten Pöyhtäri ym. (2013) tuovat esille. Sen sijaan asiaa tulkitaan muiden lakiasetusten kautta. Aineiston perusteella ihmiset eivät kuitenkaan yksiselitteisesti näyttäydy tasavertaisina lain edessä, vaan kokemuksen mukaan laki kohtelee ihmisiä eri tavalla. Ihmisten kokemukset poliisin tai oikeuslaitoksen epätasa-arvoisesta kohtelusta ovat omiaan syömään yhteiskunnan yhtenäisyyttä ja lisäämään epävakautta, jota vihapuheilmiö jo itsessään muutenkin aiheuttaa.

4.4 Internet ja some rajojen rikkojana

Viimeisenä haastatteluissa pohdittiin ilmiötä yhdessä ja niiden vaikutusta sekä yhteiskunnallista keskustelua. Tähän liittyvät haastateltavien puheen teemat ovat **sosiaalinen media kaiken**

¹²Oulun käräjäoikeus tuomitsi toimittaja Johanna Vehkoon keuhkokuumeella 2019 sakkotuomioon kunnianloukkaussyytteen, jonka oli nostanut oululainen kaupunginvaltuutettu Junes Lokka. Lokan nostama syyte liittyi Vehkoon Facebook-päivitykseen, jossa hän oli kutsunut Lokkaa muun muassa rasistiksi ja natsipelleksi. Oulun käräjäoikeus katsoi Vehkoon arvostelleen Lokkaa ihmisenä, ei poliitikkona. Vehkoo on arvellut Lokan rikosilmoituksen liittyneen osaksi häirintää, jota Lokka on tehnyt Vehkoota kohtaan tämän toimittajantyön vuoksi. (Pinola & Jäntti 2019.)

mahdollistavana välineenä, internetin sävyttämä poliittinen keskustelu, yhteiskuntarauhan järkkäminen ja ratkaisukeinojen laajat kysymykset. (Taulukko 9)

Sosiaalinen media kaiken mahdollistavana välineenä -teema pitää sisällään ensinnäkin haastatteluissa esiin otettujen ilmiöiden keskinäisen vaikutuksen. Haastateltavat näkivät, että some-kuplilla, valeutisilla ja vihapuheella on keskinäinen yhteys, ne kytkeytyvät vahvasti toisiinsa, ovat osa samaa kokonaisuutta ja ruokkivat toisiaan. Ilmiöiden vaikutusta toisiinsa kuitenkin pohdittiin paikoin hieman eri näkökulmista. Valeutisten arvioitiin laajasti lietsovan vihapuhetta, ja vihapuhetta oikeutetaan valeutisilla. Toisaalta mainittiin myös, että vihapuhe ruokkii valeutisia. Some-kuplissa puolestaan arvioitiin olevan helppo levittää valeutisia, mutta myös lietsoa vihapuhetta. Vihapuheen kohtaamisen arvioitiin voivan saada ihmiset myös hakeutumaan some-kupliin. Some-kupla voi myös tehdä sokeaksi toisille kuplille ja todellisuudelle, jossa ei esimerkiksi ole hyväksyttyä laittaa rasistisia tai väkivaltaisia viestejä. Kuplissa eri asiat voidaan nähdä valeutisina, ja toisaalta valeutiset voi tehdä kuplissa vaikeaksi arvioida, mikä on totta ja mikä ei.

Sosiaalinen media arvioitiin muun muassa tehokkaaksi välineeksi ilmiöille, ja joku esimerkiksi katsoi Facebookin mahdollistaneen pulmia. Esille nousi kuitenkin myös muun muassa se, etteivät ilmiöt ole uusia asioita, eivätkä ne ole irrallisia, sosiaaliseen mediaan liittyviä ilmiöitä vaan monisyisempiä. Kuplat, vihapuhe ja valeutiset liittyivät haastateltavien puheessa muihin yhteiskunnan haitallisiin kehityksiin, ja some-ilmiöiden ja yhteiskunnan muiden ilmiöiden arvioitiin ruokkivan toisiaan. Sosiaalinen media ylipäättään näyttäytyi välineenä, jossa on potentiaalia sekä hyvään että pahaan. Osa haastateltavista koki sosiaalisen median enemmän huonona. Sosiaalista mediaa kohtaan koettiin esimerkiksi tarvetta olla varuillaan. Esimerkiksi äärioikeistolaisten huomautettiin kokoontuvan yhteen sosiaalisessa mediassa, ja islamististen terroristien puolestaan tekevän rekrytointia internetissä. Lisäksi mainittiin, että mitä enemmän asiat ovat internetissä, sitä vaarallisempaa se voi olla. Esille nousi myös näkökulma siitä, että sosiaalinen media on hyvä renki, johon pitää osata suhtautua kriittisesti.

Ja jos aatellaan nyt vaikka, ihan vaikka viimestä vuotta, nii se määrä mitä esimerkiksi minä oisin saanu näkyvyyttä sanomalehdillä ja tuolla heilumassa pitkin kyliä, niin ei oo mitenkään verrattavissa siihen, minkälaisen näkyvyyden saa sosiaalisessa mediassa. Et kyllä mä nään, et se on mahollisuus, mutta sitä pitäs vaan ihmisten osata käyttää oikein.

Valtaosin sosiaalinen media nähtiin mahdollisuutena. Sen kautta katsottiin voivan muun muassa voimaannuttaa ja lietsoa hyvää sekä levittää hyviä ja uusia ajatuksia. Sosiaalisen median katsottiin myös esimerkiksi helpottavan ihmisten arkea, luovan helpommin yhteyden päättäjien ja kansalaisten välille ja innostavan nuoria osallistumaan vaikuttamiseen. Sosiaalisessa mediassa esimerkiksi

päivittäinen yhteydenpito on helpompaa ja se tuo yhteydenpitoon uusia muotoja. Sosiaalinen media myös tarjoaa mahdollisuuden kohdata erilaisia ihmisiä, jos antaa itsensä kohdata heitä. Lisäksi sosiaalisessa mediassa voi kokea, että on mukana asioissa, vaikka ei olisikaan fyysisesti läsnä.

Internetin sävyttämä poliittinen keskustelu pitää sisällään keskustelukulttuurin ja yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun, jonka katsottiin haastatteluissa siirtyneen pääosin sosiaaliseen mediaan. Sosiaalisella medialla katsottiin olevan iso rooli yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa, ja internetpohjaisten keskusteluareenoiden arvioitiin olevan jatkossakin poliittisten keskustelun pääasiallisia areenoita. Sosiaalinen media on myös keskusteluareena, johon kaikki sosiaalista mediaa käyttävät voivat osallistua. Keskustelun katsottiin nyt keskittyneen muutaman ison toimijan alustalle ja pohdittiin, pirstaloituvatko toimijat vai jatkuuko tilanne yhtä keskittyneenä. Nykyisen keskustelukulttuurin ja nykyisten keskustelualustojen katsottiin nostavan esille erilaisia yhteiskunnallisia toimijoita ja poliitikkoja verrattuna aiempaan. Lisäksi nostettiin esille, kuinka poliittista keskustelua käydään sosiaalisessa mediassa ja kommentoidaan muualla kuten tiedostusvälineissä. Media nostaa uutisiin esimerkiksi poliitikkojen kommentteja Twitteristä. Sen sijaan kansalaisjournalismista sosiaalisessa mediassa kuvattiin tulleen laitonta keväällä 2019, jolloin EU päätti uuden tekijänoikeusdirektiivin artikloista 11 ja 13. Asetuksilla haluttiin arvion mukaan tehdä kansalaisjournalismi liki mahdottomaksi.

Haastateltavat pohtivat laajasti keskustelukulttuuria, joka näyttää koventuneen ja kapeutuneen. Some-kuplien, valeutisten ja vihapuheen arvioitiin esimerkiksi muokanneen suomalaisten keskustelukulttuuria radikaalimpaan suuntaan sekä muuttaneen sitä, mikä on hyväksyttyä ja normaalia. Ilmiöt ovat tuoneet keskusteluun piirteen, että voi hyökätä tai tuoda asioita esille ilman faktaa. Ilmiöt mahdollistavat mielipiteiden ilmaisun tavalla, jolla ei puhuisi kasvotusten sekä ihmisille ja paikoissa, joissa ei muuten puhuisi. Ihmisten älykkyyden ei katsottu hävinneen, mutta fiksutkin ihmiset voivat olla radikaaleja sosiaalisessa mediassa. Keskustelukulttuurissa myös katsottiin olevan pyrkimys nolata toinen. Lisäksi asioista ei pystytty keskustelemaan asioina, koska oma persoona tulee keskusteluun, jolloin asioista tulee henkilökohtaista loukkausta. Keskusteluissa ei välttämättä päästä johtopäätökseen ja asiat jäävät edistämättä, kun kaikesta ei voi puhua, eikä saa olla kriittinen ilman, että vastaan tulee negatiivisuutta. Keskustelukulttuuri köyhtyy, kun kaikesta ei voi puhua ilman, että ”tulee tappouhkaus”.

Mulla oli yks kaveri, jonka kans ei olla enää tekemisissä, joka harmittaa, koska hän oli tosi mukava ja, ja oli paljon yhteistäki. (--) Mutta lopulta se koko ystävyys oli vaan mahdotonta, koska en mä ees yrittäny oikein tuputtaa mitään omaa mielipidettäni, mutta aina jos vaan keskusteltiin mistään poliittisesti asiasta nin sillä, heti se suuttu vaan aivan järjettömästi, aivan nollasta sataan vaan. Se jotenki oli lyöny itensä

lukkoon henkisesti, että se ei pysty ees käsittelemään niitä kysymyksiä tai haastamaan itteensä. Ja se oli tosi surullista. Mutta se oli tietynlaisen kuplautumisen syytä ihan selvästi.

Ilmiöiden sanottiin myös tekevän julkisen keskustelun käymisestä muun muassa vaikeampaa ja epämiellyttävämpää sekä vievän tilaa muulta keskustelulta. Ne voivat myös määrittää, mistä ja mihin sävyyn keskustellaan. Ilmiöiden ja niihin liittyvien käsitteiden sanottiin myös herättävän paljon tunteita. Yhteiskunnallinen ilmapiiri voi myös työntää luotaan ihmisiä, jotka sitten osallistuvat vähemmän tai eivät ollenkaan. Esimerkiksi vihapuhe voi estää arkoja ja ujoja osallistumasta keskusteluun, toisaalta sanottiin, että kaikkien pitäisi pystyä sanomaan ajatuksensa ja mielipiteensä vihapuheesta huolimatta. Kuplautuminen puolestaan voi tehdä keskustelun käymisestä vastapuolen kanssa vaivalloista, ja kyky käydä keskustelua surkastuu, kun ihminen radikalisoituu omissa ajatuksissaan. Myös kasvokkaisissa keskustelutilanteissa oli huomattu haasteita. Sosiaalisessa mediassa katsottiin myös olevan mahdollista käydä muun muassa korrektia, älyllistä ja rikasta keskustelua, ja ihmisten arvioitiin olevan valmiimpia käymään yhteiskunnallista keskustelua, koska kynnyks on matala. Valtaosan järjestötoimijoista ja poliitikoista katsottiin myös pitävän kiinni ”kirjoittamattomista pelisäännöistä”. Kun pelisäännöistä aletaan lipsua, se lopettaa rakentavan ja järkevän yhteiskunnallisen keskustelun. Ihmisiä pitäisikin saattaa yhteen ja keskustella rauhanomaisesti ilman vihaa ja kärjistämistä.

Et kyllä se myös normalisoi asioita, että joku mikä on, vihapuheessa toistuu paljon tai valeuutisissa toistuu paljon, ni jossain kohtaa se voi, tai eksyykin sitte vaikka puoluejohtajien puheisiin tai presidentin puheisiin, tai käsitteet silleen salonkikelpoistuu.

Keskusteluun liittyy haasteena myös termien määrittely, joka korostuu erityisesti valeuutisista ja vihapuheesta puhuttaessa. Esimerkiksi vihapuheesta mainittiin, että sen määrittely riippuu siitä, keneltä kysytään ja millä puolella on. Suuri osa ihmisistä määrittelee vastustajan puheen vihapuheeksi. Median käyttämän vihapuhe-termin mainittiin lietsovan vastakkainasettelua. Valeuutiset-termin käytön puolestaan arvioitiin muun muassa vievän uskottavuutta uutisointi-instituutiolta ja faktoilta. Fake news -termillä mainittiin alun perin pyrittäneen hiljentämään vastapuolta. Fake news -termiä myös sanottiin käytettävän keskustelussa silloin, kun ollaan häviämässä keskustelu, eikä ole enää muuta sanottavaa.

Yhteiskuntarauhan järkkyminen näkyy esimerkiksi siinä, miten ihmiset ovat jakautuneet. Myös ilmiöitä yhdessä pohdittaessa esille nousivat poliittiset jakolinjat ja sosiaalisen median alustojen osallistuminen poliittiseen kädenvääntöön. Myös mediasta mainittiin, ettei se ole tasapuolinen, ja Euroopan Unionia kuvattiin ”epädemokraattiseksi liittovaltioksi”. Lisäksi esille nousi se, että eri

ikäiset käyttävät erilaisia sosiaalisen median alustoja. Tämä aiheuttaa eri sukupolvien kohtaamisongelman, eikä näin ollen luo mahdollisuuksia sukupolvien väliselle dialogille. Ilmiöt näyttäisivät myös lisäävän epävakautta. Ne esimerkiksi tekevät ihmisistä varovaisempia. Esimerkiksi valeuutisilla ja vihapuheella sanottiin aiheutettavan sekasortoa ja vaikeuttavan perinteisten toimijoiden toimia. Vihapuhe aiheuttaa pelkoa muiden suuttumisesta ja paikkaansa pitämättömien asioiden levittämisestä. Vihapuheella aiheutetaan myös muun muassa ristiriitoja ihmisten välille. Ihmiset voivat olla myös niin vihaisia, että vihapuhuvat tietämättäänkin. Vihapuhe koettiin ongelmallisena ja riskinä myös Euroopassa ja maailmanlaajuisesti. Some-kuplien mainittiin olevan vaarallisia etenkin itselle, joskin pienessä määrin ne tekevät hyvää. Ilmiöiden katsottiin myös vaikuttavan siihen, minkä pohjalta ihmiset äänestävät sekä rajaavan joukkoa, joka tekee päätöksiä. Nuorten syrjäytymisen ja toivottomuuden tunteen puolestaan pohdittiin ajavan nuoret ääriliikkeisiin ja kannattamaan populismia.

Ilmiöissä näyttäytyy myös uhkakuvat siitä, että ne voivat realisoitua fyysisessä elämässä. Vihapuhe nähtiin uhkana esimerkiksi siksi, että se on näkynyt terroriteoissa. Esimerkiksi äärioikeistolaisten terroristien kuvattiin inspiroituneen internetissä levinneestä vihapuheesta. Vastakkainasettelun ja vihanlietsonnan sanottiin pahimmillaan voivan kärjistyä siihen, että ihmiset ajautuvat erilleen ja syttyy sotia. Tilanteen voitiin nähdä kärjistyvän siihen, mitä Suomessa oli sisällissodan aikaan. Keskustelu voi myös antaa sytykkeen käydä käsiksi ihmiseen.

(--) nämä kolme teemaa ovat myös ehkä rikkoneet tiettyjä rajoja, että ihmisten ja poliitikkojen, varsinkin poliitikkojen koskemattomuuteen on alettu kajota. Että sellanen hallitsematon viha ja raivo myös saatetaan, siitä on viitteitä, että se saatetaan purkaa myös ihminen, ko ihminen kohtaa ihmisen. Ja ei sitä tiä, vaikka joku päivä Suomessa taas yksinkertaisesti tapetaan joku poliitikko.

Yksittäisinä ilmiöiden arveltiin voivan olla vähemmän harmillisia, mutta yhdessä ne ovat vakava yhteiskunnallinen uhka, joka voi välillä uinua ja leimahtaa taas uudestaan isoksi voimaksi.

Et kyllä se tavallaan näkyy tollasii omast yhteiskunnallisest näkökulmast tosi merkittävii, vaarallisii asioita. Mut, mut sit en mä jotenki haluis sanoo, että se on jotenki pelkästään uhka tai jotenki. Se on ehkä monisyisempi ilmiö et, ja sit nääkään ei oo ihan uusia asioita että, et joku Hitler nous valtaan ilman Facebookia, ja, ja et kyl ihmiset kykenee tekemään hirveyksiä muutenki.

Ratkaisukeinojen laajat kysymykset pitää sisällään niin ylätason ratkaisujen etsimisen kuin yksilön toiminnan merkityksen sekä haasteet, joita ilmiöiden rajoittamiseen liittyy. Esille nousi esimerkiksi toive toimenpiteistä, joilla ehkäistä vihapuhetta sekä toive selkeämmistä ja kovemmista rangaistuksista vihapuheelle. Sananvapaudesta kuitenkin mainitaan, että sen vuoksi rajoituksia on hankala asettaa, eikä sananvapauteen ja oman mielipiteen ilmaisun vapauteen ole puuttumista.

Toisaalta mainitaan, ettei vihapuhe saisi olla vapaan keskusteluilmapiirin puitteissa hyväksyttävää ja toisaalta, ettei vihan kirjallista ilmaisua pidä kieltää, koska silloin vihalta ei voi suojautua. Ilmiöistä myös arvioitiin, että niihin on puututtu riittämättömällä tavalla, ja että nyt on myöhäistä rajoittaa ja saada asioita hallintaan. Haastattelujen mukaan pitäisi miettiä, miten kääntää yhteiskunnallista kulttuuria toiseen suuntaan. Muutoksen mainitaan lähtevän koulutuksesta ja kasvatuksesta. Myös yhteiskunnan eheyttämiseen tarvittaisiin toimenpiteitä, ja puhutaan myös koulutus- ja työllisyys-satsauksista.

Mut ehkä siinäki pitäis kuitenkin pitää kaikki kansalaiset jotenki mukana. Et ku eihän kaikilla oo varaa mihinkään hienoiimpiin, no just läppäreihin tai älykännyköihin, tai joltain puuttuu ylipäätään taidot käyttää sosiaalista mediaa. Ni ehkä se että, et miten oikeesti pystytään varmistaa myös se, et jokaselle on sitte riittävästi apua ja tukea käyttää sosiaalista mediaa.

Haastatteluissa nousi esille toivomus, että keinoja tilanteen parantamiseksi olisi mietitty korkeammalla tasolla. Kuitenkin yksilön toiminnalla katsotaan olevan erityisesti merkitystä. Yksilön katsotaan olevan vastuussa siitä, mitä hän kommentoi ja tekee. Osan ihmisistä arveltiin olevan helpommin vietävissä ja alttiimpia vaikutuksille, valeutisten varjolla voidaan olla uskomatta omaan agendaan sopimattomia tieteellisiä julkaisuja ja asiallinen kritiikki voidaan kokea vihapuheena. Sosiaalisessa mediassa pitäisi kuitenkin muistaa reilut pelisäännöt, suhtautua kaikkea kohtaan kriittisesti ja nähdä asioiden toinen puoli, perehtyä lehtien poliittisiin suuntauksiin, välttää kuplautumista ja muistaa poistua kuplasta sekä tutustua vastapuolen argumentteihin. Kuplat eivät saisi mennä niin läpinäkymättömiksi, ettei niistä näe ulos. Lisäksi mainitaan muun muassa siitä, kuinka ihminen ei ole sosiaalisessa mediassa yhtä yhteistyökykyinen kuin kasvotusten, ja katsottiin, että joillekin ihmisille sosiaalinen media on lähtökohtaisestikin huono vaihtoehto, josta ainakin välillä kannattaisi pitää taukoa. Ihminen tarvitsee myös kasvotusten olemista ja elävän elämän sosiaalisuutta.

Taulukko 9. Ilmiöitä yhdessä kuvaavat teemat.

Luokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> - Ilmiöiden keskinäinen vaikutus - Some kasvualustana ilmiöille - Hyvän ja pahan vetovoima sosiaalisessa mediassa 	Sosiaalinen media kaiken mahdollistavana välineenä
<ul style="list-style-type: none"> - Poliittisen keskustelun juurtuminen nettiin - Keskustelukulttuurin koventuminen ja kapeutuminen - Termien määrittelyn merkitys 	Internetin sävyttämä poliittinen keskustelu
<ul style="list-style-type: none"> - Yhteiskuntaa jakavat linjat - Epävakauden lisääntyminen - Uhka ilmiöiden realisoitumisesta fyysisessä elämässä 	Yhteiskuntarauhan järkkäminen
<ul style="list-style-type: none"> - Ilmiöiden rajoittamisen haasteet - Ylätason ratkaisujen etsiminen - Yksilön toiminnan merkitys 	Ratkaisukeinojen laajat kysymykset

4.5 Yhteiskunta jatkuvan epävarmuuden kourissa

Sosiaalisen median kuplien ja kaikukammioiden, valeutisten ja disinformaation sekä vihapuheen yläluokat yhdistettynä muodostavat seuraavanlaiset ylemmät luokat: **jatkuva epävarmuuden tila, vihan fyysinen uhka, valeutisten arkipäiväisyys, ryhmiin jakautuminen, ilmiön tunnistamattomuus, vaillainainen yhteiskunnallinen keskustelu, yksilön taitojen merkitys ja sosiaalinen media välineenä.** (Taulukko 10)

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot, valeutiset ja disinformaatio sekä vihapuhe luovat yhteiskuntaan jatkuvan epävarmuuden tilan, jossa kuplat lisäävät epävakautta, valeutiset heikentävät luottamuksen ilmapiiriä ja vihapuhe järkyttää yhteiskuntarauhaa. Haastattelujen perusteella vihapuhe näyttäisi luovan ympärilleen pelkoa siitä, että se muuttuu fyysiseksi elävän elämän todellisuudeksi. Pahimpina pelkoina tästä näyttäytyivät aineistossa esimerkiksi sodat tai jopa poliitikkojen surmaamisen mahdollisuus. Valeutisista puolestaan syntyy kuva, jossa valeutiset ovat läsnä jatkuvasti ja ovat siten osa viestintäympäristön arkea. Tämän kuvan perusteella eläisimme ympäristössä, jossa emme voi koskaan oikein täysin luottaa tai olla varmoja siitä, mikä on totta tai kuka puhuu tai kertoo oikeita faktoja. Ihmiset näyttäisivät haastateltavien puheen perusteella myös jakautuvan erilaisiin ryhmiin. Ryhmytyminen sinällään ei välttämättä ole lähtökohtaisesti huono asia. Kuten jo aiemmin sosiaalisen median kuplia käsitelleessä alaluvussa kirjoitin, ryhmytyminen on jotain, mitä sosiaalinen ihminen tarvitsee. Ihminen tarvitsee ympärilleen muita ihmisiä, joiden kanssa hän kokee yhteenkuuluvuutta. Ongelmaksi tämä muodostuu silloin, kun

yksilöt ja ryhmät eivät kohtaa enää muita ja muunlaisia ihmisiä ja ryhmiä. Kuten se, että ihmiset jakautuvat ryhmiin esimerkiksi sen perusteella, miten he käsittävät vihapuheen ja sen ilmenemisen yhteiskunnassa, ei luo pohjaa yhteisymmärrykselle, elleivät ihmiset ole valmiita keskustelemaan, jakamaan omia kokemuksiaan ja kuuntelemaan toisia ja sitä kautta aidosti hakemaan ratkaisua. Vihapuhe tämän tutkimuksen ja haastateltavien pohdinnan perusteella näyttäytyykin ilmiöltä, joka on tunnistamaton. Se tarkoittaa tässä juurikin sitä, että ihmiset käsittävät vihapuheen ja tähän liittyvän ilmiön eri tavoilla. Vihapuhe kärsii jonkinasteisesta määritelmällisyyden puutteesta. Se tarkoittaa eri ihmisille eri asioita ja ihmisillä on erilaisia käsityksiä siitä, miten vihapuhe yhteiskunnassa ilmenee tai mitä se on. Meillä ei näyttäisi olevan yhteisesti jaettua kokemusta ja ymmärrystä esimerkiksi siitä, miten vihapuhe koetaan, keneen tai mihin se kohdistuu, ketkä siitä kärsivät ja millaisia vaikutuksia sillä on. Terminä vihapuhetta näyttäisi voitavan käyttää miten ihminen kokee milloinkin tarpeelliseksi. Sosiaalisen median kuplat olivat kolmesta ilmiöstä ainoa, jonka määrittely näyttäytyi haastateltavien puheessa jokseenkin yhtenäiseltä. Sen sijaan valeutisten ja varsinkin vihapuheen määrittely näyttäytyi tässä tutkimuksessa ongelmalliselta.

Määritelmällisyyden puute ja ihmisten erilaiset kokemukset ja ajatukset siitä, miten esimerkiksi valeutiset tai vihapuhe määritellään ei ole omiaan parantamaan yhteiskunnallista keskustelua, joka tämän tutkimuksen perusteella näyttääkin vaillinaiselta. Tässä tutkimuksessa vaillinainen yhteiskunnallinen keskustelu viittaa erityisesti juuri vihapuheen aiheuttamaan rajoittuneeseen keskusteluun. Haastattelujen perusteella ihmiset voivat esimerkiksi sensuroida itseään joko siksi, että pelkäävät vihapuhetta tai siksi, että pelkäävät joutuvansa syytetyksi vihapuheesta. Yhteiskunnallisesta keskustelusta tulee siksi vaillinaista ja keskusteluun jäävät jäljelle vain muutamat äänet tai aiheet, jolloin kaikki näkökulmat eivät välttämättä enää tule huomioituksi. Yhteiskunnallista keskustelua voi haastattelujen perusteella rajoittaa lisäksi se, että ihmiset ajautuvat ryhmiin – kupliin – eivätkä keskustele keskenään. Toisaalta tässä tutkimuksessa piirtyvän kuvan mukaan valeutisten värittämässä arkisessa viestintäympäristössä voimme jakaa asioista erilaisen todellisuuden, jolloin emme edes keskustele samoista asioista samojen faktojen pohjalta.

Sosiaalinen media näyttäytyy tässä tutkimuksessa ennen kaikkea välineenä, joka tarjoaa alustan keskustelluille ilmiöille kasvaa ja levitä. Sosiaalinen media ei tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi kuitenkaan olevan varsinainen (pää)syy sille, miksi nämä kolme ilmiötä ovat olemassa. Sen sijaan esimerkiksi valeutisten ja vihapuheen juurisyyt näyttäisivät ulottuvan muualle. Esimerkiksi vihapuheen taustalla voi aineiston mukaan olla esimerkiksi syrjäytymistä tai osattomuutta. Aineistossa myös tuotiin esille, etteivät ilmiöt ole irrallisia ilmiöitä vaan kytkeytyvät muihin haitallisiin yhteiskunnan kehityksiin. Sosiaalinen media näyttäisi kyllä tarjonneen mahdollisuuden

kasvattaa näiden ilmiöiden yleisyyttä huomattavasti ja tarjonneen mahdollisuuden löytää esimerkiksi yhteisöjä, joissa voi lietsoa negatiivisia ilmiöitä. Sosiaalinen media on toki myös antanut mahdollisuuden kenelle tahansa julkaista mitä tahansa, mikä eroaa aiemmasta, perinteisen median hallitsemasta julkaisu ympäristöstä. Sosiaalinen media on tarjonnut mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin myös niille, jotka eivät välttämättä aiemmin ole julkisuudessa saaneet ääntään kuuluviin. Toisaalta sosiaalisen median poistaminen ei välttämättä poista esimerkiksi vihan juurisyitä: jos ihminen syrjäytyy tai kokee osattomuutta ja on sen takia vihainen yhteiskunnalle, ei ongelma välttämättä poistu sosiaalisen median poistamisella. Sosiaalisen median rajoittaminen voi kylläkin rajoittaa mahdollisuuksia ilmaista tätä vihaa. Toki toisaalta on myös huomioitava, että sosiaalisessa mediassa ilmenevä viha voi ruokkia vihaa entisestään. Tämän tutkimuksen mukaan yksilöllä ja yksilön taidoilla näyttäisi olevan erityinen merkitys. On yksilön itsensä vastuulla pitää huoli siitä, ettei hän ajaudu muut mielipiteet pois sulkevaan umpioon. Ihmisen tulisi haastattelujen mukaan myös suhtautua kaikkeen tietoon kriittisesti, tarkastaa tietoa ja katsoa ylipäätään, mistä tietoja etsii. Ihminen on myös vastuussa siitä, mitä hän esimerkiksi sosiaalisessa mediassa julkaisee. Näin ollen haastattelujen perusteella yksilö pystyy siis omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, miten nämä ilmiöt leviävät ja vaikuttavat yhteiskunnassa.

Taulukko 10. Some-kuplien, valeuutisten ja vihapuheen yläluokat yhdistettynä ylemmiksi luokiksi. Vasemmassa sarakkeessa kunkin yläluokan perässä on sulkuihin merkittynä, mihin kolmesta teemasta se kuuluu.

Yläluokka	Ylempi luokka
- Epävakauden lisääntyminen (some-kuplat) - Luottamuksen ilmapiirin heikkeneminen (valeuutiset) - Yhteiskuntarauhan järkkäminen (vihapuhe)	Jatkuva epävarmuuden tila
- Vihapuheen tuleminen kaduille (vihapuhe)	Vihan fyysinen uhka
- Valeuutiset arjen normina (valeuutiset) - Valeuutisten leviämisen monet muodot (valeuutiset)	Valeuutisten arkipäiväisyys
- Ryhmäidentiteetin syntyminen (some-kuplat) - Vihapuheen näkyminen eri ihmisryhmille (vihapuhe)	Ryhmiiin jakautuminen
- Ilmiön tavoittamisen hankaluus (vihapuhe)	Ilmiön tunnistamattomuus
- Rajoittunut yhteiskunnallinen keskustelu (vihapuhe)	Vaiillinainen yhteiskunnallinen keskustelu
- Sosiaalinen media haastamassa yksilöä (some-kuplat) - Kriittisen ajattelun valmiudet (valeuutiset)	Yksilön taitojen merkitys
- Sosiaalinen media vanhan ilmiön uusi alusta (valeuutiset)	Sosiaalinen media välineenä

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on kuvata sitä, mikä on sosiaalisen median rooli demokratian toiminnassa. Tätä olen selvittänyt tarkastelemalla tarkemmin kolmea ilmiötä: sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita, valeuutisia ja disinformaatiota sekä vihapuhetta. Nämä ilmiöt olen valinnut tarkastelun kohteeksi siksi, että ne havainnollistavat ja jäsentävät olennaisesti sitä keskustelua, jota sosiaalisen median vaikutuksista demokratioihin on viime vuosina käyty. Demokratiat eri puolilla maailmaa ovat ajautuneet kriisiin, ja syyllisenä siihen monet ovat nähneet uuden viestintäteknologian, jota sosiaalinen media edustaa. Sittemmin esille ovat nousseet tätä käsitystä haastavat näkökulmat, joissa teknologian rooli demokratian kriisissä ja demokratiaa uhkaavissa vaaroissa on kyseenalaistettu. Kysymystä teknologian roolista on alettu tarkastella toisesta näkökulmasta. Uudesta teknologiasta on siis tullut demokratian kriisistä käytävän keskustelun kiistakapula: toiset näkevät sosiaalisen median syyllisenä demokratian kriisiin, toisten mielestä teknologia ei selitä koko kuvaa, eikä teknologia yksin aiheuta kriisejä demokratioissa.

Tässä pro gradu -tutkielmassa vastausta sosiaalisen median rooliin demokratian toiminnassa on haettu ennen kaikkea toimijoiden tasolta. Tämän tutkimuksen kirjallisuuden luomassa viitekehyksessä loin katsauksen siihen ajankohtaiseen keskusteluun, jota kolmesta tarkastellusta ilmiöstä sekä sosiaalisen median ja demokratian suhteesta laajemmin on käyty. Omassa tutkimuksessani olen puolestani hakenut vastausta sosiaalisen median rooliin demokratian toiminnassa toimijoiden tasolta haastatteleamalla poliittisesti aktiivisia nuoria. He ovat aktiivisia toimijoita, joiden kautta sosiaalisen median roolia on mahdollista tarkastella teoreettisen tarkastelun sijaan lähemmin käytännön toimijuuden tasolla.

Olen ensin selvittänyt, miten nämä poliittisesti aktiiviset nuoret sanoittavat ja kuvaavat kolmea tarkasteltua ilmiötä sekä kuvailevat sosiaalisen median vaikutusta ja merkitystä näissä ilmiöissä. Tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa summaan edellisessä luvussa esittelemäni tutkimustulokset. Toisessa alaluvussa puolestaan tarkastelen sosiaalisen median roolia demokratian toiminnassa deliberatiivisen demokratian näkökulmasta. Sen sijaan, että sukeltaisin syvälle deliberatiivisen demokratiateorian pitkäkhkoon historiaan ja sen eri koulukuntiin¹³, luon ennemminkin tiiviin ja

¹³ Kuten esimerkiksi Maia ja Gutmann ja Thompson tuovat esille, deliberatiivisen demokratian teorioissa on erilaisia traditioita, ja deliberatiivisen demokratian kannattajat ovat erimielisiä monista deliberatiivisen demokratian piirteistä. Yhteistä kaikille kuitenkin on Maian mukaan näkemys muun muassa siitä, että julkinen harkinta edistää demokratiaa. (Maia 2012, 13-14; Gutmann ja Thompson 2004, 189.) Deliberatiivinen demokratiateoria on myös kirjoittanut kritiikkiä ja vaihtoehtoisia demokratiamalleja. Yksi tällainen on agonistinen demokratia, jonka Chantal Mouffe kehitti Petmanin (2010) mukaan erityisesti deliberatiivista, mutta myös aggregatiivista demokratiakäsitystä kritisoiden. Petmanin mukaan Mouffe on agonistisessa demokratiassa hahmotellut ”idea, joka pyrkii muokkaamaan poliittisista vihollisista toisiaan kunnioittavia vastustajia demokratiassa, jota ristiriidat väijäämättä luonnehtivat”. (Petman 2010, 295, 308.)

yleistajuisen katsauksen tämän tutkimuksen kannalta oleellisiksi arvioimistani deliberatiivisen demokratian yleisistä piirteistä. Viimeisessä alaluvussa puolestaan pohdin, miten tämän tutkimuksen tulokset suhteutuvat demokratian ja sosiaalisen median suhteesta käytyyn laajempaan keskusteluun ja tutkimukseen.

5.1 Sosiaalinen media – käyttöliittymä ilman käyttöohjeita

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena olleista teemoista – sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot, valeutiset ja disinformaatio sekä vihapuhe – piirtyy kuva ilmiönä, jotka eivät ole sinällään uusia asioita, mutta joiden kasvun ja leviämisen nykyisiin mittasuhteisiin sosiaalinen media on mahdollistanut.

Erityisesti sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot näyttäytyivät ilmiönä, joka ei sinällään ole uusi tai mitenkään poikkeuksellinen. Myös sosiaalisen median ja internetin ulkopuolella ihmiset viettävät aikaa saman mielisten ihmisten kanssa. On siis luontevaa, että myös sosiaalisessa mediassa ihminen seuraa muita samalla tavalla ajattelevia. Parhaimmillaan ”kuplautuminen” tarjoaakin yksilölle hänen tarvitsemaansa yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tämä voi kuitenkin toimia myös toiseen suuntaan ja vahvistaa äärimmäisiä mielipiteitä. Haastateltavat kuvasivat tapahtumia, kuten eduskuntavaalien 2019 aikaan nähtyjä väkivaltaisuuksia, merkkeinä ja seurauksena liian pitkälle menneestä kuplautumisesta. Tärkeintä olisikin haastattelujen mukaan se, että jokainen pyrki rikkomään omaa kuplaansa ja antaisi luvan haastaa itseään kuulemalla myös muita ja vastakkaista mieltä olevia ihmisiä ja näkökulmia.

Valeutisista ja disinformaatiosta puolestaan piirtyy tässä tutkimuksessa haastateltavien kuvailujen pohjalta kuva, jossa valeutiset ovat läsnä jatkuvasti. Valeutiset ovat ikään kuin arjen uusi normaali. Sosiaalinen media on ollut mahdollistamassa ilmiön leviämistä, mutta varsinaiset valeutisten ja disinformaation lähteet arvioitiin haastatteluissa ulottuvan kuitenkin muualle kuten erilaisiin medioihin ja tiedostuvälineisiin. Varsinaiset uutiset, sekä totuudelliset että valheelliset, tehdään muualla kuin sosiaalisessa mediassa, mutta niitä kyllä jaetaan sosiaalisessa mediassa. Varsinkin tiedotusvälineiden rooli korostui haastatteluissa. Esille nousivat vaihtoehtomediat, mutta myös perinteinen media. Perinteistä mediaa kritisoitiin muun muassa klikkiotsikoista sekä siitä, etteivät korjaukset saa riittävää näkyvyyttä. Lisäksi esimerkiksi mainittiin, että perinteinen media luo jutuillaan valheellista kuvaa. Valheen ja totuuden raja näyttäytyykin tämän tutkimuksen perusteella epätarkalta ja epäselvältä, mikä tekee vaikeaksi erottaa, milloin olemme tekemisessä totuudellisen ja

Mouffen agonistinen demokratia olisi voinut antaa toisenlaisen mielenkiintoisen tulkintakehyksen tämän tutkimuksen tuloksille.

milloin valheellisen tiedon kanssa. Ihmisten medialukutaidot ja kyvyn erottaa valheelliset uutiset paikkansa pitävistä uutisista haastateltavat arvioivat pääosin heikoksi.

Myös vihapuheen kohdalla tuli ilmi määritelmällisyyden vaikeus. Ilmiötä on vaikea tunnistaa, koska meillä ei ole yhteistä käsitystä sen ilmenemisestä, kuten keneen se kohdistuu, kuinka suuri ilmiö on tai mitä vihapuhe ylipäättään on. Haastateltavien arvioiden perusteella vihapuhetta kuitenkin näyttäisivät kohtaavan hyvin monet erilaiset ryhmät yhteiskunnassa. Vihapuheen tuottamisen taustalla puolestaan arvioitiin olevan esimerkiksi alhaisempi koulutustaso, syrjäytymistä tai osattomuuden kokemusta. Juurisyyt vihapuheen tuottamiseen löytyvät siis ennemminkin yhteiskunnan oloista kuin sosiaalisesta mediasta. Vihapuheen – sekä itse ilmiön että toisaalta myös sen ylikorostamisen – arvioitiin vaarantavan Suomessa olleen turvallisuuden ilmapiirin. Vihapuheen pelättiin normalisoivan käsitteitä ja siirtyvän esimerkiksi poliitikkojen puheisiin. Se myös näyttäisi haastattelujen perusteella rajoittavan yhteiskunnallista keskustelua, kun ihmiset sensuroivat itseään joko vihapuheen pelossa tai pelätessään joutuvansa syytetyksi vihapuheen tuottamisesta. Vihapuheessa piilee haastattelujen perusteella myös uhka, että se realisoituu fyysisen elämän teoiksi, mikä äärimmilleen vietyinä voi tarkoittaa jopa sotaa.

Sosiaalisen median kuplien ja kaikukammioiden, valeutisten ja disinformaation sekä vihapuheen arveltiin myös muun muassa aiheuttavan epävakautta, heikentävän luottamuksen ilmapiiriä ja järkyttävän yhteiskuntarauhaa sekä tekevän yhteiskunnallisesta keskustelusta vaillinaista. Itsesensuurin vuoksi uhkana näyttää haastattelujen perusteella olevan, että yhteiskunnallisesta keskustelusta jää puuttumaan ääniä. Äänensä kuuluviin saa vain rajattu joukko ihmisiä, eivätkä kaikki äänet tule siis huomioiduksi. Epävakaus yhteiskunnassa voi päästä kasvamaan, jos kuplat eivät kohtaa toisiaan ja kuule erilaisia mielipiteitä, kun taas valeutiset puolestaan haittaavat laajemmin tämän tutkimuksen mukaan sitä, mihin tai keneen yhteiskunnassa voi luottaa. Lisäksi vihapuheen puolestaan arvioidaan uhkaavan yhteiskuntaa muun muassa sen vuoksi, että joudutaan pelkäämään, muuttuuko puhe teoiksi. Haastateltavien käsityksen mukaan kolmella tarkastellulla ilmiöllä voi siis olla vakavia seurauksia ja haittavaikutuksia koko yhteiskunnan tasolla. Yhdessä ilmiöt myös ruokkivat toisiaan.

Yksilön rooli korostui haastateltavien puheessa varsinkin sosiaalisen median kuplia ja kaikukammioita käsiteltäessä. Sen sijaan valeutisten ja vihapuheen kohdalla tuli esiin myös yhteiskunnallisia instituutioita. Vihapuheen osalta nousi esille, etteivät ihmiset tule kohdelluksi tasavertaisesti oikeuslaitoksen edessä: toisten arveltiin saatavan herkemmin tuomioita kuin toisten, toisaalta vakavammat ilmoitukset poliisille eivät välttämättä johda eteenpäin, kun taas vähemmän vakavat voivat päätyä käsiteltäväksi oikeuteen asti. Valeuutisia ja disinformaatiota käsiteltäessä pohdittiin myös tiedotusvälineiden roolin merkitystä valheellisen tiedon leviämisessä.

Tiedostusvälineiltä peräänkuulutettiin muun muassa puolueetonta uutisointia ja virheiden näkyvämpää korjaamista. Tämän tutkimuksen perusteella valheellisen tiedon torjuminen ja faktoihin perustuvan julkisuuden ylläpitäminen näyttäisikin koostuvan erityisesti tiedotusvälineiden ja yksilöiden yhteispelistä, jossa molempien osapuolten tulisi sitoutua tarkastamaan faktat ja suhtautumaan kaikkeen tietoon lähtökohtaisesti kriittisesti sekä varmistamaan osaltaan, ettei levitä valeuutisia tai disinformaatiota, mutta myöskään käyttä uutisointia oman agendansa vahvistamiseen. Muutamissa kohdin haastatteluja tuli esille koulutuksen merkitys esimerkiksi sen taustalla, miten pystyy erottamaan valeuutisia. Näin ollen koulutus näyttäisi merkityksellisenä yksilön medialukutaitojen parantamiseen.

Sosiaalisen median roolia kolmessa tarkastellussa ilmiössä kuvattiin muun muassa mahdollistajaksi, ja sosiaalisen median rooli ilmiöiden leviämisessä koettiin suurena. Tässä tutkimuksessa haastateltavien puheen pohjalta piirtyykin kuva sosiaalisesta mediasta ”kaiken mahdollistajana”. Se on väline, joka mahdollistaa sekä hyvän että pahan leviämisen. Myös sosiaalisen median yhtiöiden rooli aktiivisina toimijoina nousi esille muun muassa siinä, kun keskusteltiin niiden alustoillaan tekemästä moderoinnista, ja kun niiden pohdittiin osallistuvan liberaalien ja konservatiivien köydenvetoon esimerkiksi sensuroimalla mielipiteitä alustoiltaan. Aktiivisen toimijan sijaan sosiaalinen media näyttäytyy haastateltavien puheen perusteella kuitenkin enemmänkin välineenä, käyttöliittymänä. Tämän käyttöliittymän toimintaa tai vaikutuksia yhteiskunnassa puolestaan muokkaavat erityisesti yksilöt. Haastateltavien horisontissa yksilöt ovat vastuussa siitä, rikkovatko oman kuplansa, millaista tietoa levittävät tai miten kommentoivat asioita.

Vaikka sosiaalinen media jossain puheenvuoroissa arvioitiin myös haitalliseksi, enemmistö kuitenkin näki sosiaalisen median positiivisena välineenä. Sen siis ennemminkin toivotaan pysyvän. Sosiaalisen median häviämistä sinällään ei siis toivottu, eikä esille noussut, että sosiaalisen median saatavuutta tai vapautta käyttää sitä pitäisi jotenkin rajoittaa. Sen sijaan ihmisten taitoja käyttää sosiaalista mediaa pitäisi parantaa ja ihmisten tulisi oppia käyttämään sosiaalista mediaa ”oikein”. Siis vaikka sosiaalinen media näyttäisi käyttöliittymänä vahvistavan haitallisten ilmiöiden leviämistä ja sitä kautta näiden ilmiöiden mahdollisia seurauksia, sosiaalista mediaa ei kuitenkaan toivottu poistettavan käytöstä. Kukaan ei myöskään tämän tutkimuksen haastatteluissa maininnut, että kokisi tarvetta rajoittaa omaa sosiaalisen median käyttöään näiden ilmiöiden takia. Tätä tutkimusta varten tehtyjen haastattelujen perusteella sosiaalinen media näyttäisikin olevan niin olennainen osa viestintäympäristöämme, että sosiaalisen median häviämistä tai poistumista ei ehkä edes ajatella. Sosiaalisen median ”käyttöohjeet” ovat kuitenkin jääneet puuttumaan ihmisiltä, minkä vuoksi sitä ei ole opittu käyttämään ”oikein”.

5.2 Julkisen harkinnan murtuneet edellytykset

Deliberatiivisessa demokratiassa päätöksenteko pohjautuu julkiseen keskusteluun ja harkintaan, jossa pyritään löytämään ratkaisuja poliittisiin konflikteihin ja ongelmiin. Julkisessa keskustelussa ja harkinnassa pyritään tekemään valintoja, jotka perustuvat parhaisiin perusteluihin, jotka ovat kaikkien hyväksyttävissä (Setälä 2003, 131). Amy Gutmann ja Dennis Thompson (2004) tunnistavat deliberatiiviselle demokratialle neljä ominaispiirrettä: perustelun vaatimus, prosessin avoimuus, sitovien päätösten saavuttaminen ja dynaamisuus. Julkisessa keskustelussa ja harkinnassa pyritään löytämään sellaiset *perustelut*, joita ei voi järkevästi kumota, ja joiden perusteet kaikki voivat hyväksyä. Prosessi, jossa perusteluja päätöksille haetaan, on oltava *avoin* kaikille niille ihmisille, joita asia koskee. Lisäksi prosessiin osallistuvien on ymmärrettävä annettujen perustelujen sisältö. Julkisessa keskustelussa ja harkinnassa pyritään saavuttamaan osallistujia *sitovia* päätöksiä. Keskustelun ja harkinnan on aina jossain vaiheessa väliaikaisesti lakattava, jotta päättäjät voivat tehdä tarvittavat päätökset. Kuitenkin, vaikka tähdätään päätöksiin, jotka ovat sitovia, ei se tarkoita, että päätökset olisivat lopullisia. Sen sijaan keskustelu tehdyistä päätöksistä jatkuu. Tehtyjä päätöksiä pitää pystyä kritisoimaan ja haastamaan. Keskustelun jatkuminen vielä päätöksenteon jälkeenkin tekee Gutmannin ja Thompsonin mukaan deliberatiivisesta demokratiasta *dynaamista*. (Gutmann & Thompson 2004, 3-6.) Gutmann ja Thompson määrittelevät deliberatiivisen demokratian näiden neljän piirteen kautta seuraavasti:

hallinnon muoto, jossa vapaat ja tasa-arvoiset kansalaiset (ja heidän edustajansa), oikeuttavat päätöksiä prosessissa, jossa he antavat toisilleen perusteluja, jotka ovat molemminpuolisesti hyväksyttävissä ja yleisesti ymmärrettäviä, tarkoituksenaan saavuttaa johtopäätöksiä, jotka ovat kaikkia kansalaisia tässä hetkessä sitovia, mutta avoimia haastamiselle tulevaisuudessa. (Gutmann & Thompson 2004, 7.)

Päätöksenteon ajatellaan olevan oikeudenmukaisempaa silloin, kun se alistetaan julkiselle keskustelulle ja harkinnalle. Lisäksi julkisuus asettaa keskustelulle vaatimuksen siitä, että keskustelijat ovat loogisia ja pysyvät tosiasioissa. Deliberatiivisen demokratian *ihanteena* on keskustelussa saavutettu yksimielisyys, mutta todellisuudessa yksimieliseen päätökseen päästään vain harvoin. Sitä epätodennäköisempää se on, mitä enemmän on osallistujia. Julkinen keskustelu ja harkinta päättyykin useimmiten äänestämiseen, minkä takia pätee yleensä enemmistön sääntö. (Chambers 2012, 64; Setälä 2003, 15, 150, 157.) Lisäksi Gutmann ja Thompson tuovat esille, että deliberatiivista demokratiaa kannattavat eivät oleta, että kaikki poliittiset toimet asetetaan jatkuvasti julkisen keskustelun alaisiksi. Deliberatiivisessa demokratiassa on paikkansa myös muille päätöksentekomuodoille, kunhan nämä muodot *jossain vaiheessa* alistetaan julkiselle keskustelulle ja harkinnalle. (Gutmann & Thompson 2004, 56.)

Mansbridge ym. (2012) puolestaan tunnistavat julkiselle keskustelulle ja harkinnalle kolme tavoitetta: episteeminen (*epistemic*), eettinen (*ethical*) ja demokraattinen (*democratic*) tavoite. Episteemisen tavoitteen mukaan julkisen keskustelun tehtävä on tuottaa faktoihin ja logiikkaan pohjautuvia valintoja, mielipiteitä ja päätöksiä. Päätökset ovat asiaan kuuluvan ja tarkoituksenmukaisen harkinnan tulos. Eettiseen tavoitteeseen kuuluu, että julkisella keskustelulla ja harkinnalla tuetaan kansalaisten keskinäistä kunnioitusta. Ihmisten keskinäinen kunnioitus on olennainen osa julkista keskustelua ja harkintaa. Demokraattisessa tavoitteessa julkisen keskustelun ja harkinnan tarkoitus on edistää poliittista prosessia tasa-arvon ehdoilla: julkiseen keskusteluun ja harkintaan kuuluu olennaisesti erilaisten näkökulmien ja monimuotoisten äänien kuunteleminen ja huomioon ottaminen. Keskustelun laajuuteen ja sisältöön vaikuttaa se, ketkä saavat osallistua keskusteluun ja kenen ääni jää pois. Julkinen keskustelu ja harkinta on asianmukaista, kun kaikki nämä kolme tavoitetta toteutuvat. (Mansbridge ym. 2012, 11-12.)

Kansalaisten rooli deliberatiivisessa demokratiassa on olla aktiivisesti mukana sekä päätöksentekoa edeltävässä että päätöksentekoa jälkikäteen arvioivassa julkisessa keskustelussa ja harkinnassa. Keskustellessaan muiden kanssa ihmiset oppivat toisiltaan ja voivat näin laajentaa sekä omaa että yhteistä tietoa ja ymmärrystä siitä, mikä on parasta kanssakansalaisille. Hyvin toimivan julkisen keskustelun ja harkinnan edellytyksiä ovat muun muassa ihmisten tasa-arvoisuus ja tasa-arvoiset voimavarat, toisten mielipiteiden ottaminen vakavasti sekä riittävä tieto, jonka avulla kansalaiset pystyvät toteuttamaan heidän valvovan ja keskusteleman tehtävänsä. Setälän mukaan julkisen keskustelun ja harkinnan seurauksena muun muassa ”ihmisten virheellisten uskomusten” sekä ”sisäisesti ristiriitaisten uskomusten” tulisi pudota pois keskustelusta. Sen sijaan, että ihmiset nähtäisiin yksin vain hallinnon kohteena, heidät tulisi Gutmannin ja Thompsonin mukaan nähdä ”itsenäisinä toimijoina, jotka ottavat osaa yhteiskuntansa hallintoon joko suoraan tai edustajiensa kautta”. Se tarkoittaa, että ihmiset joko itse tai edustajien kautta etsivät ja vastaavat perusteluihin, joita päätöksenteko edellyttää. (Gutmann & Thompson 2004, 3-4, 11-12; Setälä 2003, 149, 163; Sunstein 2017, 220.)

Tämän tutkimuksen aineistosta nousevan käsityksen mukaan vaikuttaisimme uskovamme, että olemme kyvyttömiä toteuttamaan deliberatiivisen demokratian ideaalia ja päätöksenteon edellyttämää julkista keskustelua ja harkintaa. Eri osapuolten tulisi olla valmiita käymään dialogia keskenään ja muuttamaan mielipiteitään parempien perustelujen edessä, mutta vaativan dialogin käyminen näyttää tämän tutkimuksen mukaan kuitenkin vaikealta. Tätä käsitystä voidaan tarkastella Mansbridgen ym. tunnistamien, julkisen keskustelun ja harkinnan kolmen tavoitteen – eettisen, episteemisen ja demokraattisen – kautta.

Eettinen ongelma. Tässä tutkimuksessa esille nousevan käsityksen mukaan uskomme jakautuvamme ryhmiin, jotka eivät välttämättä kohtaa ja altista itseään yhteiselle dialogille ja toisten mielipiteiden kuuntelemiselle. Katsomme maailmaa omasta kuplastamme ilman, että tuo kupla välttämättä kohtaa toisia kuplia ja opi toisista ihmisistä. Näin ollen sekä oma että kollektiivinen tietoisuus ja ymmärrys siitä, mikä olisi parasta kanssakansalaisille, jää saavuttamatta. Jos kuplamme eivät kohtaa, emmekä kykene päätöksenteon edellyttämään keskusteluun ja harkintaan, myös kansalaisten keskinäinen kunnioitus jää tukematta ja edistämättä. Sen sijaan vaarana on, että ajamme mieluummin omaa agendaamme, ja päätöksenteon kannalta olennainen julkinen keskustelu ja harkinta jää käymättä.

Episteeminen ongelma. Toisaalta, vaikka kuplamme kohtaisivatkin ja suostuisimme keskinäiselle dialogille, vaarana tässä tutkimuksessa syntyvän käsityksen mukaan on, että käymme keskustelua erilaisista tiedollisista todellisuuksista käsin. Aineistosta kumpuavan käsityksen mukaan sosiaalisen median muuttamassa viestintäympäristössä valeuutiset ovat arkipäivää ja kaikkea on epäiltävä. Lisäksi puutteellisten medialukutaitojen vuoksi ihmisiltä puuttuvat toimivan julkisen harkinnan edellyttämät tasa-arvoiset valmiudet arvioida faktojen ja tiedon totuudellisuutta. Sosiaalisen median muuttamassa viestintäympäristössä kukin poimii faktat omien taitojensa (ja halujensa) mukaan, ja rakentaa näin ollen omaa todellisuuttaan erilaisten faktojen pohjalta. Sen sijaan, että julkinen keskustelu ja harkinta perustuisi yhteisesti jaettuihin faktoihin, tosiasioihin ja logiikkaan, käymme keskustelua, jossa kukin nojaa omiin faktoihinsa. Tästä on vaarana seurata se, ettemme pysty tuottamaan yhteisesti jaettuihin faktoihin ja logiikkaan perustuvia valintoja ja päätöksiä.

Demokraattinen tavoite. Päätöksenteon edellyttämä julkinen keskustelu ja harkinta on tässä tutkimuksessa syntyvän käsityksen mukaan myös vaillinaista sikäli, että sitä saattavat käydä vain muutamat äänet. Vaikka kaikkien osallistuminen kaikkiin keskusteluihin ei olisi tarkoituksenmukaista, tässä tutkimuksessa esille nousevan käsityksen mukaan vaarana on, että myös tarkoituksenmukaisia puheenvuoroja jää kuulematta, kun erilaiset näkökulmat ja monimuotoiset äänet suodattuvat julkisesta keskustelusta ja harkinnasta pois. Näin ollen julkiseen keskusteluun ja harkintaan perustuvan päätöksenteon edellyttämä poliittisen prosessin edistäminen tasa-arvon ehdoilla jää toteutumatta.

Näiden käsityksien ja tarkastelujen pohjalta asianmukaisen julkisen keskustelun ja harkinnan olennaiset tavoitteet jäävät toteutumatta. Sosiaalisen median rooli julkisessa keskustelussa ja harkinnassa tässä tutkimuksessa syntyvän näkemyksen on se, että se toimii välineenä ja käyttöliittymänä keskustelulle ja harkinnalle. Tämän välineen näyttäisimme tämän tutkimuksen mukaan valjastaneen edistämään niitä haitallisia kehityskulkuja, jotka tähän tutkimukseen haastateltujen puheesta nousevat esille. Nämä haitalliset kehityskulut uhkaavat murentaa kykymme

käydä asianmukaista julkista keskustelua ja harkintaa, ja siten nakertaa demokratian perustuksia. Sosiaalinen media välineenä ja käyttöliittymänä tarjoaa mahdollisuuden levittää ja kiihdyttää julkisen keskustelun ja harkinnan kannalta haitallisia ilmiöitä ja sitä kautta toimivan deliberatiivisen demokratian perustuksia.

5.3 Hyvä, paha, sosiaalinen media

Tämän tutkimuksen empiiriset havainnot liittyvät keskusteluun, jota sosiaalisen median suhteesta ja vaikutuksista demokratiaan on viime vuosina käyty. Tutkimuksen tulokset vahvistavat niitä näkökulmia, joiden mukaan pelkästään teknologiaan keskittymällä emme näe kokonaiskuvaakaan demokratian kriisin taustalla (Benkler ym. 2018; Bruns 2019). Tämänkin tutkimuksen tulokset viestivät jonkinlaisesta demokratian kriisistä tai sen kytemisestä. Tämä ei kuitenkaan näytä johtuvan sinällään – tai ainakaan pelkästään – sosiaalisesta mediasta. Sen sijaan potentiaalisen kriisin syvimmit juurisyyt löytyvät muualta yhteiskunnasta. Sosiaalinen media välineenä näyttäisi tämän tutkimuksen mukaan mahdollistavan sekä hyvän että pahan leviämisen. Nyt meiltä kuitenkin vaikuttaisi puuttuvan jonkinlaiset ”käyttöohjeet”, minkä vuoksi käytämme sosiaalista mediaa edistämään enemmän haitallisia kehityskulkuja. Tällä puolestaan voi pahimmillaan olla vakavia seurauksia yhteiskunnallisesti.

Tämän tutkimuksen tulokset sosiaalisen median roolista voisi suhteuttaa Sunsteinin (2018) kiteytykseen sosiaalisesta mediasta. Sunstein (2018, 84) kirjoittaa, että ”sosiaalisen median alustat ovat demokratian kannalta monella tapaa upeita, mutta myös monella tapaa pahoja”. Joshua A. Tucker, Yannis Theocharis, Margaret E. Roberts ja Pablo Barberá (2017) ovat pohtineet sosiaalista mediaa samasta näkökulmasta. He toteavat, kuinka sosiaalinen media ei ole demokraattinen eikä antidemokraattinen, vaan sitä voidaan käyttää sekä demokraattisten että antidemokraattisten voimien ajamiseen. Samat mekanismit voivat mahdollistaa arabikevään kaltaisen kansannousun tai tarjota ISISin kaltaisille terroristiryhmille mahdollisuuden rekrytoida joukkoihinsa uusia jäseniä. (Tucker, Theocharis, Roberts & Barberá 2017, 48, 52.) Van Dijck (2013) tosin puolestaan huomauttaa, etteivät sosiaalisen median alustat ole kuitenkaan neutraaleja. Van Dijck esimerkiksi nostaa esille, kuinka muutamien sosiaalisen median yhtiöt hallitsevat kenttää, ja näin ollen vain muutamalla isolla yhtiöllä on yhä suurempi valta yksityisten ihmisten dataan. Lisäksi on huomioitava, että yhtiöt tavoittelevat toiminnallaan voittoa. Van Dijck nostaa esille myös sen, kuinka yhtiöt kohtelevat erityisesti alustoilla suosittuja ja esimerkiksi paljon kavereita tai seuraajia omaavia ylitse muiden käyttäjien. Emme myöskään tiedä, miten alustojen algoritmit toimivat. (van Dijck 2013, 158-159, 167.)

Chandan Kumar Jhan ja Oasis Kodila-Tedikan (2019) tutkimus on yksi esimerkki sosiaalisen median ja demokratian positiivisemmasta suhteesta. Jha ja Kodila-Tedika havaitsivat 125 maata käsittäneessä tutkimuksessaan, että sosiaalisella medialla ja demokratialla on positiivinen yhteys. Tämä korostui varsinkin matalan tulotason maissa. Jhan ja Kodila-Tedikan mukaan tämä tarkoittaa, että varsinkin matalan tulotason maissa hyödyttäisiin siitä, että yhä useammalla ihmisellä olisi varaa ja vapaus käyttää sosiaalista mediaa, joka voi voimaannuttaa ihmisiä vaatimaan oikeuksiaan ja demokratian vahvistamista. He korostavat juuri ihmisten vapautta käyttää sosiaalista mediaa ja ilmaista itseään, mutta tunnustavat myös, kuinka vaikea on yhdistää vapaus ja samalla torjua esimerkiksi valeuutisia. (Jha & Kodila-Tedika 2019, 13, 16-17.) Kun Tucker ym. (2017) pohtivat demokraattisten yhteiskuntien mahdollisuuksia puuttua lailla sosiaalisen median alustojen toimintaan ja haittojen ehkäisyyn, Thomas Wischmeyerille (2019) on selvää, että sosiaalinen media vaatii sääntelyä lailla. Hän kirjoittaa, että ”media on, tiettyyn pisteeseen asti, myös mitä haluamme sen olevan”. Hän viittaa tällä siihen, että lainsäädännön avulla pystymme vaikuttamaan sosiaalisen median toimintaan ja ehkäisemään sen huonoja vaikutuksia. Wischmeyer uskoo, että ilman kokonaisvaltaista lainsäädäntöä, jollainen aikanaan säädettiin myös sähköistä mediaa varten, sosiaalisesta mediasta ei tule ”demokratian työkalua”. (Wischmeyer 2019, 177, 180.) Nämä näkökulmat tukevat tämän tutkimuksen näkemystä siitä, että sosiaalinen media on väline ja käyttöliittymä, jota voidaan käyttää joko tukemaan demokratiaa tai syömään sen perustuksia. Wischmeyerin eetosien mukaan meidän tulisi pohtia, mihin suuntaan haluamme sosiaalista mediaa välineenä vietävän.

Tämän tutkimuksen mukaan vaikuttaisi, että kykymme toteuttaa deliberatiivisen demokratian ideaalia on uhattuna, emmekä pystyisi käymään päätöksenteon edellyttämää, asianmukaista julkista keskustelua ja harkintaa. Toisaalta, kuten edellisessä alaluvussa tehty tarkastelu kolmen julkisen keskustelun tavoitteen (eettinen, episteeminen, demokraattinen) kautta osoittaa, näyttäisimme kuitenkin tunnistavan niitä ongelmia, jotka uhkaavat kykyämme toteuttaa deliberatiivisen demokratian ideaalia. Kuten jo edellä totesin, syvimmät juurisyyt siihen, että käytämme sosiaalista mediaa haitallisten kehityskulkujen leviämiseen, näyttäisivät olevan pääasiassa muualla kuin itsessään sosiaalisessa mediassa. Toisaalta on myös huomioitava tämän tutkimuksen tuloksissa esille nousseet jotkin sosiaalisen median erityispiirteet, jotka voivat osaltaan vaikuttaa siihen, miksi sosiaalinen media vahvistaa ennen kaikkea haitallisia kehityskulkuja. Tällainen erityispiirre on esimerkiksi sosiaalisen median tuoma teknologinen etäisyys, joka tarjoaa mahdollisuuden ilmaista henkilökohtaisia ja aggressiivisiakin asioita muille tavalla, jolla ei välttämättä puhuisi kasvotusten. Vaikka sosiaalisen median yhtiöt aktiivisina toimijoina mainittiin myös, näyttäisi sosiaalinen media tämän tutkimuksen haastateltavien ennemminkin välineeltä, josta meillä itsellämme on mahdollisuus

valita, miten käytämme sitä: käytämmekö sosiaalista mediaa edistämään demokratiaa vai syömään demokratian perustuksia. Meillä on mahdollisuus valita, otammeko sosiaalisen median tarkasteluun ja aidosti mietimme, miten ja mihin käytämme ja haluamme käyttää sitä.

Tässä tutkimuksessa korostui erityisesti yksilön vastuu siitä, miten hän käyttää sosiaalista mediaa ja millaisia valintoja hän tekee sosiaalisessa mediassa. Yksilön valinnat näyttäisivät erityisesti ohjaavan suuntaa, johon sosiaalista mediaa viedään. Tähän liittyen on syytä nostaa esille edellä mainittuja puheenvuoroja haastavat ja pessimistisemmät näkemykset Zuboffilta (2019) ja Ronald Deibertiltä (2019). Zuboffin tavoin Deibert tuo esille, kuinka sosiaalisen median alustojen yritystoiminta perustuu käyttäjien valvomiseen eli tarkkailukapitalismiin. Me sosiaalisen median käyttäjinä olemme puolestaan tahattomasti suostuneet siihen. Deibertin mukaan sosiaalisen median alustat ovat ”addiktiokoneita”, jotka valvovat käyttäjiensä käyttäytymistä kohdistukseen heille mainontaa. Zuboff puolestaan kuvailee tarkkailukapitalismia ”teknologiseksi Troijan hevoseksi”, joka on muun muassa uhka yksilön vapaudelle esimerkiksi hallita omaa elämäänsä ja sen kokemuksia sekä toteuttaa vapaata tahtoa. (Zuboff 2019, 513, 521; Deibert 2019, 25.) Olennaista onkin kysyä, kuinka paljon yksilöillä todellisuudessa on mahdollisuuksia valita itse, ja kuinka paljon meitä ohjaavat muut voimat, joiden ohjattavaksi olemme tahattomasti suostuneet? Kuinka paljon yksittäinen kansalainen siis pystyy todella vaikuttamaan siihen, käyttääkö hän sosiaalista mediaa demokratian eduksi vai haitaksi? Entä kuinka hyvin yksilöt tiedostavat sen, että valintojamme saattaisikin ohjata sosiaalisessa mediassa joku muu kuin me itse, ja kuinka pitkälle ajattelemme tai luulemme tekevämme valintoja itsenäisesti? Kuten Zuboff (2019, 522) toteaa, ”olemme vasta tarinan alussa, emme lopussa”.

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut mielenkiintoinen matka sosiaalisen median ja demokratian suhteen sekä kolmen tutkimuksen erityistarkastelun kohteena olleen ilmiön luotaamiseen. Tutkimuksen tekeminen antoi paljon enemmän kuin olin ehkä ennakkoon osannut edes ajatella. Jokainen yksittäinenkin tätä tutkimusta varten tehty haastattelu oli antoisa hetki päästä kuulemaan, miten poliittisesti aktiivisesti nuoret sanoittavat kolmea ilmiötä, joista heitä haastattelin, sekä hahmottivat yhteiskuntaa näiden ilmiöiden kautta. Tutkimuksen tulokset heijastelevat monilta osin niitä keskustelulinjoja, joita on voinut havaita julkisessa keskustelussa ja tutkimuskirjallisuudessa. Tältä osin tämä tutkimus ei ehkä tarjoa mullistavia uusia tutkimustuloksia sinällään, mutta tutkimus tarjoaa kuitenkin arvokasta tietoa siitä, miten kuvatut ilmiöt ja demokratia ja sosiaalinen media niiden kautta näyttäytyy poliittisesti aktiivisten nuorten näkökulmasta tarkasteltuna.

Yksi tämän tutkimuksen merkittävä anti mielestäni on se huoli, joka haastattelujen kautta yhteiskunnan tilasta heijastuu. Haastattelujen kohteena olleet kolme ilmiötä ja niiden (yhteis)vaikutukset selvästi herättivät haastateltavissa enemmän ja vähemmän huolta. Mistään paniikista tuskin voidaan puhua, mutta yhteiskunnan tilasta ei myöskään missään määrin tullut mitenkään ruusuista kuvaa, ennemminkin jopa dystooppinen. Toki on otettava huomioon, että tässä tutkimuksessa tarkastellut kolme ilmiötä ovat lähtökohtaisesti negatiivisia, mikä voi osaltaan selittää tutkimuksesta välittyvää pessimismistä kuvaa. Silti on mielestäni merkille pantavaa, että nämä nuoret, mahdolliset tulevaisuuden päättäjät, kantavat tulkintani mukaan jonkinasteista huolta siitä, mihin suuntaan nämä ilmiöt vievät yhteiskuntaa, ja mikä meidän kykymme estää näiden ilmiöiden leviämistä ja niiden aiheuttamia haittoja on. Demokratian kyseenalaistamista sinällään ei ilmennyt, mitä voinee pitää positiivisena. Ennenmin esiintyi juuri huolta siitä, että demokratia on uhattuna. On myös huomioitava, että sosiaalinen media tässä tutkimuksessa näyttäytyi ennen kaikkea välineenä. Haastateltavat siis näyttäisivät kokevan, että syvimmat juurisyyt ilmiöiden taustalla ovat pääosin muualla kuin sosiaalisessa mediassa. Pelkästään sosiaalisen median syyttäminen ei siis johda mihinkään, vaan yhteiskunnan tilan parantamiseksi meidän pitää olla valmiita tarkastelemaan syitä sen käytöksen takana, jonka heijastuma sosiaalinen media on. Kuten tässä tutkimuksessa haastateltavat toivat esille, meillä on mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten käytämme sosiaalista mediaa. Toisaalta olin myös yllätynyt, kuinka vähän lopulta erilaiset yhteiskunnan instituutiot nousivat esille ja kuinka paljon puolestaan painotettiin yksilön vastuuta ilman, että kovin syvällisesti pohdittiin, minkä tai kenen tehtävä on varmistaa yksilöille riittävät valmiudet kantaa vastuunsa. Lisäksi tämä tutkimus herätti kysymyksen siitä, osaammeko pohtia sitä, kuinka paljon yksilöt todellisuudessa pystyvät itse ohjaamaan sosiaalisessa mediassa tekemiään valintoja.

Sosiaalinen media on verrattain uusi media, ja kuten tutkimuskirjallisuudessa painotetaan, meillä ei vielä ole selkeää käsitystä siitä, miten sosiaalinen media vaikuttaa demokratioihin. Näen tämän tutkimuksen yhtenä tärkeänä puheenvuorona, näkökulmana ja lisätiedon tuojana siihen jatkumoon, jota demokratian ja sosiaalisen median suhteesta on viime vuosina käyty, ja joka eittämättä tulee jatkumaan. Olemme tässä keskustelussa vasta alussa ja vasta hahmottamassa sosiaalisen median vaikutuksia demokratioihin. Tämä tutkimus tarjoaa mielestäni mielenkiintoisen ja tärkeän matkan siihen mielenmaisemaan, jossa tämän tutkimuksen haastateltavat tätä yhteiskuntaa, tarkasteluja ilmiöitä ja sosiaalista mediaa tarkastelevat.

6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja rajoitukset

Kuten kaikissa tutkimuksissa, myös tässä on omat rajoituksensa ja puutteensa. Tämän tutkimuksen haastatteluotos on sen verran pieni, ettei tutkimuksen tuloksia voi yleistää koskemaan suurempaa joukkoa. Toisaalta tutkimuksen kohde on tarkkaan rajattu juuri poliittisesti aktiivisiin nuoriin, joten sinänsä se tarjoaa olennaisen näkökulman tämän tietyn kohderyhmän mielenmaisemaan. Tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa ei mielestäni saavutettu saturaatiopistettä eli tilannetta, jossa lähteiden vastaukset alkaisivat toistaa itseään (Kananen 2017, 179). Haastateltavat edustavat eri puolueita ja tulevat erilaisista poliittista taustoista, joten jo ideologiset erot haastateltavien välillä ovat paikoin suuret. Toisaalta juuri haastateltavien erilaisen poliittisen taustan ja ideologian vuoksi voi olettaa, että tutkimuksessa on tullut esille monia eri näkökulmia, mikä on mielestäni sinällään arvokasta. Lisäksi tutkimuksen haastatteluotos on mielestäni perusteltu, koska se kattaa tietyn otoksen tietystä erityisestä kohderyhmästä.

Tässä tutkimuksessa haastattelin ihmisiä kolmesta teemasta, jotka olivat sosiaalisen median kuplat ja kaikukammiot, valeuutiset ja disinformaatio sekä vihapuhe. Jokainen näistä ilmiöistä jo yksin on massiivinen. Onkin perusteltua kysyä, olisiko pro gradu -tutkielman laajuus huomioon ottaen ollut relevanttia rajata tutkimus koskemaan vain yhtä näistä teemoista? Toisaalta mikään näistä ilmiöistä ei vaikuta yhteiskunnassa yksin, vaan ne kytkeytyvät toisiinsa ja vaikuttavat yhteiskunnassa yhdessä. Näin ollen kaikkien kolmen ilmiön tarkastelu mahdollisti ikään kuin laajemman näkökulman tutkittavaan asiaan. Toki se samalla myös tarkoitti, ettei yhdenkään ilmiön kohdalla voitu mennä haastatteluissa kovin syvälle, vaan ilmiöitä pohdittiin hyvin yleisluontoisesti. Tähän liittyvät myös haastattelukysymykset, jotka nekin ansaitsevat hieman pohdintaa. Haastatteluaineiston analyysiä tehdessäni mietin, että jälkeenpäin olisin joiltain osin muuttanut haastattelukysymyksiä tai ehkä lisännyt niitä. Mietin, olivatko haastattelukysymykset liian ohjaavia, kuten esimerkiksi kysymys siitä, onko meillä riittävästi resursseja/keinoja puuttua vihapuheeseen. Kaikkia kysymyksiä ei esitetty

sanatarkasti samalla tapaa jokaisessa haastattelussa, minkä vuoksi kysymysten muodoissa on haastattelujen välillä eroja. Tämä voi olla teemahaastatteluissa hyvin tyypillistä. Jälkeenpäin olisin muuttanut edellä mainitun kysymyksen esimerkiksi sellaiseen muotoon kuin ”miten vihapuhetta pitäisi torjua” tai ”miten vihapuheeseen pitäisi puuttua”, jotka nekin osaltaan jo ohjaavat haastateltavaa ajattelemaan, että vihapuhe on jotain, mitä pitää torjua. Tämä siis osoittaa, että kovin neutraaleja ja objektiivisia kysymyksenasetteluja voi olla hyvinkin vaikea tehdä. Tässä painottuu edelleen myös Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 29) huomio siitä, että haastatteluaineisto syntyy aina haastattelijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa.

Laadullinen tutkimus nojaa tutkijan tulkintaan tutkittavasta asiasta ja niin myös tässä tapauksessa. Joku toinen tutkija olisi saattanut esimerkiksi analyysivaiheessa luokitella pelkistyksiä tai alaluokkia eri tavalla. Kuten jo tutkimuksen analyysiä käsitelleessä alaluvussa 3.4 toin ilmi, niin esimerkiksi pelkistysten ryhmittely alaluokiksi oli paikoin hankalaa. Olen kuitenkin pyrkinyt kuvaamaan aineiston keruun, siihen liittyneet huomiot sekä aineiston analyysin ja tämän tutkimuksen tekemisen aikana tekemäni valinnat mahdollisimman läpinäkyvästi ja tarkkaan (ks. luku 3). Tässä tutkimuksessa tuloksille ja johtopäätöksille ei ole haettu vahvistusta haastateltavilta. Luetuttamalla tutkimuksen tulokset haastateltavalla olisi mahdollisuus pyrkiä varmistamaan tutkimuksen luotettavuus tutkittavan kannalta sekä se, että tutkija on ymmärtänyt oikein sen, mitä haastateltava on sanonut haastattelussa (Kananen, 2017, 177). Haastateltavana olivat erilaisista poliittisista taustoista tulevat ihmiset ja näkökulmat ilmiöihin voivat vaihdella sen mukaan. Koin, että analyysin mahdollisimman avoin ja läpinäkyvä avaaminen ja taustoittaminen sekä tulosten suhteuttaminen laajempaan keskusteluun aiheesta on riittävä, eikä tulosten tarkastamista haastateltavilta siksi tarvita. Tämän tutkimuksen tulosten ja johtopäätösten oikeellisuutta ja luotettavuutta vahvistaa mielestäni se, että ne ovat linjassa demokratiasta ja sosiaalisesta mediasta käydyin laajan keskustelun kanssa. Tämä tutkimus nostaa esille joitain uusia näkökulmia ja huomioita aiheesta verrattuna esimerkiksi tässä tutkimuksessa esille tulleen, kirjallisuuden luomaan viitekehykseen nähden, mutta noudattelee kuitenkin sitä isoa kuvaa ja keskustelua, jota tieteessä aiheesta on viime vuosina käyty.

6.2 Näkökulmia jatkotutkimukseen

Tämä tutkimus tarjoaa mielestäni useampiakin mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Sosiaalinen media ylipäättään varsin uutena mediana tarjoaa monia mahdollisuuksia ja tarpeita tutkimukselle. Yksi tämän tutkimuksen teon kuluessa syntynyt jatkotutkimusaihe liittyy vihapuheeseen ja haastatteluissa esille nousseeseen oikeuslaitoksen tasa-arvon kyseenalaistamiseen. Vihapuhe on ehkä yksi suomalaista yhteiskuntaa tällä hetkellä eniten repivistä teemoista, ja kuten tässäkin

tutkimuksessa kävi ilmi, meillä ei ole yhteistä jaettua näkemystä siitä, mitä vihapuhe on. Mielestäni yksi jatkotutkimusaihe voisi liittyä siihen, miten vihapuhetta poliisilaitoksessa ja oikeustoimessa käsitellään. Lisäksi tarvitsisimme lisätutkimusta vihapuhetta tuottavista ihmisistä.

Erityisesti valeuutisiin liittyen mielenkiintoa herätti haastateltavien näkökulmat perinteiseen mediaan, joka tässä tutkimuksessa sai laajaakin kritiikkiä haastateltavilta. Varsinkin nuorten mediankäyttö muuttuu ja perinteiset tiedotusvälineet ovat tämän vuoksi vaikean kysymyksen edessä. Yksi mielenkiintoinen tutkimusaihe voisi olla, mitä nuoret tiedotusvälineiltä nykyisessä mediaympäristössä kaipaavat. Lisäksi mielestäni olisi relevanttia pohtia, miksi perinteinen media ei esimerkiksi sosiaalisen median kuplia käsiteltäessä noussut esille merkityksellisenä välineenä kuplan rikkomisessa toisin kuin tutkimuskirjallisuuden luomassa viitekehyksessä. Tässä tutkimuksessa haastateltavina olivat poliittisesti aktiiviset nuoret. Mielenkiintoista voisi olla myös tutkia laajemmin sitä, miten ne nuoret, jotka eivät ole poliittisesti aktiivisia, kokevat ja näkevät tässä tutkimuksessa esille nostetut ilmiöt sekä sosiaalisen median roolin demokratiassa.

LÄHTEET

- Bendall, Mark J. & Robertson, Chris (2018) *The crisis of democratic culture?* International Journal of Media and Cultural Politics, 14(3), 383-391. doi:10.1386/macp.14.3.383_7
- Benkler, Yochai & Faris, Robert & Roberts, Hal (2018) *Network Propaganda. Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. New York: Oxford University Press.
- Bozdağ, Engin (2015) *Bursting the Filter Bubble: Democracy, Design, and Ethics*. Delft: Delft University of Technology.
- Bruns, Axel (2019) *It's not the technology, stupid: How the 'Echo chamber' and 'Filter bubble' metaphors have failed us*. Tulostettu 10.10.2019. <http://snurb.info/node/2526>.
- Chambers, Simone (2012) *Deliberation and mass democracy*. Teoksessa John Parkinson & Jane Mansbridge (toim.) *Deliberative systems: Deliberative Democracy at the Large Scale*. Cambridge: Cambridge University Press, 52-71.
- Cohen-Almagor, Raphael (2009) *Holocaust Denial is a Form of Hate Speech*. Amsterdam Law Forum. Tulostettu 21.11.2019. https://www.researchgate.net/publication/228194864_Holocaust_Denial_is_a_Form_of_Hate_Speech.
- Cohen-Almagor, Raphael (2015) *Confronting the Internet's Dark Side. Moral and Social Responsibility on the Free Highway*. New York: Cambridge University Press & Washington DC: Woodrow Wilson Center Press.
- Deibert, Ronald (2019) *The Road to Digital Unfreedom: Three Painful Truths About Social Media*. Journal of Democracy, 30(1), 25-39. doi:10.1353/jod.2019.0002
- Del Vicario, Michela & Vivaldo, Gianna & Bessi, Alessandro & Zollo, Fabiana & Scala, Antonio & Caldarelli, Guido & Quattrociocchi, Walter (2016) *Echo chambers: Emotional Contagion and Group Polarization on Facebook*. Scientific Reports, 6(1), 37825. doi:10.1038/srep37825
- Dubois, Elisabeth & Blank, Grant (2018) *The echo chamber is overstated: the moderating effect of political interest and diverse media*. Information Communication and Society, 21(5), 729-745. doi:10.1080/1369118X.2018.1428656
- Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut (2019) *Suomessa asuvien 13-29-vuotiaiden nuorten sosiaalisen median palveluiden käyttäminen ja läsnäolo (2019)*. Julkaistu 3.4.2019. Viitattu 22.10.2019. <https://wordpress.ebrand.fi/somejanuoret2019/>.
- Erkkilä, Tiia-Maria (2017) *Deliberatiivisuus ja sen arvot uusimuotoisessa paikallisdemokratiassa. Puheenjohtajien näkemykset deliberaation toteutumisesta Rovaniemen aluelautakunnissa*. Hallintotieteiden pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto.
- Eskelinen, Teppo (2019) *Demokratia utopiana & sen vastavoimat*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

- Euroopan komissio (2016) *European Commission and IT Companies announce Code of Conduct on illegal online hate speech*. Julkaistu 31.5.2016. Viitattu 25.11.2019.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_1937.
- Foxman, Abraham H. & Wolf, Christopher (2013) *Viral Hate: Containing Its Spread on the Internet*. New York: Palgrave Macmillan.
- Fuchs, Christian (2014) *Social Media and the Public Sphere*. TripleC, 12(1), 57-101.
doi:10.31269/triplec.v12i1.552
- Geschke, Daniel & Lorenz, Jan & Holtz, Peter (2019) *The triple-filter bubble: Using agent-based modelling to test a meta-theoretical framework for the emergence of filter bubbles and echo chambers*. British Journal of Social Psychology, 58(1), 129-149. doi:10.1111/bjso.12286
- Gil de Zúñiga, Homero (2015) *Toward a European Public Sphere? The Promise and Perils of Modern Democracy in the Age of Digital and Social Media*. International Journal of Communication, 9(1), 3152-3160.
- Gripsrud, Jostein & Hallvard, Moe & Molander, Anders & Murdock, Graham (2010) *Editors' Introduction*. Teoksessa Jostein Gripsrud & Moe Hallvard & Anders Molander & Graham Murdock (toim.) *The Idea of the Public Sphere: A Reader*. Lanham: Lexington Books, xiii-xxviii.
- Gröning, Petter (2019) *Unohda puhe valeuutisista – näin ymmärrät vastamedian toimintaa*. Julkaistu 5.11.2019. Viitattu 16.11.2019.
<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/hyvinvointiyhteiskunta/unohda-puhe-valeuutisista-nain-ymmarrat-vastamedian-toimintaa>.
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis (2004) *Why deliberative democracy?* Princeton: Princeton University Press.
- Habermas, Jürgen (2004/1962) *Julkisuuden rakennemuutos*. Suom. Veikko Pietilä. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Jha, Chandan Kumar & Kodila-Tedika, Oasis (2019) *Does social media promote democracy? Some empirical evidence*. Journal of Policy Modeling. doi:10.1016/j.jpolmod.2019.05.010
- Kananen, Jorma (2017) *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Keipi, Teo & Näsi, Matti & Oksanen, Atte & Räsänen, Pekka (2017) *Online hate and harmful content: Cross-national perspectives*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Knuutila, Aleksi & Kosonen, Heidi & Saresma, Tuija & Haara, Paula & Pöyhtäri, Reeta (2019) *Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57.

- Kreide, Regina (2016) *Digital spaces, public places and communicative power: In defence of deliberative democracy*. *Philosophy & Social Criticism*, 42(4-5), 476-486.
doi:10.1177/0191453715623831
- Kruse, Lisa M. & Norris, Dawn R. & Flinchum, Jonathan R. (2018) *Social Media as a Public Sphere? Politics on Social Media*. *The Sociological Quarterly*, 59(1), 62-84.
doi:10.1080/00380253.2017.1383143
- Kuosma, Tapio (2017) *Demokratia vaarassa: Unelmat ja todellisuus*. Kemi: Nordbooks.
- Kübler-Ross, Elisabeth (1969) *On Death and Dying*. Abingdon: Routledge.
- Maia, Rousiley C. M. (2012) *Deliberation, the Media and Political Talk*. New York: Hampton Press.
- Mansbridge, Jane & Bohman, James & Chambers, Simone & Christiano, Thomas & Fung, Archon & Parkinson, John & Thompson, Dennis F. & Warren, Mark E. (2012) *A systemic approach to deliberative democracy*. Teoksessa John Parkinson & Jane Mansbridge (toim.) *Deliberative systems: Deliberative Democracy at the Large Scale*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-26.
- Margetts, Helen (2019) *Rethinking Democracy with Social Media*. *Political Quarterly*, 90, 107-123.
doi:10.1111/1467-923X.12574
- McKee, Alan (2005) *The Public Sphere: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mounk, Yascha (2018) *The People vs. Democracy. Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It?* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Nielsen, Rasmus Kleis & Graves, Lucas (2018) "News you don't believe": *Audience perspectives on fake news*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. Tulostettu 25.11.2019.
<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/news-you-dont-believe-audience-perspectives-fake-news>.
- Nikander, Pirjo (2010) *Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 432-445.
- Pajari Noora (2013) "Kuulen eri näkökantoja, olen mukana ja ymmärrän miksi joku on erimieltä." *Tutkimus oikeusministeriön kansalaisraati-hankkeesta deliberatiivisen demokratian osallistamismenetelmänä*. Poliitiikan tutkimuksen pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Pariser, Eli (2011) *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. London: Penguin Group.
- Petman, Jarna (2010) *Chantal Mouffe: Samanmielisten oikeutta etsimässä*. Teoksessa Toomas Kotkas & Susanna Lindroos-Hovinheimo (toim.) *Yhteiskuntateorioiden oikeus*. Helsinki: Tutkijaliitto, 291-326.
- Pietilä, Antti-Pekka (2018) *Uutisissa valheita, valheista uutisia*. Helsinki: Art House.

- Pinola, Marko & Jäntti, Mari (2019) *Toimittaja tuomittiin kunnianloukkauksesta, kun hän kutsui oululaista kaupunginvaltuutettua natsiksi ja rasistiksi*. Julkaistu 12.4.2019. Viitattu 29.11.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10732684>.
- Pöyhtäri, Reeta & Haara, Paula & Raittila, Pentti (2013) *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Rauta, Jenita (2019) *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2018*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 15/2019.
- Reunanen, Esa (2019) *Utismedia verkossa 2019. Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraportti*. Helsinki: Media-alan tutkimussäätiö. Tulostettu 16.11.2019. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/115555/978-952-03-1139-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9-36.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) *Johdanto*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 9-21.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22-56.
- Sanastokeskus TSK (2010) *Sosiaalisen median sanasto, Ordlista över sociala medier. Social media Vocabulary*. Helsinki: Sanastokeskus TSK. Tulostettu 15.11.2019. http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/Sosiaalisen_median_sanasto.pdf.
- Schiffrin, Anya (2017) *Disinformation and democracy: The internet transformed protest but did not improve democracy*. Journal of International Affairs, 71(1), 117-125.
- Setälä, Maija (2003) *Demokratian arvo: Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Shore, Jesse & Baek, Jiye & Dellarocas, Chrysantos (2018) *Network Structure and Patterns of Information Diversity on Twitter*. MIS Quarterly 42(3), 849-872. doi:10.25300/MISQ/2018/14558
- Simanowski, Roberto (2016) *Digital Humanities and Digital Media: Conversations on Politics, Culture, Aesthetics and Literacy*. London: Open Humanities Press.
- Sunstein, Cass (2017) *#Republic. Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton: Princeton University Press.
- Sunstein, Cass (2018) *Is Social Media Good or Bad for Democracy?* Sur International Journal on Human Rights, 15(27), 83-89.

- Tilastokeskus (2017) *Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimus 2017*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2018) *Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimus 2018*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tucker, Joshua A. & Theocharis, Yannis & Roberts, Margaret E & Barberá, Pablo (2017) *From Liberation to Turmoil: Social Media and Democracy*. Journal of Democracy, 28(4), 46-59. doi:10.1353/jod.2017.0064
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. ed. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Van Dijck, José (2013) *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. Oxford: Oxford University Press.
- Vihma, Antto & Hartikainen, Jarno & Ikäheimo, Hannu-Pekka & Seuri, Olli (2018) *Totuuden jälkeen: Miten media selviää algoritmien ja paskapuheen aikana*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Vosoughi, Soroush & Roy, Deb & Aral, Sinan (2018) *The spread of true and false news online*. Science, 359(6380), 1146-1151. doi:10.1126/science.aap9559
- Wessler, Hartmut (2018) *Habermas and the Media*. Cambridge: Polity Press.
- Wischmeyer, Thomas (2019) *Making social media an instrument of democracy*. European Law Journal, 25(2), 169-181. doi:10.1111/eulj.12312
- Vehkoo, Johanna (2016) *Valheenpaljastaja: Näin meitä huijattiin vuonna 2016 – menitkö vipuun?*. Julkaistu 30.12.2016. Viitattu 16.11.2019.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/12/30/valheenpaljastaja-nain-meita-huijattiin-vuonna-2016-menitko-vipuun>
- Zuboff, Shoshana (2019) *The Age of Surveillance Capitalism. The Fight for Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelukysymysten runko

Ikä, sukupuoli

Kerrotko aluksi omin sanoin, miten olet päätenyt mukaan poliittiseen toimintaan?

Miten järjestötoiminta näkyy omassa arjessasi?

Mitä sosiaalisen median alustoja käytät?

Kuvaile, millä tavalla käytät eri alustoja tai mihin tarkoituksiin käytät niitä?

Kuinka paljon käytät sosiaalista mediaa esimerkiksi päivittäin?

Kuinka paljon seuraat sosiaalisesta mediasta käytävää julkista keskustelua? Millainen käsitys sinulle on somesta sen perusteella syntynyt tai millaisia asioita keskustelusta on jäänyt mieleen?

Miten hyvin keskustelu tai siitä mieleesi jääneet asiat vastaavat omaa käsitystäsi sosiaalisesta mediasta?

Some-kuplat/kaikukammiot

Onko some-kupla tai kaikukammio termi tai ilmiö tuttu?

Mitä kautta se on tullut tutuksi?

Millainen kuva sinulle on syntynyt tästä ilmiöstä sen perusteella mitä olet kuullut/nähty/lukenut?

Millaisia ajatuksia tämä ilmiö sinussa herättää tai mitä ajattelet siitä?

Oletko itse törmännyt tähän ilmiöön ja missä?

Miten se on näkynyt?

Millä tavalla tämä ilmiö sinun mielestäsi ilmenee?

Miten se vaikuttaa, jos ihmiset etsivät tai saavat tietoa vain itseään kiinnostavista aiheista eivätkä kuule tai halua kuulla vastakkaisia mielipiteitä?

Mitä haittaa tai hyötyä kuplista voisi olla?

Valeutiset/Disinformaatio

Onko ilmiö valeutisista sinulle tuttu? Miten kuvailisit sitä omin sanoin?

Mitä kautta se on tullut tutuksi?

Millainen kuva sinulle on syntynyt tästä ilmiöstä sen perusteella mitä olet kuullut/nähty/lukenut?

Millaisia ajatuksia tämä ilmiö sinussa herättää tai mitä ajattelet siitä?

Oletko itse törmännyt valeutisiin? Mistä tunnistit, että ne ovat valeutisia?

Kuinka hyvin arvelet ihmisten erottavan valeuutiset tai disinformaation oikeista uutisista?

Millaisena näet sosiaalisen median roolin valeuutisten tai disinformaation leviämisessä?

Millainen merkitys valeuutisten leviämisellä on? Miten se vaikuttaa ihmisten saamaan informaatioon?

Vihapuhe

Onko ilmiö sinulle tuttu? Miten kuvailisit sitä omin sanoin?

Mitä kautta se on tullut tutuksi?

Millainen kuva sinulle on syntynyt tästä ilmiöstä sen perusteella mitä olet kuullut/nähty/lukenut?

Millaisia ajatuksia tämä ilmiö sinussa herättää/Mitä ajattelet siitä?

Missä vihapuhe näkyy? Kuka sitä tekee ja keneen se kohdistuu?

Oletko itse törmännyt vihapuheeseen, missä ja millaista se on ollut?

Millaisena näet sosiaalisen median roolin vihapuheen levittämisessä?

Ovatko nykyiset toimet mielestäsi riittävät vihanpuheen suitsemiseksi?

Mikä vaikutus tai mihin vihapuhe voi vaikuttaa?

Jos ajatellaan näitä kolmea ilmiötä, niin miten suurena uhkana näet ne?

Miten ajattelet näiden ilmiöiden vaikuttavan keskusteluilmapiiriin?

Millä tavalla ajattelet näiden ilmiöiden vaikuttavat ihmisten kykyyn käydä keskustelua yhteiskunnallisista asioista? Onko jollain ilmiöllä tähän erityinen vaikutus?

Miten arvelet näiden kolmen ilmiöin vaikuttavan suhteessa toisiinsa?

Jos ajatellaan sosiaalista mediaa laajemmin, millaisia yhteiskunnallisia uhkia ja millaisia mahdollisuuksia näet sosiaalisessa mediassa?

Millaisena näet sosiaalisen median roolin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja vaikuttamisessa tulevaisuudessa?

Haluaisitko jotenkin summata yhteen näitä ilmiöitä tai lausua yleisesti näistä ilmiöistä jotakin?

Olisiko jotain lisättävää tai tuleeko muuta vielä tästä aiheesta mieleen, mitä haluaisit lisätä?